

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**YERLİ VE GÖÇMEN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE YÖNELİK
ALGILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Derya ACAR ÖZTÜRK

**Gaziantep
Ocak 2024**

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**YERLİ VE GÖÇMEN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE YÖNELİK
ALGILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Derya ACAR ÖZTÜRK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN

**Gaziantep
Ocak 2024**

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu,
- Yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi,
- Bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Fatma Derya ACAR ÖZTÜRK

04.01.2024

ÖN SÖZ

Ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını ve bu algıların şekillenmesindeki etkenleri ortaya koymayı amaçlayan bu tez çalışmasının planlanması ve yürütülmesinde benden desteklerini esirgemeyen, dönütleriyle ilerlememi sağlayan sayın danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN'a teşekkürlerimi borç bilirim. Araştırma sürecinde norm ve değerlerin küçük yaşlardan itibaren şekillendiğine bizzat tanık olmuş biri olarak, bana kattığı tüm değerler için, öğretmenin bir çocuğun şansı olduğunu bana ilkököl sıralarında öğreten ilkököl öğretmenim sayın Samiye BİLGİN'e teşekkür ederim. Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimimde emeği geçen tüm saygıdeğer hocalarıma emeklerinden ötürü teşekkür ederim. Bu bölümü tercih etmeme vesile olan, ne yazık ki kadın cinayetlerinden birine kurban giden saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Aylin SÖZER'i şükran ve rahmetle anıyorum. Tez çalışmamda kıymetli görüşleri ile bana destek olan, sayın Doç. Dr. Emine ŞAHİN ve sayın Doç. Dr. Eda DİNERİ hocalarıma teşekkür ederim. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde araştırmama katkı sağlayan çok kıymetli öğrencilerime, katılım izni veren değerli velilerime ve okul yönetimime teşekkür ederim. Araştırma sürecimde bana manevi desteklerini her zaman hissettiren, varlıklarıyla güç bulduğum sevgili aileme ve her zaman yanımda olan yol arkadaşım sevgili eşim Egemen'e, tökezlediğim zamanlarda beni ayağa kaldıran, Gaziantep'in bana hediyesi olan daimi destekçim kardeşim Başak'a sonsuz teşekkürler.

F. Derya ACAR ÖZTÜRK

ÖZET

YERLİ VE GÖÇMEN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE YÖNELİK ALGILARI

ACAR ÖZTÜRK, Fatma Derya
Yüksek Lisans Tezi, Kadın Çalışmaları ABD
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN
Ocak 2024, 97 Sayfa

Bu araştırmanın amacı yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını belirlemek, bu algılardaki benzerlikleri ve farklılıkları ve bu farklılığa etki eden değişkenleri ortaya koymaktır. Ankara ili Keçiören ilçesinde bir ortaokulda 2022- 2023 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 12-14 yaş aralığındaki 11 yerli ve 9 göçmen öğrenciden oluşan 20 katılımcılı çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yönteminden yararlanılan çalışmanın veri toplama aşamasında katılımcı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının benzerlik gösterdiği, meslek seçiminde cinsiyet eşitliğini destekleyici tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların kadın kelimesini edilgen sıfatlarla ilişkilendirdikleri, erkek kelimesini ise etken sıfatlarla ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici tutumlarına rağmen günlük yaşantılarındaki davranış, oyun, arkadaş seçimlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinde kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin kız ve erkek çocuklardan beklentilerinin toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillendiği, katılımcı ailelerinde ev içi görevlerden kadınların sorumlu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yerli ve göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle gerçekleştiremedikleri eylemlerin nedenlerinin aile, sosyal çevre ve toplum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı kültürlere, eğitim düzeylerine, sosyo-ekonomik düzeylere sahip ailelerin çocuklarının toplumsal cinsiyetle ilgili algılarının benzerlik gösterdiği görülmüştür. Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında aile, sosyal çevre ve akran grubunun etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, aile, göçmen, ataerki.

ABSTRACT

PERCEPTIONS OF NATIVE AND IMMIGRANT SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS GENDER ROLES

ACAR ÖZTÜRK, Fatma Derya
Master's Thesis, Women Studies
Advisor: Assist Prof. Atik ASLAN
January 2024, 97 pages

The purpose of this study is to examine the perceptions of native and immigrant secondary school students towards gender roles, to reveal the similarities and differences in these perceptions and the variables affecting these differences. The study was performed with a 20-participant study group consisting of 11 native and 9 immigrant students aged 12-14, who were studying in a secondary school in Keçiören district of Ankara province in the 2022- 2023 academic year. A semistructured interview form prepared by the participant was applied in the data collection phase of the study in which qualitative research method was used. As a result of the research, it was revealed that the perceptions of local and immigrant secondary school students towards gender roles are similar and that they have an attitude that supports gender equality in choosing a profession. It was obtained that the participants associate the word "woman" with passive adjectives, while they associate the word "man" with active adjectives. In spite of the participants' attitudes supporting gender equality, it was concluded that they remained under the influence of gender roles in their behaviours, games and friend choices in their daily lives. It was determined that the expectations of families from girls and boys were shaped within the framework of gender roles and that women were responsible for domestic duties in the families of the participants. It was reached the conclusion that the reasons for the actions that local and immigrant students could not perform due to gender roles were family, social environment and society. Perceptions of children from families with different cultures, education levels and socio-economic levels about gender were found to be similar. On the basis of the participant views, it was concluded that family, social environment and peer group are effective in the transmission of gender roles.

Keywords: Gender, gender roles, family, immigrant, patriarchy.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLOLAR LİSTESİ	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problem Durumu	8
1.2. Araştırmanın Amacı	11
1.3. Araştırmanın Önemi	12
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlıkları	13
BÖLÜM II.....	14
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
2.1. Göç ve Göç Olgusu	14
2.2. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	24
2.3. Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Araştırmalar	45
BÖLÜM III	48
YÖNTEM.....	48
3.1. Araştırmanın Modeli	48
3.2. Çalışma Grubu.....	50

3.3. Veri Toplama Aracı.....	51
3.4. Geçerlik ve Güvenilirlik.....	51
3.5. Araştırma Verilerinin Analizi.....	52
BÖLÜM IV	53
BULGULAR ve ANALİZ	53
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	81
KAYNAKÇA	86
EKLER	93
Ek 1. Etik Kurul İzni	93
Ek 2. Görüşme Formu	94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3. 1 Katılımcılara ait demografik bilgiler.....	50
Tablo 4. 1 Katılımcıların cinsiyetlerin avantajlarına ilişkin görüşleri.....	53
Tablo 4. 2 Katılımcıların kadın ve erkek kelimelerinin ifade ettiği anlamlara ilişkin görüşleri.	56
Tablo 4. 3 Katılımcıların kadınlar ve erkekler arasındaki benzerliklere ilişkin görüşleri.....	59
Tablo 4. 4 Katılımcıların kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara ilişkin görüşleri.....	61
Tablo 4. 5 Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin şekillendirdiği davranış kalıplarına ilişkin görüşleri.	64
Tablo 4. 6 Katılımcıların ailede kadın ve erkeğin sorumluluklarına ilişkin görüşleri.....	66
Tablo 4. 7 Katılımcıların kadınların ve erkelerin aynı mesleklere sahip olmasına ilişkin görüşleri.	68
Tablo 4. 8 Katılımcıların beğendikleri film ve kitap karakterlerine ilişkin görüşleri.....	71
Tablo 4. 9 Katılımcıların ailelerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri.....	72
Tablo 4. 10 Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü gerçekleştiremedikleri eylemlere ilişkin görüşleri.	76

BÖLÜM I

GİRİŞ

Sayısal olarak azımsanmayacak kadar kalabalık olmalarına rağmen kadınlar tarihsel süreç içerisinde toplumsal yaşamda geri plana atılmış, toplumun kendilerine uygun gördüğü rollere bürünerek yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Toplumsal yaşamda “öteki” olarak konumlandırılan azınlık gruplar tarih boyunca kendi haklarını edinmek ve edinilen hakları korumak için mücadele etmişlerdir. Nüfus yoğunluğunda çoğunluğu oluşturanların azınlık grup üzerinde otorite kurmak isteyişi “başka” olarak nitelendirilen grubun tepkisine ve hak arayışına girmesine neden olmuştur. Fakat kadınlar azınlıktaki bir etnik grup ya da azınlığı temsil eden bir ideolojinin savunucuları değil, dünya nüfusunun yarısını oluşturan bireylerdir. Bu sayısal çoğunluğa rağmen erkekler tarafından aşağı konumda görülen kadınlar, ancak erkeklerin kendilerine vermeyi uygun gördüğü hakları edinebilmiş ve erkekler tarafından bahsedilen haklara razı olmuşlardır. Her ne kadar günümüzde koşullar iyileştirilmiş olsa da hayat, kadın ve erkek cinsi için eşit koşullarda paylaşılmamış ve kadınların hakları çoğunlukla kısıtlanmıştır. Çoğu ülkede kadınlar yasal olarak erkeklerden daha dezavantajlı durumdayken bir de kadınlara tanınan hakların uygulanması noktasında kadınlara engel teşkil eden toplumsal gelenekler vardır. Geçmişten günümüze kadar gelen efsane ve mitler de kadının toplumsal yaşamda “başka” ya da “öteki” oluşunu Tanrı'nın takdiri olarak göstermek ve kabullendirmek isteyenlerin çıkarına hizmet etmiş ve kadının ikinci cins olarak görülmesine destek vermiştir(Beauvoir, 2021: 29-33).

Toplumsal cinsiyet rollerinin erkekler üzerinde de şüphesiz etkisi vardır fakat gündelik hayatta kadınların bu rollere uymasının toplum tarafından daha çok beklendiğini gözlemlemek mümkündür. Giyiminden konuşmasına, oturmasından

gölmesine, hangi mesleği ne şekilde icra edeceğine kadar kadının yapması gerekenler bir norm sistemi içerisinde toplum tarafından şekillendirilmektedir. Bu toplumsal normlara uymayan bireylerin eleştirilere maruz kalması ya da toplumdan dışlanması kuvvetle muhtemeldir. Sosyal olarak dışlanmayı ve uyum sorunu yaşamayı istemeyen bireyler toplum, aile, eğitim kurumları gibi otoriteler tarafından dayatılan cinsiyet rollerine istemli ya da istemsiz şekilde ayak uydururlar.

Cinsiyet, bireylerin doğuştan itibaren taşıdığı eşeyssel özellikleri tarif etmenin yanı sıra toplumsal yaşamda kendilerine bir takım rol ve sorumluluklar yüklenmesine sebebiyet vermektedir. Cinsiyete dayalı bu rol ve görevler, toplumsal cinsiyet rolü olarak ifade edilebilir. Alison Stone (2019: 53), cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin farkını ifade ederken cinsiyet kavramının bireyin doğumuyla beraber edindiği biyolojik cinsiyeti ifade ettiğini, fakat toplumsal cinsiyetin toplumun bireyde görmeyi beklediği davranış ve tutumlar bütünü olduğunu belirtir. Judith Butler (2020: 52) ise Cinsiyet Belası eserinde cinsiyet kavramına ilişkin sorgulamalar yaptığı bölümünde cinsiyete özgü özelliklerin çıkar sağlamak için üretilip üretilmediğini irdeler ve cinsiyet kavramının tıpkı toplumsal cinsiyet gibi kültürel olarak üretilmiş olabileceğini, dolayısıyla aslında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları arasında ayrım olmadığı görüşünü ortaya koymaktadır. Akın (2007: 2), toplumsal cinsiyetin biyolojik ayrılıklardan bağımsız olarak cinsiyetimize yüklenen rol ve görevlerin bireylere toplum tarafından yüklenmesi, toplum tarafından kadın ve erkeğin nasıl algılandığı ile ilişkili olduğu görüşünü belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkek bireylerin tutum ve davranışlarına yönelik sınırlar çizmekte, toplum tarafından bireylerin cinsiyetlerine uygun şekilde görünmeleri ve davranmaları beklenmektedir. Ataerkil toplumda erkek bireylere dayanıklı olma, evi geçindirme, “erkek gibi olma” gibi rol ve sorumluluklar yüklenirken kadınlara yumuşak başlı, narin, ev içi sorumlulukları yerine getiren kişiler olmaları telkin edilmektedir. Toplumsal sosyalleşme sürecinde kadınların yaşamları boyunca bir erkeğin desteğine ihtiyaçları olduğu mesajını veren kalıp yargılar, bireylerin kendi benliklerini bu yönde şekillendirmesine ve toplumsal cinsiyet rollerini kabullenmesine yol açmaktadır (Aktaş, 2013: 58). Bireylerin uyması gereken tutum ve davranışlar insanlar, kurumlar ve medya aracılığıyla bireylere aktarılmaktadır. Sürekli olarak üretilen ve devamlılığı sağlanan bu iktidar türü, bireylerden beklenen normların biçimini, cinsiyetlerin hangi

kalıplara göre davranması gerektiğini, bu beklentilere uymayan bireylerin karşılaşacağı yaptırımları belirlemektedir (Stone, 2019: 90).

Aile ve eğitim kurumları kişilerin davranış ve düşünme biçimlerini şekillendiren önemli unsurlardandır. Ataerkil bir aile yapısında yetişen kız çocuğuna ev işlerinden sorumlu olduğu, “kız gibi” davranması ve görünmesi gerektiği, kibar ve yumuşak huylu olması gerektiği söylenirken erkek çocuğu için durum farklıdır. Ataerkil toplumlarda erkeklerden beklenen sert olma, dayanıklılık, evin maddi yükünü üstlenme gibi roller çocukluktan itibaren erkek çocukların zihnine kodlanır. Ataerkil toplumlarda erken çocukluk döneminden itibaren bireylere kadın ve erkeğin farklı rol ve sorumluluklara sahip olduğu hissettirilmekte, toplumsal cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir (Heywood, 2014: 251). Bu noktada norm ve değer sistemimizin şekillenmesinde oldukça etkili olan okullar, toplumsal cinsiyet eşitliği algısını kazandırma konusunda da önemli bir etken güce sahiptir. Örneğin sınıf içindeki görev ve sorumlulukların dağılımında kız öğrencilere sınıf temizliği ve düzeni gibi “kadın işi” olarak görülen işlerin verilip, erkek öğrencilere disiplini sağlama, yönetim gibi görevler verilmesi öğrencilerin ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini kanıksamaları ve benimsemelerine neden olur. Eğitim kurumlarının ve eğitsel faaliyetlerin içerikleri öğrencilere doğrudan veya dolaylı bir biçimde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik mesajlar vermekte ve öğrencilerin bu roller çerçevesinde sınırlanmasını sağlamaktadır (Sayılan, 2012: 44). Eğitim kurumları, öğretim programları, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri algılarını şekillendirebilmektedir. Durmaz (2019: 76), yaptığı çalışmada Türk Eğitim Sisteminde toplumsal cinsiyet rollerinin ders kitapları, öğretim programları, öğretmen tutumları gibi etmenlerle benimsendiğini ve kurumsal bir yapıya büründürüldüğünü ifade etmiştir. Çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha dezavantajlı konumda oldukları, “eğitimde fırsat eşitliği” ilkesinin teoride var olsa da uygulama noktasında yeterli düzeyde olmadığını eklemiştir. Kadınların sayısal olarak erkeklerle eşit düzeyde olduğu göz önünde bulundurulduğunda kadınların geri planda kalması ve iki cins arasında eşitliğin sağlanmamasının yalnızca bireylerin değil toplumun gelişimini de olumsuz olarak etkileyeceğini söylemek kaçınılmazdır (Yolcu, 2021: 2). Türkiye’de cinsiyetler arası eşitsizlik eğitim, siyaset, çalışma hayatı, eğitim hayatı gibi pek çok alanda gözle görülür düzeydedir. Kadınlar ve erkeklerin bu alanlarda eşit

haklara sahip olmamasından sadece kadınlar değil toplumun büyük bir kısmı etkilenir. Eşitliğin sağlanamaması, ülkenin demokratik ortamına ve ilerlemesine de zarar verir(Özaydınlık, 2014: 95).

Alison Stone(2019: 56), biyolojik cinsiyetin toplumsal rolleri şekillendirdiğini savunan “biyolojik belirlenimcilik” görüşüne karşın, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumun bizzat kendisi tarafından oluşturulduğu ve yine toplum tarafından değiştirilip dönüştürülebileceği görüşünü savunmuştur. Judith Butler ise toplumsal cinsiyetten bahsederken bu toplumsal normların bireyleri sürekli olarak insanlar ve kurumlar üzerinden aktarılan deneyimler yaşamaya ittiğini belirtir. Butler’a göre kişiler kalıplaşmış olan bu davranış biçimlerini benimsedikleri sürece kendilerini dişi veya eril olarak anlamlandırır. Toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülebilir olması için bireyler tarafından uygulanması gerekir. Başka bir deyişle Butler toplumsal cinsiyetin “performatif” olduğu, uygulama olmadan toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesinin ve sürdürülmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır(Butler, 1990: 411; Akt. Stone, 2019: 99). Toplumsal cinsiyetin performatifliği hayatın her alanında kendini göstermektedir. Erken çocukluktan itibaren bireylerin zihnine yerleşen toplumsal normlar, bireylerin davranış ve düşünme biçiminde etkili olmanın yanı sıra bu normların sürekli olarak yeniden üretilmesine neden olur. Bu bağlamda eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet rollerinden arınmış, cinsiyet eşitliğine duyarlı şekilde biçimlendirilmesi gerekmektedir. Ders kitaplarının ve öğretim programlarının bu doğrultuda düzenlenmesi, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini benimseyen ve destekleyen bir tutuma sahip olması gerekmektedir. Wollstonecraft (2021: 9), yaşadığı döneme göre oldukça ilerici fikirleri dile getirdiği eserinde “akıl ve erdem” kavramları üzerinde dururken kadınların eğitimden yoksunluğunu ve bu yoksunluğun neden olduğu sorunları dile getirmiştir. Wollstonecraft, kadınların tarih boyunca mahkum olduğu eğitim eksikliğinden söz ederken şu ifadeye yer vermiştir:

“ Bana acı veren sefaletin kaynağında kız kardeşlerimin sefil eğitiminden başka bir şey yatmadığına dair sarsılmaz bir inanç: Kadınlar, acelece varılmış tek bir sonuçtan kaynaklanan, iç içe geçen çok çeşitli nedenlerle zayıflığa ve perişanlığa mahkum edilmiş.”

Kadın Haklarının Gerekçelemesi eserinde erdem ve kadınların eğitimi konularını oldukça vurgulayan Wollstonecraft, kadınların erkeklerle aynı düzeyde erdemli olabilmesi için eğitim düzeylerinin de eşit olması gerektiğini, fakat bunun

toplum tarafından sağlanmadığını savunmuştur. Toplumda erdemli kişilerin yetişebilmesi, bireylerin akılcı ve bilime dayalı düşünme becerileri edinebilmeleri için eğitim sisteminin bu düşünme biçimini desteklemesi gerekmektedir. Toplumsal yaşantıyla kazanılan eğitimin yanı sıra bireyin kendi akılcı düşünme biçimiyle edindiği eğitim oldukça önemlidir. Çocukluktan itibaren bireylere kazandırılması gereken bu akılcı düşünme becerisi, yetişkinlikte kişilerin akıl yürütme becerilerini üst düzeyde kullanmalarına yardımcı olur. Wollstonecraft, bireyin akılcı ve bilime dayalı eğitim alabilmesi için eğitim sisteminin yeniden şekillenmesi gerektiğini savunurken çocuklara kişiliklerinin oluşumunda etkili olacak, eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek bir eğitim verilmesinin yetişkinlik hayatında da akılcı düşüncelerine sebep olması yönünden önemli olduğunu ifade etmektedir. Erdemli ve bağımsız kişilikte bireyler yetiştirilmesinde eğitimin ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu belirten Wollstonecraft, toplumun norm ve değerler sistemi farklılaşmadığı müddetçe yalnızca eğitim sisteminin yeterli olmayacağını da görüşlerine eklemiştir. Kadınlarla erkeklerin eğitim hayatlarını kıyasladığımızda eserin yazıldığı dönemde kadınların eğitiminin erkeklerinkine göre daha az önemsendiğini, kadınların edindikleri bilgilerin rastlantısal ve gözleme dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Yazar, kadınları ve askerleri toplum tarafından eğitilişleri bakımından benzeştirerek iki grubun da kendilerine öğretilenleri sorgusuz kabul ettiğini, kendilerinden beklenen görev ve sorumluluklara itaat etmeleri gerektiği ve itaat temelli bu eğitimin hem kadınların hem de askerlerin düşünme becerilerine ket vurduğunu ifade etmiştir. Bütün bu benzerliğe rağmen askerler cinsiyetlerinden ötürü kadınlardan daha üst konumda görülmüşlerdir. Kadınların erdemli varlıklar olabilmeleri için bağımsız düşünme becerisinin geliştirilmesi ve zihinlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Fakat Wollstonecraft iktidar ilişkileri içinde kadının bağımsızlığının iktidarı hoşnut etmeyeceğini “*Ne de olsa tiranlar köleler ister, hazcılarsa oyuncaklar*” şeklinde ifade etmiştir (Wollstonecraft, 2021: 17-38).

Toplumsal cinsiyet rolleri toplumun bizzat kendisi tarafından üretilip sürdürüldüğünden bireyler günlük yaşamlarında istemli ya da istemsiz şekilde bu rollere uygun şekilde davranma eğiliminde olabilirler. Örneğin fiziksel güç gerektiren işlerin “erkek işi” olduğu söylemine çocukluktan itibaren maruz kalan bir kişi, kendi bedensel gücünü önemsemeksizin güç gerektiren tüm işleri erkeklerin yapması

gerektiği görüşünde olabilir. Fakat ataerkil düzen erkeği güçle bağdaştırırken diğer bir yandan yine fiziksel güç gerektiren “ev işi”ni kadının sorumluluğu olarak görmektedir. Böylelikle erkek dış dünyada ve sosyal yaşamda var olabilirken kadın ev içi görevlerle sorumlu olup kamusal alanda kendine yer edinemez. Charlotte Perkins Gilman (2019), Kadınlar Ülkesi eserinde toplumsal cinsiyet rollerinden arınmış ütopyik bir ülkeyi resmederken okuyucu tarafından bu rollerin sorgulanmasına neden olmaktadır. Tek cinsli bir halkın yaşadığı ve cinsiyet rollerinin söz konusu olmadığı ülkede her işten kadınlar sorumludur ve halk arasında yardımlaşma ön plandadır. İkinci bir cinsin olmaması yapılan işlerin kadın ya da erkek işi olarak kategorize edilmemesine sebep olmuştur. Günümüz toplumumuzun aksine Gilman’ın eserinde hiçbir iş için cinsiyet önemli bir faktör değildir. İncelik gerektiren işler de, fiziksel güç gerektiren ağır işler de kadınlar tarafından yapılabilmektedir. Gilman eserinde toplumsal cinsiyet rolleri olmaksızın bir ülkedeki işleyişin ne denli düzgün ilerleyeceğini gözler önüne sererken diğer yandan geleceğin teminatı olan çocukların toplumsal cinsiyet rollerinden arındırılarak eğitim almasının önemini de vurgulamaktadır. Bu ülkede çocuklar toplumun ortak ürünü olarak görülür, tüm toplum çocukların yetiştirilmesi ile ilgili sorumluluk hisseder ve çocuklar toplum tarafından beraberce yetiştirilir. Okul kurumunun olmadığı bu ülkede çocuklar eğitim aldıklarının bilincinde olmadan hayatın doğal akışında eğitilmektedirler. Çocukluktan itibaren edinilen toplumsal cinsiyet rollerine eleştiri getiren Gilman, toplumumuzda kız çocuklarının ve erkek çocuklarının gelecek planlarının dahi bu roller etrafında şekillenmesine eserinde eleştiri getirmektedir (Gilman, 2019: 151).

“Bizim erkek çocuklarımız büyüyünce güçlü bir asker, kovboy ya da canları ne istiyorsa onu olmayı, kız çocuklarımız ise sahip olacakları evleri ya da kaç tane çocukları olacağını planlarken buradaki özgür ve kaygısız çocuklar büyüdüklerinde ülkeleri için ne yapabileceklerini planlıyorlardı mutlulukla.”

Bireylerin düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde eğitim hayatı oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda bireylerin yaşantı, davranış ve düşüncelerinin şekillendirilmesinde eğitim kurumlarının belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Fakat bireylerin tüm hayatlarını şekillendiren en önemli unsur olan eğitim olanaklarından kadınlar ve erkekler her zaman eşit şekilde yararlanamamış, kadınların başarıları bazen istedikleri eğitim kurumunun kapılarını kendilerine açmakta yeterli olmamıştır. Örneğin feminizmin öncülerinden olan Simone de Beavoir, başarılı bir öğrenci

olmasına rağmen eğitim almak istediği okul kız öğrencileri kabul etmediğinden yükseköğrenimine kız öğrencileri kabul eden okullarda devam etmek durumunda kalmıştır. Sadece cinsiyetinden ötürü bu ve bunun gibi pek çok ayrımcılığa maruz kalan Beauvoir, hayatı boyunca özgürlüğü için mücadele veren bir karakter olmanın yanı sıra kadın cinsinin toplum tarafından maruz bırakıldığı ayrımcılıkları da eserlerinde dile getirmiştir(Bakewell, 2017: 110).

Sosyal yaşam öğretilerinden, aile ve okul kültüründen aktarılan şemalar, bireylerin zihinlerinde toplumsal cinsiyete yönelik kalıplar oluşturmaktadır. Kalıplaşmış olan toplumsal cinsiyet rolleri öğrencilerin birbirleri ile olan ilişkilerine, oynadıkları oyunlara, mesleklere olan tutumlarına da yansımaktadır. Liben ve Bigler'e göre (2002) Bireylerin zihinlerine kodlanan toplumsal cinsiyet şemaları, bireylerin kendilerini ve öğrendikleri bilgileri bu çerçevede kategorize etmelerine neden olmaktadır. Gelecek yaşamlarındaki tutum ve davranışlarında fark yaratmak, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı yaşamak zorunda olmadıkları bilincini kazandırmak hem öğrenciler hem de toplum açısından oldukça önemlidir.

Toplumsal cinsiyete yönelik bakış açısının şekillenmesinde şüphesiz kültürel etmen çok önemli bir yer tutar. Farklı kültürlerde toplumsal cinsiyet rolleri değişkenlik gösterebilir. Küreselleşen dünyada gitgide artış gösteren göç olayları, kültürleşme olgusunu da beraberinde getirir. İki farklı kültürün birbirine kültür aktarımı yapması olarak açıklanan kültürleşme, göçmenlerin gittikleri ülkelere yeni kültürler götürmelerinin yanı sıra göçmen olarak gidilen ülkenin kültüründen etkilenmeleri ve benimsemeleri olarak ifade edilebilir. Tüm dünyayı etkisi altına alan göç dalgası Türkiye'ye de uğramıştır. Ülkemizin son yıllarda oldukça yoğun göçe maruz kalması göz önünde bulundurulduğunda göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine adaptasyonları oldukça önemli bir konudur. Bauman'a göre, göç olaylarının temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır. Dünya üzerindeki gelir adaletsizliği sonlanmadığı müddetçe insanlar daha iyi koşullarda yaşamak üzere göç etmeye devam edecektir. Göçmenlerin bazıları daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için gönüllü olarak göç etmeyi tercih etseler de bazıları savaş, siyasi sebepler, öldürülme korkusu gibi nedenlerle ülkelerinden ayrılmışlardır. Ülkelerinde yaşadıkları olumsuz koşullardan ötürü göç etmek zorunda kalan göçmenlerin sınavı göç olayı gerçekleştikten sonra da devam eder. Dil sorunu, düşük ücretle çalıştırılma gibi zorlukların yanı sıra çoğu

zaman toplum tarafından dışlanmayla karşılaşır. Bauman'a göre mülteci ve göçmenlerin toplum dışına itilmesi bazı politikacılar tarafından desteklenmekte ve toplum bilinçli olarak güvende hissetmemeleri yönünde telkin edilmektedir. Bu dışlanmanın sebeplerinden biri de özellikle prekarya sınıfının sahip oldukları mal varlıklarını ve statülerini kaybetme endişesidir. Hayatlarını daha iyi ya da güvenli koşullarda devam ettirmek amacıyla göç eden kişiler karşılaştıkları sayısız zorlulukla beraber bazı kişilerce toplumdan dışlanmakta, gelecekte suç işleme ihtimali yüksek potansiyel suçlular olarak görülmekte, göçmenleri soyutlayarak toplumsal yaşamın güvence altına alındığı düşünülmektedir. Bu tutuma karşı Bauman göçmenleri toplumsal yaşamdan soyutlamanın, onları potansiyel suçlu olarak görmenin toplumsal yaşama zararı olacağına altını çizmektedir (Bauman, 2021: 14-33).

Kendi kültürleri ile yetişen göçmen öğrencilerin göç ettikleri ülkeye uyumları, o ülkenin kültürel özelliklerini benimsemeleri, kendi ülkelerinin kültürel geleneklerini sürdürüp sürdürmedikleri, göç ettikleri ülkenin toplumsal algılarını kabul edip etmedikleri araştırılması gereken konulardır. Göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları da bu konulardan biridir. Ülkemizin son yıllarda maruz kaldığı göç akınları, göçmenlerle ilgili bilgi edinme ihtiyacı doğurmuş ve göç çalışmaları ile ilgili araştırma çalışmalarının artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda güncel sorunlardan biri olan toplumsal cinsiyet algısının hem göçmen hem de yerli öğrenciler tarafından nasıl algılandığı problemi incelenerek ilgili literatüre katkı sağlanacaktır. Bu araştırma ile yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının nasıl şekillendiği ve bu algıları şekillendiren etkenlerin neler olduğu incelenecektir.

1.1.Araştırmanın Problem Durumu

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetle beraber bireylere toplum tarafından yüklenen norm ve davranışlardır. İçine doğduğumuz kültür; gelenekleri, değer yargılarını, toplumsal normları bizlere öğretirken biyolojik cinsiyetimize göre ayrıştırılan şemalar sunmaktadır. Çocukluk yıllarından itibaren bireylerin zihnine farklı uyaranlar tarafından işlenen bu şema ve kodlar giyimden davranışa, oynanacak oyun türünden ev içi sorumluluklara hatta seçilecek mesleğe kadar etki etmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı aile, okul, öğretmen, sosyal çevre gibi pek çok unsur tarafından etkilenmektedir. Henüz okul çağına ulaşmamış çocuklar bile kadın ve erkek

cinsiyetlerinin mizaçlarına yönelik fikir sahibi olmakta ve kadınların “öteki cins” olduğunu düşünmektedir (Fine, 2020: 250). Eğitimin ilk başladığı yer olan aile kurumu şüphesiz bu algı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Hayata gözlerini yeni açan, berrak zihinli bir çocuğa aile tarafından aşılana kültürel değerler bireyin yaşamını şekillendirerek kendisini gelecek yaşamında da takip edecektir. Bireyin ilk öğrenme ortamı olan aile aracılığı ile temeli atılan toplumsal cinsiyet algısının gelişimi eğitim kurumlarında toplum, medya ve sosyal çevre gibi uyaralarca şekillendirilmeye devam edecektir.

Kültürel norm ve değerler farklı coğrafi alanlarda değişkenlik göstermekle birlikte toplumsal cinsiyet rolleri birçok ülkede paralel olarak seyretmektedir. Toplum sınıfsal olarak çok sayıda tabakaya ayrılırken cinsiyet özelinde kadın ve erkek kategorilerinden daha dezavantajlı olarak görülen kadınlar olmuştur. Kadın olmak ya da “kadınsı” olmak çoğu zaman güçsüzlük, zayıflık, ötekilik, dedikoduculuk, kurnazlık ve daha pek çok olumsuz kavramla özdeşleştirilmiştir. Eski çağlarda kadının doğurganlığı Tanrı'yla ilişkilendirilip kadın kutsal sayılmış, kadınların üretimdeki etkinliği Paleolitik ve Kalkolitik Çağlar arasında toplumsal yaşamda kadınların erkeklerle eşit statüde görülmesine neden olmuştur. Zamanla yeni tarım aletlerinin icadı ve yerleşik hayata geçişle beraber mülkiyet kavramı, güvende hissetme güdüsü kas gücünü ön plana çıkararak toplumda ataerkil yapıya zemin hazırlamıştır (Etgü, 2022: 23). Temelleri atılan ataerkil yapı tarihsel süreçte giderek güçlenmiş ve kadınların toplumsal yaşamda ön plana çıkması engellenmeye çalışılmıştır. Öyle ki Ortaçağ'da şifacılık ile ilgilenen kadınlar tıp bilimine katkılarından dolayı ödüllendirilmeleri gerekirken cadı olmayla ve şeytanla iş birliği yapmayla suçlanmış, eril düşüncenin iktidar hırsı nedeniyle hedef haline getirilerek cadı avları yapılmıştır.

Sanayi Devrimi ile başlayan kadın hareketleri kadın haklarının gündeme gelmesinde bir dönüm noktası olmuş ve dünyanın pek çok yerinde ses getirmiştir. Kadının toplumsal yaşamdaki konumu, ev içi görevleri, eşit işe eşit maaş talepleri, kadının görünmeyen ücretsiz emeği ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler ve toplum üzerindeki etkisi eğitim kurumları, aile ve medya tarafından şekillendirilmekte ve sürekli olarak yeniden üreterek kendine bir iktidar alanı bulmaktadır. Cordelia Fine (2020:239) çocukların medya, aile, toplum gibi uyaralar tarafından devamlı olarak toplumsal

cinsiyet rollerinin altının çizildiği bir dünyada büyüdüğünü, böylelikle gördükleri her şeyde kadın veya erkek cinsiyetiyle bir ilişki kurma eğiliminde olduklarını, adeta resmi olmayan bir “toplumsal cinsiyet dedektifliği” üstlendiklerini ifade etmektedir. Öğrenciler çocukluk yıllarından itibaren etkisi altında kaldıkları bu roller sebebi ile okulda oynadıkları oyunları ve oyuncakları, okudukları kitapları, kıyafetlerinin renklerini, konuşma biçimlerini, birbirleri ile olan ilişkilerini, gelecekle ilgili meslek hedeflerini bu roller çerçevesinde seçmektedirler. Okuma yazma öğretimi kapsamında Türkiye’de uzun yıllar boyunca okutulan Cin Ali serisini incelediğimizde Cin Ali’nin oynadığı oyun ve oyuncakların “erkek oyuncakları” olduğunu, babası gazete okurken annesinin örgü ve nakış işleriyle uğraştığını ya da annesinin evde hizmet eden yemek yapan bir kadın olarak resmedildiğini gözlemlemek mümkündür. Resimli çocuk kitapları, oyun ve oyuncak reklamları gibi basılı ve görsel medya unsurları çocukların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını şekillendiren etkenlerdir. Örneğin bir çizgi film kanalını izlediğinizde makineler veya legolarla ilgili oyuncak reklamlarında erkek çocukların dikkatini çekecek içerikler sunulurken oyuncak bebek reklamlarında her zaman bir kız çocuğun oynatıldığını görürüz. Medya ve kültürel kodlarla işlenmiş genç beyinler toplumsal cinsiyet rollerini erken yaşta öğrenerek davranışlarını bu yönde şekillendirmekle kalmayıp akranlarına da bu yönde telkinde bulunmaktadır. Öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışı tutumlarında toplumsal cinsiyet rolleri etkin bir rol oynamaktadır. Öğrencilerin birbirlerine davranış biçimleri bu yönde şekillenmekte, toplumsal cinsiyet rollerine uymadığını düşündükleri akranlarına zorbalık düzeyine kadar ileri gitmektedir. Öğrencilerin sınıf içindeki görev paylaşımlarında dahi toplumsal cinsiyet rollerinin etkin olduğu gözlemlenmiştir. Teneffüslerde sınıfı düzenleme ile görevlendirilmiş nöbetçi öğrencilerden kız olanlar sınıfı temizlerken erkek öğrencilerin “temizlik kız işi” diyerek görevini yerine getirmemesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Son yıllarda artan göçmen sayısı beraberinde bazı sorunlar getirmiştir. Siyasi sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenler enformel piyasalarda hak ettikleri ücretlerin altında çalışmak zorunda kalmış, geçinemeyen aileler çocuklarını okula göndermeyip ev ekonomisine katkı sağlamaları için çalışma yoluna sevk etmiş ve çocuk işçiliğinin önü açılmıştır. Okula gidebilen göçmen çocukların bazıları ise okulda bir takım güçlüklerle karşılaşmışlardır. Akran zorbalığı, okuldan dışlanma, dil

engeli bu sorunlardan bazılarıdır. Yeterli düzeyde dil bilmeyen öğrencilerin derse adaptasyon sorunlarının yanı sıra sosyalleşme bağlamında da problem yaşadıkları görülmektedir. Zaten zorlu olan göç sürecinde cinsiyetlerinden ötürü daha fazla zorlukla karşılaşan Suriyeli mülteci kadınlar yaşadıkları ekonomik ve sosyal sıkıntıların yanı sıra okulda göçmen olmalarından dolayı ayrımcılık ya da akran zorbalığına maruz kalan çocuklarının sorunları ile de ilgilenmektedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinin kültürler arasında farklılık göstermekle beraber göç gibi köklü bir değişimden etkilenip etkilenmediği araştırmaya değer bir husustur. Kaya vd. (2021) Suriyeli göçmenlerle yürüttükleri çalışmada Suriyeli göçmen kadınların Türkiye’de çalışmaya başladıktan sonra aile içi toplumsal cinsiyet rollerinin değişime uğradığını ifade etmişlerdir (Kaya vd. 2021, 163-264). Bu bağlamda göç alan ve almaya devam eden ülkemizde hem yerli hem de göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının ve bu algıları etkileyen etmenlerin araştırılması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında temel olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- 1.Yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları nasıldır?
- 2.Yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarındaki benzerlikler ve varsa farklılıklar ve bu farklılığa etki eden değişkenler nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Pek çok farklı unsur tarafından şekillenen toplumsal cinsiyet rolü algısı aile, eğitim kurumları, sosyal çevre, yetişilen kültür gibi etkenlerden dolayı kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Göç olayı, beraberinde kültürler arası etkileşimi getiren bir olgu olması sebebiyle toplumsal cinsiyet bağlamında araştırılmaya değerdir. Farklı ülkelerden göç eden göçmen çocuklar yerli öğrencilerle aynı okullarda aynı sınıflarda okuyarak, aynı öğretmenlerden ders alıp aynı oyunları oynayarak öğrenimlerine devam etmektedirler. Bu araştırmayla bazıları ülkemizde doğmuş bazıları yeni göç etmiş göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısının belirlenmesi, yerli öğrencilerle göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesi, varsa bu farklılıkları etkileyen değişkenlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Aynı eğitim kurumunda öğrenim gören yerli ve göçmen

öğrencilerle yapılacak bu çalışma öğrencilerin toplumsal cinsiyet kavramını anlamlandıran şemalarındaki değişikliğin nedenini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında öğrencinin cinsiyeti, ailenin ekonomik durumu, sosyal ve demografik etmenler gibi değişkenler incelenerek öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarındaki değişimin nedenleri belirlenecektir. Bu çalışmayla toplumsal cinsiyet, göç çalışmaları ve eğitim bilimleri alan yazınına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının hayatın birçok alanında bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendiren bir etken olduğu göz önünde bulundurulduğunda erken yaşta toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı kazanmak hem bireysel hem de toplumsal olarak oldukça önemlidir. Toplum inşasında etkin bir rolü olan eğitim hayatında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıların doğru şekillendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin öğrencilere kazandırılması bu bağlamda önem teşkil etmektedir. Ülkemizin son yıllarda yoğun olarak göç alması, göçmenler ile ilgili akademik çalışmaların artmasına yol açmıştır. Göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısının yerli öğrencilerden farklılığını veya benzerliğini belirlemek, göç çalışmalarına katkıda bulunmak açısından da önem teşkil etmektedir. Bu araştırma toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yerli ve göçmen öğrencilerin algılarını belirlemek, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili farkındalık yaratmak, toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim bilimleri ve göç çalışmaları ile ilgili alan yazına katkıda bulunmak açısından önemlidir.

İnsan zihni doğduğu andan itibaren çevresel uyaranlar tarafından işlenerek kod ve şemaları anlamlandırmaktadır. Bu anlamlandırmada şüphesiz bireyin fikirlerini şekillendiren etkenler büyük önem taşımaktadır. Çocuklar hayata başladığı andan itibaren toplumsal cinsiyet rolleri ile bezenmiş bir dünyaya gözlerini açmaktadırlar. Bu roller bilinçli ya da bilinçsiz olarak medya, toplum, aile, eğitim kurumları gibi unsurlar aracılığıyla sürekli olarak aktarılmaktadır. Kullanılan dildeki toplumsal cinsiyetçi ifadeler, resimli çocuk kitaplarında kadının resmedilişi, masalarda prenseslerin pasif konumda gösterilirken beyaz atlı prenslerin onları kurtaran

kahramanlık öyküleri, çocuk giyimindeki renk ve desen farklılıkları gibi küçük görünen ayrıntılar bir araya gelerek toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin mesajlar vermeye devam etmektedirler. Dolayısıyla bireyler çocukluk döneminden itibaren cinsiyetine uygun tutum ve davranışlar sergilemesi konusunda devamlı bir telkine maruz kalmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet rolleri farklı kültürlerde değişen özelliklere sahip olabilir. Bu bağlamda göç olayının toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi ile ilgili araştırma sayısı artırılmalıdır. Küreselleşen dünyada göç dalgaları devam etmekte ve göçmenlerle ilgili araştırma sayıları artış göstermekle beraber ülkemizdeki yerli ve göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını inceleyen araştırma sayısı yeterli değildir. Göçmen öğrencilerin aile içindeki dinamikleri, demografik ve sosyal özellikleri, göç ettikleri ülkelerin kültürel değerleri ve toplumsal cinsiyet kodlarının yerli öğrencilerle farklılık gösterip göstermeyeceğini belirlemek bu bağlamda önemlidir. Hem toplumsal cinsiyet alan yazınına hem de göç çalışmalarına katkıda bulunacak bu çalışma, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını ve bu algıları etkileyen etkenleri belirlemek adına önemlidir.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlıkları

Bu araştırma Ankara ili Keçiören ilçesinde 2022-2023 eğitim öğretim yılında bir ortaokulda öğrenim gören 12-14 yaş aralığındaki 11 yerli ve 9 göçmen öğrenci ile sınırlıdır. Amaçlı örneklem türü kullanılan bu çalışmada çalışma grubu belirlenirken katılımcıların kendilerini ifade edebilme becerileri, göçmen öğrencilerin Türkçe anlama ve konuşma becerileri, katılımcı cinsiyetlerinin sayıca orantılı olması göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada elde edilen nitel veriler, araştırma katılımcıları ve çalışmada kullanılan veri toplama aracının içerdiği sorular ile sınırlıdır. Zaman kısıtlılığı nedeniyle bu çalışmaya sosyal medyanın toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi dahil edilmemiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç ve Göç Olgusu

Göç, insanlığın var oluşundan itibaren çeşitli nedenlerle isteğe bağlı ya da zorunlu olarak süregelen bir eylemdir. Kimi zaman insanlardan kaynaklanan savaş, siyasi çatışma, iktidar baskısı gibi sebepler, kimi zaman doğal afetler kimi zamansa ekonomik sebepler insanları geçici veya kalıcı olarak göç etmek durumunda bırakır. İnsanlık tarihi boyunca gerçekleşen göçler bazen birtakım olayların neticesinde gerçekleşirken bazen de göç olayının kendisi tarihsel bir sonuç doğurmuştur. Bireysel değişimin yanı sıra toplumsal değişimde de önemli bir etken olan göç, bir kültürleşme sürecini beraberinde getirdiğinden göçmen bireylerin göç ettikleri ülke kültüründen etkilenmelerine ya da göç edilen ülkede toplumsal yapının farklılaşmasına sebep olabilir. Söz konusu göçün eski medeniyetlerde olduğu gibi gruplar halinde toplumsal yaşamın olmadığı yeni bir bölgeye yerleşme şeklinde yalnızca coğrafi konum değiştirmekten ibaret olmasıyla toplumsal uyum süreci gerektiren göç deneyiminin zorlukları arasında farklılıklar vardır. Fakat her iki göç türünde de kültürel ve sosyolojik açıdan dönüşüm kaçınılmazdır(Göker, 2013: 9). Bu kültürel değişim çok kültürlülük gibi toplumsal bir zenginlik getirebileceği gibi aynı zamanda sosyal dışlanma, ırkçılık, etnik gruplaşma gibi olumsuzlukları da beraberinde getirebilir (Göker,2013: 7). Ülkelerinden çeşitli sebeplerle başka ülkelere giden göçmenler, yaşamlarını sürdürebilmek ya da daha iyi koşullarda yaşamak için birtakım isteklerde bulunmuşlardır. Farklı uluslara mensup göçmen grupların hak talepleri göç alan ve göç veren ülkelerde etkili olmuştur. Göç olayıyla birlikte toplumsal kutuplaşma göçmen düşmanlığı gibi olumsuzluklar ortaya çıkarken göçmenlerin hakları ile ilgili gelişmeler ve araştırmalar sayıca artmıştır (Abadan Unat, 2002: 205).

Göç eden bireylerin göç nedenleri, göç yolunda yaşadıkları, göç ettikleri ülkede karşılaştıkları zorluklar göçmenlerin uyum sürecini etkileyen faktörlerdendir.

Göç, toplumsal yaşamın pek çok alanını etkileyen bir olay olması nedeniyle oldukça önemlidir. Bu nedenle göçü etkileyen unsurlar, göç yolunda karşılaşılan zorluklar, göçmenlerin uyum sorunları, göçün siyasete ve ekonomiye etkisi, göçmen hakları gibi konuların araştırılması gerekmektedir. Göç olgusu coğrafya, ekonomi, antropoloji, siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk gibi pek çok alan için önemli olan disiplinler arası bir olgudur. Farklı pek çok alanı etkilemesinden de yola çıkarak göçün nedenlerinin ve sonuçlarının bireyler ve toplumlar açısından farklılık göstereceğini söylemek mümkündür. Göç olayı insanların coğrafi olarak bir yerden başka bir yere taşınmasının yanında sosyal bir dönüşümü de getirir. Göç eden bireyler yeni bir sosyal yapıya ayak uydurmak, kendini o yapının bir parçası olarak kabul ettirmeye çalışmak, sosyal ilişkiler edinmeye çalışmak zorundadırlar. İnsanlığın eski dönemlerinden itibaren devam eden göç olayı, özellikle 1980'lerden sonra görünürlüğünü artırmıştır. Teknolojinin ve medyanın ilerlemesi farklı kültürlerden bireylerin daha kolay etkileşim kurmasını sağlamış, bireyler göç olayı için motivasyon kazanmıştır. Castles ve Miller'a göre (2008: 7) dünya üzerinde farklı bölgelerdeki eşitsizlik, gelir adaletsizliği, siyasi sorunlar, etnik sıkıntılar gibi sebeplerden göç olayları kalıcı bir hal alacaktır. Uluslararası göç, dünya üzerindeki tüm devletleri göç alan ya da göç veren ülke konumuna getirecek, göç olayları artarak varlığını sürdürecektir. Buna ek olarak Tekeli (2008: 183) kırsaldan çok kentli nüfusun yaygınlaştığı dünyada bilgi toplumunun sanayi toplumuna kıyasla daha hareketli bir yapıda olacağı görüşünü belirtmektedir.

Farklı pek çok tanımı olan göç olgusu, temelde insanın yer değiştirmesine dayanan bir olaydır. Bu insan hareketliliği ile beraber göç eden kişiler ve göç edilen yerdeki kişiler için farklı açılardan pek çok değişim meydana gelmektedir. Göçmenler sosyal hak eksikliği, eğitime ulaşmada güçlük, ekonomik yetersizlik ve ucuz emek sömürüsü gibi sebeplerden göç ettikleri bölgelerde bütünleşme sorunu yaşamaktadırlar. Bu sorunlara ek olarak göç edilen bölgede göçmenlerin sosyal yaşamda olası bir tehdit olarak algılanması gösterilebilir. Yaşanan bazı terör olayları bu algıyı pekiştirmekte önemli bir rol oynamıştır. Örneğin Amerika'da yaşanan 11 Eylül 2001 saldırısından sonra göçmenlerin ülke güvenliği açısından tehdit

oluşturduğu görüşü hakimiyet kazanmış, bu görüş ülke içindeki göçmen ve mültecilerin hayatlarında sorunlara sebep olmakla beraber uluslararası düzeyde de etkili olmuştur (Kaya, 2009: 17). Uluslararası göç, sosyal ve politik açıdan sonuçları olan bir olgudur. Ulus devlet anlayışına göre inşa edilen kimliğin milliyet temelli oluşu, göç eden bireylerin göçmen olarak gittikleri ülkede “yabancı” olarak görülmesine sebebiyet verir. Yerlilerle aynı olmayan göçmenler bu yabancılaşma duygusu nedeniyle aidiyet problemi yaşamaktadırlar (Bartram vd., 2019: 14). Göçmenler göç ettikleri ülkenin diline ya da kültürüne ne kadar aşina olsalar da sahip oldukları fiziksel görünüşleri nedeniyle toplumda dezavantajlı konumlarını sürdürmektedirler. Göçmenlerin sosyal statüsü değerlendirilirken göç edilen ülkedeki bireylerin göçmenlere yönelik görüşleri önem arz etmektedir. Toplumda azınlık konumunda olan göçmenlerin çoğunlukla olumsuz bir unsur olarak görülme sebebi ülke sınırlarını aşarak o ülkeye kalıcı olarak yerleşmeleridir (Göker, 2013: 107-108). Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde göç ile ilgili kavramlara, göç kuramlarına, Türkiye’de göçün tarihsel sürecine, göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisine detaylıca yer verilecektir.

2.1.1. Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Kavramları

Göç, uluslararası göç örgütünün tanımına göre “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketidir”(IOM, 2013: 35). Faist (2003: 41) göç tanımında çoğunlukla sınır ötesine doğru , yaşanan bölgenin süresiz yahut bir süreliğine değiştirilmesinin göç hareketi olduğunu ifade etmiştir. Bartram vd. ise uluslararası göçü, kişilerin sürekli ya da bir süreliğine buldukları ülkeden farklı bir ülkede tekrardan bir düzen kurması olarak tanımlamışlardır(Bartram vd., 2019: 13). Marshall (1999: 685) göçü kişilerin bireysel ya da kitlesel olarak sınır ötesinde yeni bir coğrafyaya yerleşmesi olarak tanımlamıştır. Adıgüzel (2022: 3), göç kavramını açıklarken kişilerin farklı sebeplerden coğrafi olarak yer değiştirmesi ifadesini kullanmış ve göçün tüm biçimlerinin ve nedenlerinin göz önünde bulundurulmaksızın yer değiştiren nüfusun göç tanımı içine dahil edilebileceğini eklemiştir. Adıgüzel’e göre göç insanlar için yalnızca coğrafi olarak yer değiştirmekten ibaret değildir. Göç eden kişiler kendi yetiştikleri ülkeden ayrılarak yabancı oldukları bir toprağa dillerini, geçmişlerini, kültürlerini kendileriyle götürüp

hayatlarını ve sosyal çevrelerini yeniden inşa etmek zorunda kalırlar. Castles ve Miller (2008: 30), uluslararası göç kavramını açıklarken yalnızca kişinin daha iyi yaşam standartlarına erişmek için yaptığı bireysel bir coğrafya değişikliği tanımının oldukça yüzeysel kalacağını belirtir ve göç hareketinin hem toplumsal yapıyı değiştirip dönüştürebileceğini hem de gelecek nesilleri etkileyecek düzeyde öneme sahip kolektif bir olay olduğunu ekler. Göç olayı insanlık tarihi boyunca farklı sebeplerle gerçekleşmiş, hem göç edenleri hem de göç edilen ülkeleri etkilemiştir. Savaşlar, baskıcı hükümet yönetimleri, sosyal dışlanma, rejim değişiklikleri, doğa olayları gibi sayısız sebeple insanlar tarih boyunca göç hareketini sürdürmüşlerdir. Göç olayı zorlayıcı bir etki olmaksızın yalnızca refah düzeyini yükseltmek, daha iyi imkanlara kavuşmak için de gerçekleştirilmektedir. Zorlayıcı faktörler olsun ya da olmasın göç olayı yalnızca bireyi ilgilendiren bireysel bir olay değil, toplumsal dönüşümü gerçekleştiren önemli bir olaydır. Yaşadıkları ülkeden zorunlu olarak veya isteğe bağlı göç eden kişiler hem göç alan hem de göç veren ülke üzerinde etkiye sahiptirler. Disiplinlinler arası bir konu olan göç meselesi siyasetten eğitime, ekonomiden sosyolojiye pek çok alan üzerinde etkilidir. Abadan Unat (2002: 15) merkez çevre kuramına göre hem merkez ülkelerin hem de çevre ülkeler olarak adlandırılan ülkelerin kapitalist sistemin getirdiği zorunluluğa bağlı olarak birbirine ihtiyaç duyduğunu ve bu ihtiyaca bağlı göç hareketinin çevreden merkeze doğru ilerlediğini ifade etmiştir. Abadan Unat'a göre merkez ülkelerde büyüyen ekonomi, yayılmak için hammadde ve iş gücüne ihtiyaç duymakta, etki sahasını artıran ekonomik pazar kapitalist sistemde dışa doğru ilerleyen doğal bir göç dalgası üretmektedir. Göç sürecinin az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru ilerlediği göz önünde bulundurulduğunda göçmenlerin göç ettikleri ülkede iş gücü piyasasına katılma beklentilerinin yüksek olduğu söylenebilir. Fakat beyin göçüyle göç edenler ayrı tutulduğunda ekonomik açıdan "ucuz emek gücü" olarak görülen göçmenlerin çoğunun göç ettikleri ülke iş verenleri tarafından uzun saatler boyunca düşük ücretle çalıştırılmaktan başka şansları yoktur. Özellikle kayıt dışı göçmenler enformel piyasalarda ağır şartlar altında çalıştırılmaktadır. Göç alan ülke piyasadaki iş gücü açığını daha az maliyetle göçmenler aracılığı ile kapatmaktadır. Göç olayı ülkeleri ekonomik olarak etkilemenin yanı sıra sosyokültürel olarak da etkisi altına almaktadır. Göçmenlerin kendi kültürleriyle göç ettikleri ülke kültürü arasında uyum sağlamaya

çalışırken zaman içinde hedef ülke kültürüne katkıda bulunmakta, kültürleşme gerçekleşmektedir. Göçmenlerin sosyoekonomik durumları ve eğitim düzeylerindeki farklılığa göre göç alan ve veren ülkeler üzerindeki etkiler değişim göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek, donanımlı ve vasıflı kişilerin kendi ülkelerinden farklı bir ülkeye göç etmeleri beyin göçü olarak adlandırılmaktadır. Gökbayrak (2019: 59), gelişmiş ülkelerin göç politikalarını belirlerken temel aldığı birbirine zıt iki unsurdan söz etmektedir. Bunlardan ilki eğitim düzeyi yüksek donanımlı göçmenlerin tercih edilmesi, ikincisi ise tam tersi yönde özellikle enformel piyasada düşük ücret ile çalışacak vasıfsız göçmenlerdir. Kadınların iş hayatına geçmişe oranla daha fazla katıldığı Batılı toplumlarda kadın işi olarak görülen ev içi ve yaşlı bakım hizmetleri alanlarında meydana gelen işgücü açığı göçmenler aracılığı ile kapatılmaktadır. Kendi ülkelerindeki olumsuz yaşam koşullarından ya da savaş ve baskıdan kurtulmak için göç eden göçmen kadınlar göç yolunda karşılaştıkları zorlukların ve cinsiyet temelli ayrımcılığın yanı sıra göç ettikleri ülkelerde de sayısız güçlükle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle kağıtsız göçmen olarak adlandırılan göçmenler ve mülteciler yasa dışı güçlerin hedefi haline gelmekte ve suistimale uğramaktadırlar. Özgür Baklacioğlu (2017: 14) göçmenlerin yasal alanın dışında tutulmasının yasa dışı güçlerin kendi kurallarını koymasına ve göçmenleri bu kurallara uymaya zorlamasına sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Göçmen ve mülteci kadınların yaşadıkları sorunlara odaklanan çalışmada siyasi iktidarların bu yasa dışı düzende göçmen kadınların uğradıkları suistimallerden haberdar olmalarına rağmen göz yumduklarını ifade etmektedir.

Göçmen ve mülteci kavramları çoğu zaman birbiri yerine kullanılmakta ve anlam karışıklığı oluşturmaktadır. İki kavram da göç eylemini gerçekleştiren kişiler için kullanılsa da yasal statülerindeki farklılıkları nedeniyle göçmen ve mülteci kavramları birbirinden farklılaşır. Bartram vd. (2019: 229) mültecilerin yaşam güvenliklerini tehdit eden savaş, siyasi olaylar ya da işkence gibi sebeplerden ötürü uluslararası koruma talep etmiş göçmenler olduklarını ifade eder. Adıgüzel(2022: 5) göçmenlerin genellikle yaşam kalitelerini artırmak amacıyla gönüllü olarak göç eden kişiler olarak algılandığını, mültecilerin ise ırk, din, siyaset, ölüm korkusu gibi nedenlerle yaşadıkları ülkeden zorunlu olarak göç etmiş ve tekrar o ülkeye dönmekten korkan veya dönemeyecek durumda olan kişiler olduklarını ifade etmektedir. Birleşmiş

Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre “ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da siyasal düşüncesi nedeniyle, zulme uğrayacağına dair haklı bir korku duyduğu için uyruğunu taşıdığı ülkenin veya milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan ve geri dönemeyen ya da uyruğunu taşıdığı ülke hükümetinin korumasından yararlanamayan veya ikamet ettiği ülkeye dönmek istemeyen her kişi” mülteci olarak adlandırılmaktadır (BMMYK 1998: 64). Uluslararası Göç Örgütü IOM'a göre ise “BMMYK'nın tüzüğündeki kriterlere uyan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması farketmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi”lere mülteci denir (IOM, 2013: 65). Özgür Baklacıoğlu ise (2017: 22) mültecilerin kötü muamele, işkence, ırk, siyasi görüş veya dinden dolayı zulüm korkusu gibi sebeplerle ülkelerinden ayrılan ve geri dönemeyecek kişiler olduklarını ifade ederken mültecileri göçmenlerden ayıran unsurun ülkelerine geri dönemeyecek olmaları olduğunu altını çizmektedir.

2.1.2. Göç Sınıflandırmaları

Dünyadaki küreselleşme “itme ve çekme” faktörleriyle göç hareketliliğini giderek artırmıştır. Burada bahsi geçen itme ve çekme unsurları Adıgüzel'e göre şöyle açıklanmaktadır: İtme faktörleri göç edilen bölgedeki ekonomik sıkıntılar, siyasi sebepler, etnik ya da din temelli ayrımcılık, savaş gibi nedenlerle artık orada yaşam sürdürmenin dayanılmaz düzeye çıkmasıdır. Çekme faktörü ise göç edilecek ülkedeki daha avantajlı yaşam şartlarıdır. Küreselleşmeyle beraber artan göç olayları ülke nüfuslarının homojen etnik özellikte bir halk oluşturmasına imkan sağlamamaktadır. Küreselleşmeyle beraber yaygınlık kazanan iş gücü hareketliliği tüm toplumlarda farklı etnik kökene mensup grupların olmasına sebebiyet vermiştir (Adıgüzel, 2022: 20-39). Bu bağlamda küreselleşen dünyada ulus-devlet kimliğinin inşasının zarar gördüğünü söylemek mümkündür. Bauman küreselleşen dünyada kimlik inşasının da değişime uğradığını, bir evlilik kurumuna benzettiği devlet ve ulus arasındaki sarsılmaz bağın küreselleşme ile beraber ortadan kalktığını belirtmektedir (2022: 39). Küreselleşme çağıyla artan göç olayları iş gücü hareketliliğinin yanı sıra siyasi, sosyal, ekonomik, coğrafi vb. pek çok sebeple gerçekleşmektedir. Göç etme biçimi, amacı,

göç edenlerin özellikleri, göç edilen ülkenin özellikleri gibi unsurlara göre göç olayı çeşitli sınıflara ayrılmaktadır.

Pek çok sınıflandırma türü olan göç, öncelikle kişinin gönüllülük esasıyla ya da zorunlu olarak yer değiştirmesine bağlı olarak sınıflandırılır. Kendi iradesiyle daha iyi yaşam koşulları için başka bir coğrafyaya göç eden bireyler gönüllü göç ederken, yaşadıkları ülkedeki siyasi olaylar, etnik ayrımcılık, ölüm korkusu gibi nedenlerle göç etmek zorunda kalan kişiler zorunlu göç sürecine dahil olmaktadır (Adıgüzel, 2022: 21). Göç edilen ülkede kalınacak süre, göçün sürekli ya da geçici göç olma özelliğini belirlemektedir. Menşei ülkeye geri dönme düşüncesi ile eğitim, iş, turistik faaliyet vb. nedenlerle yalnızca bir süreliğine gerçekleştiren göç türü geçici göç olarak nitelendirilirken zorunlu ya da gönüllü olarak göç edilen ülkeye kalıcı olarak yerleşik bir düzen kurma maksadıyla gerçekleştirilen göç türü sürekli göç olarak isimlendirilir (Koçak ve Terzi, 2012: 170). Thomas Faist (2003: 47), göç sınıflandırmasında 5 temel kategori belirlemiştir. Bunlardan ilki olan alan kavramı, iç göç ve uluslararası göçü kapsamaktadır. Zaman kategorisinden kasıt göçün sürekli veya geçici olması durumunu ifade etmektedir. Yasal durum, göç olayının yasal yollarla mı yasa dışı yollarla mı gerçekleştirildiğiyle -düzensiz göç- ilgiliyken, sebep boyutu göçün zorunlu veya gönüllü olma durumunu ifade etmektedir. Son kategori olan boyut ise göç olayının bireysel veya kitlesel bir hareketle gerçekleştirildiğini anlatmaktadır. Özcan (1998: 83) göçü sınıflandırırken göç sürelerini temel almış ve geçici göç, transfer, uzun süreli göç, göçmen olmayanlar şeklinde kategorize etmiştir. Mevsimsel ve kısa süreli göçler geçici göç, görev icabı gerçekleştirilen göçler transfer, çalışma amacıyla veya çeşitli sebeplerden göç ettirilen kişilerin göçü uzun süreli göç olarak tanımlanmıştır.

Pek çok toplumsal olayda olduğu gibi göç hareketinde de kadınlar erkeklerin gerisinde kalmış, göç sürecinde ikinci plana atılmışlardır. İlkaracanlar'a göre kadınların dahil oldukları göç hareketi bağlantılı göç ve evlilik göçü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Aile bireylerinden bir ya da birkaçının ekonomik, sosyal vb. sebeplerden karar verdiği göç hareketine kadınların erkek aile üyelerini takip etmesiyle gerçekleşen göç türünü bağlantılı göç olarak tanımlamışlardır. Kadınların gerçekleştirdiği diğer göç türü olan evlilik göçü ise kadının evleneceği erkeğin olduğu ülkeye göçü ya da evlenerek göç etmesi olarak açıklanmıştır (İlkaracan ve İlkaracan, 1999: 306).

İlkaracanlar'ın ortaya koyduğu kadınların iki göç türünde de söz sahibi olmaktan çok erkekleri takip eden gölge göçmenler oldukları açıkça görülmektedir.

Castles ve Miller (2008: 12) göç eğilimlerini göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması, siyasallaşması ve kadınsılaşması olmak üzere 5 başlıkta toparlamıştır:

Göçün Küreselleşmesi: Küreselleşen dünyada göç veren ülke sayısındaki çeşitlilik düzeyi artmış buna bağlı olarak göç alan ülkeler farklı kültürel ve sosyal özellikteki göçmenleri kabul etmişlerdir.

Göçün Hızlanması: Göç hareketlerinin giderek artması, beraberinde bir takım sorunları ve bunlara yönelik çözüm politikaları belirlemeyi gerektirmektedir. Uluslararası göç politikaları göç hareketini kontrol etme noktasında önem teşkil etmektedir. Castles ve Miller'a göre hükümetler geliştirecekleri politikalarla göçün önlenmesine ya da sayıca azaltılmasına katkıda bulunabilir.

Göçün Farklılaşması: Göç alan ülkeler iş gücü göçü, sürekli göçmen veya mülteci gibi tek biçimde değil farklı göç tipleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Göç hareketindeki bu farklılaşma geliştirilecek politikalar önünde engel teşkil etmektedir.

Göçün Siyasallaşması: Dünya devletlerinin kendi içlerinde ya da aralarında geliştirdikleri güvenlik politikaları göç hareketleri tarafından etkilenmektedir.

Göçün Kadınsılaşması: Geçmişte erkek egemenliğinde olan iş gücü göçü, 1960'larla beraber kadın göçünü görünür kılmıştır. Daha önce aile birleşimi ile göç hareketine katılan kadınlar emek göçünde önemli ölçüde etkili olmuşlardır. (Castles ve Miller, 2008: 12-15). Toksöz ve Ünlütürk (2011: 161), özellikle Güney Avrupa ülkelerinde kadının görevi olarak görülen ev içi sorumluluklar, yaşlı, hasta ve çocuk bakımı gibi iş alanlarında devletlerin bakım hizmetlerinin zayıflaması, aile ilişkilerinin güçsüzleşmesi, kadınların iş hayatına katılması vb. sebeplerle bir açıklık meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Yerli kadınların daha yüksek ücretli işlerde çalışması nedeniyle göçmen kadınlara ihtiyaç doğmuş ve emek göçünde göçmen kadınlar görünür hale gelmiştir.

2.1.3. Göç ve Kadın

Göç hareketi bireylerin daha iyi yaşam koşulları beklentisiyle kendi iradelerince gerçekleştirilebileceği gibi savaş, kıtlık, sosyal veya siyasal baskı, zulüm gibi zorlayıcı sebeplerle de meydana gelebilir. Özellikle savaş ya da zulüm gibi sebeplerle ülkelerini terk etmek durumunda kalan göçmenler şiddetin her türlüyle

karşılaşmaktadırlar. Kadınlar ve çocuklar savaşın acımasızlığından kaçarken göç yolunda hem fiziksel hem de psikolojik açıdan bir çok istismara maruz kalmaktadırlar. Göç hareketleri tek bir cinsiyetin göçüyle meydana gelmemesine rağmen alanyazında çoğunlukla erkeklerin gerçekleştirdiği, kadınların erkeklerin peşinden onlara ayak uydurduğu bir hareket olarak ele alınmıştır. Kadınlar göç hareketlerinden kaynaklanan problem ve çözüm yollarında görünmez bir gruptur. Halbuki kadınların göç deneyimleri birbiri arasında bile göç türü, aile yapısı, ekonomik, sosyal, kültürel değişkenlere göre farklılık göstermektedir (Ak Akyol, 2008: 223). Göç çalışmaları ile ilgili Çakmak (2010: 53) göç çalışmalarında ya kadına hiç yer verilmediğini ya da göç sürecinde erkeği önceleyen, kadını erkeği takip eden konumda gösteren bir anlatım olduğunu belirtmiştir. Küreselleşme ile değişen ve dönüşen dünyada kadınlarla ilgili meseleler daha çok gündeme gelmiş, göç sürecinde kadın görünürlüğü Castles ve Miller'in göç eğilimleri kategorileri arasında "göçün kadınsılaşması" başlığıyla yerini almıştır. Göç yazınında kadının görünmez oluşu eril söylemin yanı sıra toplumsal cinsiyet algısı ile de ilişkilidir. Göç sürecinde aile içi rol ve sorumlulukların kadının işi olarak görülmesi göç çalışmalarında kadının ikinci planda kalması üzerinde etkili olmuştur. 1970'lerde göçmen kadınlara duyulan taleple beraber göç yolunda daha görünür olan kadınlar, göç çalışmaları içinde bir alt tema olmaktan çok uzağa gidememiştir. Carling'in kendi ifadesiyle belirtmek gerekirse " Geleneksel göç teorisi büyük ölçüde cinsiyet körü, ve hatta açıkça cinsiyetçidir" (Carling, 2005: 4). Göç araştırmalarının yanı sıra göç hukukunun ve uygulamaların cinsiyetçi yaklaşımı, erkek ve kadın göçmenlerin birbirinden farklı göç düzenlerine maruz kalmasına sebep olmaktadır. Göç sürecinde ikinci plana atılmış kadınların gelişmiş ülkelere evlilik durumuyla göç etmesi dahi bazı ülkelerde yasaklanmış, bu durum toplumsal cinsiyet ayrımını daha belirgin kılmıştır. Göç eden erkek birey hane halkının ekonomik sorumluluğunu üstlenirken geride kalan eşi ev içi görevlerden sorumlu olmuştur (Bartram vd., 2009: 160-161). Kadınların göçe katılımları önceki zamanlarda evlilik göçü ya da bağımlı göç olarak ele alınsa da Kofman (2003: 4), kadın göçmenlerin çeşitli sebepler ve yöntemlerle Avrupa Birliği ülkelerine göç ettiğini ifade ederken, 1970'li yılların ortalarına kadar işçi göçünün bir kısmının kadınlardan oluştuğunu eklemektedir. Ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlik, gelişmiş ülkelere doğru göç etmeyi cazip kılmıştır. Kendi yaşam koşullarından daha iyisine sahip olmak

isteyen göçmenler yeni bir hayatın kapısını aralamışlardır. Fakat gelişmiş ülkeler göçmen sayısını kontrol altında tutmak amacıyla bazı kısıtlama uygulamalarında bulunmuş, bu durum düzensiz göçün önünün açılmasına sebep olmuştur. Yasal yollardan ülke sınırlarını geçemeyen göçmenler istismara açık bir alanda düzensiz göçe başvurmuşlardır. Gelişmiş ülkelerde değişen aile yapıları, devletin kamu bakımına yeterli destek sağlamaması, ev içi işler, hasta, yaşlı ve çocuk bakımının kadın işi olarak görülerek erkeklerin bu işleri yapmaması, kadınların iş hayatında yüksek ücretle çalışmalarından dolayı ev ve bakım işlerini yapmaması gibi sebeplerle bu sektörlerde meydana gelen açıklık göçmen kadınlar ile kapatılmıştır. Çoğu ülkede yasal bir düzenlemesi bulunmayan ev ve bakım sektörü bu yasal açıklıktan dolayı istismara açık hale gelebilmektedir (Toksöz, 2015: 87-89).

Gelişmiş ülkelere yönelen göçmen kadınlar yalnızca ev işi alanında değil turizm, üretim, hizmet sektörü, atölye işleri gibi farklı alanlarda da çalışmaktadırlar. Bu alanların yanı sıra özellikle düzensiz göçmen ve mülteci kadınlar yasadışı sektörlerde de çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Araştırmasında Uganda’lı göçmen kadınlar örneğini ele alan Coşkun, göçmen işçilerin çalışma koşullarının, onlara edilen muamelenin yerli işçilerden farklı olduğunu belirtmektedir. Göçmen kadınlar uzun saatler düşük ücretle çalıştırılmakta, işverenler zamanında ödeme yapmamakta, kayıtdışı çalıştırılan göçmenlerin yasal güvencelerinin olmaması sebebiyle durumları suistimal edilmektedir. Tüm bu kötü çalışma koşullarının yanı sıra göçmen kadınlar iş yerlerinde etnik kökenlerinden dolayı aşağılamaya, cinsiyetçi söylemlere ve cinsel tacize maruz kalmaktadırlar (Coşkun, 2016: 98-99). Ekiz Gökmen’in yapmış olduğu çalışma, turizm sektöründe çalışan göçmen kadınların da uzun saatler süren işlerde düşük ücretle çalıştırıldıklarını, emeklerinin karşılığı olan ödemeleri zamanında alamadıklarını, etnik kökenlerinden dolayı önyargıyla karşılandıklarını, basının da etkisiyle “Nataşa” olarak nitelendirilip cinsel tacize uğradıklarını gözler önüne sermiştir. Bununla birlikte kendi ülkelerinde alanlarında eğitim almış göçmen kadınlar düşük maaşlı vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalarak niteliksizleşmiştir. Vasıflı göçmen kadınların herhangi bir uzmanlık gerektirmeyen vasıfsız işlerde düşük maaşlarla çalışmak durumunda olmaları kadın göçmenleri psikolojik açıdan hayli etkilemektedir (Ekiz Gökmen, 2011). Göçmenlerin çalışma yasalarında bir takım düzenlemeler yapılırsa da özellikle ev işi ve bakım hizmeti veren göçmenler iş

sözleşmesi ile işverene bağımlı; duygusal, fiziksel, cinsel, emek sömürüsü gibi durumlara karşı savunmasız durumdadırlar (Demirdizen, 2013: 342). Göçmen kadınlar göç sürecinde ve göç ettikleri ülkede ekonomik, duygusal, fiziksel şiddet ve cinsel istismara uğramaktadırlar. Sınırlardan geçişte özellikle düzensiz göçmenler yasadışı piyasaların sömürüsüne maruz kalmaktadırlar. Kadın göçmenlerin sınır geçişinde transit ülkedeki göç politikaları, yalnız kadına yönelik algı, sınırda görev yapan memurların tutumları, kadının toplum gözündeki imajı gibi nedenler etkili rol oynamaktadır. Sınır geçişlerinde araçlarla irtibat kurmak zorunda olan kadınlar bu araçlar tarafından yaş, etnik köken, sağlık durumları gibi değişkenlere göre kayıtdışı piyasanın kontrolü altına alınarak kölelik, cinsel istismar, zorunlu seks işçiliği gibi istismarlara maruz kalmaktadırlar (Özgür Baklacioğlu, 2017: 98-111). Sınırı geçmeyi başaran kadın göçmenleri ise karşılaştıkları yeni güçlükler beklemektedir.

2.2. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, bireylerin doğuştan edindiği fizyolojik ve biyolojik eşeyssel özelliklerini ifade ederken toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir olgudur. Cinsiyetin getirdiği biyolojik özelliklerimizin yanında toplum tarafından doğduğumuz andan itibaren inşa edilen cinsiyet özellikleri ile işleniriz. Örneğin henüz dünyaya yeni adım atmış bir bebeğin kıyafetlerinin rengi, oyuncaklarının türü, kullanacağı eşyalardan başlayarak inşa edilen toplumsal cinsiyet hayatının ileriki dönemlerindeki tutum ve davranışlarının nasıl şekilleneceğine dair hükümlerde bulunmaktadır. Heteroseksüel düzende toplum, bireyleri kadın ve erkek olarak kategorize ederken davranışlarını da bu yönde şekillendirmesini beklemektedir. Kadınlar “kadın gibi”, erkekler “erkek gibi” giyinmeli, konuşmalı, davranmalıdır. Bu kategorizasyona uyum sağlamayan tutum ve davranışlarda bulunan bireyler toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. “Sex and gender” kavramları 1960’lı yılların sonlarından itibaren feminist düşünce üzerinde etkili olmuş, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet iki farklı unsur olarak ele alınmıştır. Cinsiyet kavramı kişinin eşeyssel olarak dişi ya da erkek olduğunu belirtirken toplumsal cinsiyet kavramı toplum tarafından inşa edilen, dişi ve erkek bireylerin uyması gereken rol, tutum ve davranışlar ve bireylerin bu roller çerçevesinde kendilerini algılama biçimleridir (Stone, 2019: 53).

Toplumsal düzende kadınların cinsiyetlerine göre bir takım tutum ve davranışlara uyması ve kadınların tamamını içine alan bir genellemeyle dünya üzerindeki tüm kadınların bu toplumsal çerçeveye uygun hareket etmesi beklenmektedir. Fakat Butler, “kadınlar” kategorisinden bahsederken bunun iktidar tarafından üretildiğine ve özcülük kavramına dikkat çeker. Kadınları tek bir sınıf gibi düşünmenin doğru olmadığını, orta sınıf beyaz kadınlarla siyahi kadınların sorunlarının birbirinden farklı oluşunun feminizm için siyasal bir sorun olduğunu ifade eder(Butler, 2020: 46). Özellikle sosyoekonomik düzey ve etnisitedeki farklılıklar cinsiyetleri aynı olsa da kadınların ve kadın sorunlarının genellenemeyeceğini gözler önüne seren en önemli faktörlerdendir. Sınıfsal farklılıklar kadınlara yönelik toplumsal beklentileri değiştirmektedir. Toplumsal yaşamda farklı sınıflara mensup kadınların farklı şekilde davranması beklenmekte, toplumsal cinsiyet rolleri bu bağlamda farklılık gösterebilmektedir.

Erkeklerin kadınlar üzerinde iktidar kurmalarına muhalif olan mücadeleler tek ülkede gerçekleşmeyen, ülkelere göre düzey farklılıkları olsa da birçok coğrafyada verilen mücadelelerdir. İktidara karşı verilen bu mücadelelerin ortak özelliklerinden biri de bireylerin toplumsal yaşamda kendi konumlarını sorgulamalarıdır(Foucault, 2014: 61). Foucault, iktidarın tek bir kişinin tekelinden çıkıp kendini kurumlar aracılığı ile gösterdiğini savunmuştur. Toplumun tamamını ilgilendiren hastane, okul, hapisane gibi kurumlar aracılığı ile belli bir amaç doğrultusunda işleyen iktidar zaman içinde diğer kurumlara da yayılarak sürekli olarak yeniden üretilir.(Stone, 2019: 94). Başka bir deyişle iktidar yaşamın tamamına yayılarak ve zaman içinde bilinçli ve bilinçsiz olarak tekrardan üretilerek etki alanını sürdürmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri de eril iktidarın kendini gösterme biçimlerindedir. Bu rollerin aktarımı yalnızca kurum ve kuruluşlar tarafından değil hayatın olağan akışında karşılaştığımız reklamlar, diziler, dergiler üzerinden bile yürütülmektedir. Sürekli olarak bu uyarılara maruz kalan kadınlar da eril iktidara bilinçli ya da bilinçsizce destek olarak toplumsal cinsiyet rollerinin tekrarlanmasına ve yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Ataerkil sistemin içinde büyüyen ve doğduğu andan itibaren bu uyarılarla karşılaşan kadınlar fiziksel görünümünün nasıl olması gerektiği ile ilgili dayatılan bir fikre sahiptirler. Medya aracılığıyla yaratılan “güzellik algısı” ideal bir kadın bedeni çizerken bunu erkek bakış açısına göre şekillendirmektedir. Başka bir

ifadeyle reklamlarda ideal fiziksel özelliklere sahip kadın bedenleri dahi erkek egemen bakış açısıyla şekillendirilmiş, ataerkil medya üzerinden erkeklerin kadınları görmek istediği biçimde “ideal güzellik” algısı yaratılmıştır (Alyakut, 2016: 699). Medyada ideal kadın olarak gösterilen kadın imajına bilinçli ya da bilinçsiz olarak uymaya çalışan kadınlar ataerkinin inşa ettiği ideal kadın rolüne bürünerek toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadırlar. Toplum kadınlara narinlik, güzellik, kırılganlık gibi özellikleri atfederken kadınların bu tanımlara uygun şekilde davranmaları gerektiğini dikte etmektedir. Kadınlara uygun görülen rollere bakıldığında genel olarak kadının pasif ve edilgen , hane içinde karar veren değil söz dinleyen, evlenmeden önce babasının evlilik sonrası eşinin kararlarını uygulayan, çektiği çileleri içine atarak sözde fedakarlık yapan, “erkek işi”ne burnunu sokmayan, hanım hanımcık kadınların idealize edildiği görülmektedir. Yalnızca günümüz medyası değil yazılı ve sözlü edebiyatımız da toplumsal cinsiyet rollerinin kalıplaşmış yargılarını barındırmaktadır. Günindi Ersöz (2010: 179) yaptığı çalışmada atasözleri ve deyimler üzerinden toplumsal cinsiyet rollerini incelemiş, kadınların atasözlerinde edilgen konumda olduğu, annelik ve evlilik konularında ön plana çıkartıldığı, fesatlık, şeytanlık gibi özelliklerle bağdaştırıldığını ifade etmiş ve sözlü edebiyatla nesiller boyunca aktarılan atasözlerinde kadınların aşağı konumunun sürekli olarak yeniden üretildiği görüşünü belirtmiştir. Feminist edebiyatta önemli bir yeri olan Wirginia Woolf’un, soylu bir erkeğin bir gün kadın olarak uyanışıyla iki cins arasındaki toplumsal cinsiyet rolleri farklılığını ele aldığı kurgusal kitabında ana karakter Orlando’nun erkek olarak toplumsal düzende sahip olduğu hakların kadın Orlando’dan çok farklı olduğu gözler önüne serilmiştir. Yalnızca siyasal ya da sosyal anlamda değil, kadınların giyiminin dahi toplumsal cinsiyet çerçevesinde şekillendirildiği ve hareket kabiliyetlerini kısıtladığı Woolf tarafından şu biçimde ifade edilmiştir:

“ Önemli şeyler gibi görünseler de derler ki, kıyafetlerin bizi sıcak tutmaktan daha önemli görevleri vardır. Dünyaya bakışımızı ve dünyanın bize bakışını değiştirirler”. “... Çemberli eteğin ağırlığı onu aşağı çekiyordu. Artık bahçede köpekleriyle dolaşamıyord ya da yüksek tepeye koşup kendini meşe ağacının altına atamıyordu. Kasları esnekliğini kaybetmişti” (Woolf, 2019: 138).

Erkek giyiminde rahatlık ön planda tutulurken kadınların göze hoş görünmeleri amaçlanmıştır. Kadınların gücü olarak gösterilen güzellik kavramı, kadınları hem fiziksel olarak hem de zihinsel olarak kısıtlamıştır. Güzellik kavramının bu denli ön

planda olmasından ötürü kız çocuklarının zihni bedensel güzellik ve estetikle meşgulken erkek çocukları için durum farklıdır. Kız çocukları toplum tarafından bedensel gücünü sınırlı kullanmaya itilirken erkek çocukları kaslarını güçlendiren oyunlara yönelir. Wollstonecraft Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi adlı eserinde Rousseau'nun kadınların aldıkları eğitimle ilişkili olmadan biyolojik olarak güzellikle ilgili kavramlara ya da önem teşkil etmeyen konulara ilgileri olduğu fikrine karşı çıkararak kadınların çocukluktan itibaren çevre tarafından bu etkilere maruz kalmasının sonucunda güzellik algısıyla bu denli ilgili oldukları görüşünü savunmaktadır. Nitekim içinde yaşadığımız aile ve toplumun bakış açısı hem kişiliğimizi hem de davranışlarımızı büyük ölçüde etkilemektedir. Çocukluktan itibaren kendine uygun görülen davranışların dikte edildiği, ev içi görev ve sorumlulukları kadınların yerine getirdiğini gören bir birey de toplum tarafından kendine çizilen çerçeve içinde yaşamaya başlamaktadır. Wollstonecraft eserinde kadınların özgürleşmek için yeterince çaba sarf etmediğinden bahsederken bazı kadınları haz vermek ve haz almak uğruna köleleştikleri ve kendilerini komik duruma düşürdükleri için sert bir dille eleştirir. *“Toplumun bugün geldiği haliyle kadınların yaşamları boyunca sürdürdükleri iş haz alıp vermektir; bu durum böyle süregittiği sürece böylesine zayıf varlıklardan pek fazla bir şey beklenemez”*. Erkeklerin hayatlarının gelecek dönemleriyle ilgili tasarılarının iyi bir meslek sahibi olmak üzerine olduğunu söylerken kadınları tek hayallerinin daha iyi koşullarda yaşamak için iyi bir evlilik yapmak olması sebebiyle eleştirir. Wollstonecraft kadınları güzellik algısıyla fazla ilgili olmakla, tek hayallerinin iyi bir evlilik oluşuyla, gereksiz konulara fazla önem vermekle eleştirse de tüm bunların kadınlara toplum tarafından verilen eğitimle ilişkili olduğunu ekler. Kadınların toplum içinde edindikleri bilgilerin onları haz almaya ve haz vermeye odaklı bireyler haline getirdiğini ifade eder(Wollstonecraft, 2021: 65-93).

Cinsiyet kavramı kişilerin doğumuyla edindikleri biyolojik temelli bir kategoriyken, toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetlerin toplum tarafından algılanışına göre temsil edilen beklenti ve davranışları barındıran bir terimdir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin biyolojik cinsiyetlerini de içeren beklentilerle toplum tarafından şekillendirildiğinden toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları birbirleri ile ilişkilidir (Dökmen, 2009: 20). Toplumlar bireyleri kadın ve erkek olarak kategorize ederken değişmez ve net bir biçimde bu cinsiyetlere ilişkin

tutumlar sergilemesi yönünde bireyleri zorlamaktadır (Vatandaş, 2011: 30). Geleneksel toplumlarda cinsiyet kavramı kadın ve erkek olarak belirlenmekte, birey davranışlarının da buna uygun biçimde dişil yahut eril yönde olması beklenmektedir. Sosyal bir varlık olan insan, yaşadığı toplumda kendinden beklenen tutum ve davranışlardan etkilenecek benlik algısını şekillendirebilmektedir (Fine, 2020: 34).

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Ann Oakley 1972’de feminist alanyazına çok önemli bir katkıda bulunarak toplumsal cinsiyet kavramını ortaya koymuştur. Türkiye’de toplumsal cinsiyet kavramının kullanılması ise 1990’lı yıllarda başlamıştır. Ecevit’e göre toplumsal cinsiyet kalıpyargıları toplumun en derinlerine yayılarak tüm norm ve değer sistemini etkilerken cinsiyetlere dair önyargıların eş zamanlı sebebi ve sonucudur (Ecevit, 2021: 9-12). Toplumsal cinsiyet bireyin tutum ve davranışlarını, toplumsal ve kültürel yapıyı, tarihsel olayları şekillendirme gücüne sahiptir (Witting, 2013: 82). Bireylerin doğumıyla beraber kazandıkları cinsiyet kategorisi toplum tarafından çok önceden belirlenmiş kültürel kalıpyargılar içermektedir. Öyle ki her iki cins için toplum tarafından inşa edilen bu yargılar kişileri çocukluktan yetişkinliğe hayatının her döneminde uyması gereken kurallarla çepeçevre sarmaktadır. Cinsiyete göre kişinin tercih etmesi gereken renkler, giyinme biçimi, konuşma tarzı, seçebileceği meslekler, düşünme biçimi gibi konularla ilgili toplumun kalıplaşmış yargıları vardır.

“En kolay ve neredeyse tartışmasız kabul göreceği önceden bilinen yargılar, kadınların ‘doğa’ları, rolleri, işlevleri, nasıl olmaları ve nasıl olmamaları gerektiği, onlardaki ahlaki duygunun ya da akıl yürütme yetisinin zayıflığı, bedenlerine ve tutkularına kolayca yenik düşmeleri, vb. konularda verilir.” (Berktay, 1996: 449).

Zaman içinde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmak için verdikleri mücadele kendilerine toplumsal ve sosyal yaşamda bazı statüler kazandırmıştır. Yüzlerce yıl öncesinde verilen mücadeleler kısmi ölçüde başarılı olsa da günümüzde dahi kadınların pek çok alanda hala dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. Şarkılarda, şiirlerde methiyeler düzülen sevgili kadınlar gerçek hayatta erkeklerden sonra gelmiş ve kendilerine uygun şekilde davranmaları beklenmiştir. Feminist yazarların başında gelen Virginia Woolf’un “*Yaratıcılık alanında kadın en önemli yere sahiptir, gerçekteyse tamamen ehemmiyetsiz. Şiir sanatını baştan başa kaplar,*

tarihte ise bulunmaz” ifadesi bu görüşü destekler niteliktedir (Woolf, 2020: 63). Toplum tarafından omuzlarına yüklenen edepli ve uysal olma, evcimen olma, eşine ve çocuklarına bakma, yemek yapma, fedakar olma gibi sayısız rol ve sorumlulukla baş etmeye çalışan kadınlar kendilerini kamusal alanda da göstermek istemişlerdir. Tıpkı erkekler gibi çalışma hayatına dahil olan ve ekonomik gücünü kazanan kadınlar buna rağmen toplum tarafından “kadına uygun” görülen rollerden kaçmakta başarılı olamamış, toplumsal düzende ikincil planda kalmayı sürdürmüştür.

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin tüm yaşamlarını şekillendirirken toplumsal yaşamı da biçimlendirmektedir. Bireyler kendi cinsiyetlerine “uygun” hareket ederek bu rolleri sürekli şekilde tekrarlayıp çoğaltarak, gelecek nesillere bir miras olarak aktarmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri içlerinde cinsiyetlere göre kalıplaşmış önyargıları barındırmaktadır. Önyargılar zaman içinde eklenerek büyürken kendilerine toplumsal bir yer edinmektedirler. Önyargının kendisi ayrıştırıcı bir kavramdır ve bir cinsi, etnik grubu ya da kültürü “öteki”leştirilmektedir. Bir grup için sıradan olan bir durumu diğer bir grup için yasaklamak ayrımcılığa verilebilecek bir örnektir. Bu çerçevede tarihsel süreçte kadın cinsine karşı uygulanan bir ayrımcılık süregelmektedir (Vatandaş, 2011: 32-33). Kadın ve erkeklerin biyolojik farklılığı toplumsal düzende her alana yayılmış ve bu farklılık kadınların aleyhine olmuştur. Toplumsal cinsiyet, iki cinsin farklılığının biyolojik temelli sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş farklılıkları ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2000: 142). Toplumsal olarak inşa edilen cinsiyet rolleri bireyin dünyaya gelişinden itibaren kültürel ve sosyal normlarla bireyi kuşatarak din, eğitim kurumları, siyaset gibi unsurlar tarafından desteklenmektedir. Biyolojik farklılıklarına göre kişiler toplumun cinsiyetlerine uygun gördüğü beklenti ve davranışları yerine getirmekle yükümlü hissettirilerek toplumsal cinsiyetin sosyal inşası gerçekleşmektedir (Lorber, 1994: 14-15). Toplumsal cinsiyet rolleri toplum tarafından sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Bu üretimde sosyal yaşamın ve kültürün etkisi olduğu kadar medya, devlet politikaları, hukuk, din ve eğitim kurumları da oldukça etkilidir. Çocukluk yıllarından yetişkinliğe kadar hayatının her döneminde biyolojik cinsiyetine göre neyin uygun olup olmayacağı kişiler ve kurumlarca dikte edilen bireyler toplumsal cinsiyetlerine göre hareket etmek zorunda hissetmektedirler. Erkek ve kız çocuklarının giyeceği kıyafetler, oynayacağı oyunlar, okuyacağı kitaplar, ilgileneceği hobiler toplum tarafından belirlenmiş ve

kategorilere ayrılmıştır. Toplum tarafından belirlenen bu unsurlar çocuğun zihnine işlenerek gelecek yaşamında meslek seçimine dahi etki etmektedir. Örneğin kız çocukları, çalışma saatlerinin evine ve çocuklarına zaman ayırma avantajı sağlayacağı gerekçesiyle öğretmenlik mesleğine yöneltilmektedir. Ev içi rol ve sorumlulukların toplumsal olarak kadına yüklenmesi meslek seçiminde dahi toplumsal cinsiyet rolü bağlamında şekillenmektedir. Meslek seçiminde erkek bireyler “çalışma saati sana daha uygun, ev işlerini yapacak vaktin kalır, bir erkeğe en yakışacak iş budur” gibi söylemlerle karşılaşmazken kadınlar için aynı durum söz konusu değildir. Cinsiyete dair kalıpyargılar toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın kadınlar aleyhine olmasına sebebiyet vermektedir (Saraç, 2013: 30). Kadınlar toplumun kendilerine uygun gördüğü rol ve sorumluluklara göre yaşamak, hayatlarının önemli kararlarında bile toplumun inşa ettiği cinsiyet rollerine uygun hareket etmek zorunda hissetmektedirler. Fakat bir cins için uygun görülen tutum, eylem ya da düşüncenin diğeri için söz konusu olmaması cinsiyet ayrımcılığının bir örneğidir. Kadınlar da tıpkı erkekler gibi öfkelenebilirler, kendilerini geliştirmek isteyebilirler, kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaya erkeklerle aynı oranda ihtiyaç hissederler. “Geleneklerin kendi cinsiyetleri için gerekli gördüğünden fazlasını yapmaya ya da öğrenmeye çabaladıklarında onları küçümsemek ya da onlara gülmek düşüncesizliktir” (Woolf, 2020: 99).

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği

Uygar toplumlarda din, etnik köken, siyasi görüş, sınıfsal farklılık, cinsiyet ayırt etmeksizin tüm bireylerin toplum ve yasalar tarafından eşit olarak görülmesi gerekirken ne yazık ki günümüzde bile bu eşitlik sağlanabilmiş değildir. Çoğunluğun egemen olduğu bir düzende azınlıkta kalanların ezilmesi, geri plana atılması ve ayrımcılık yapılması alışıl gelmiş bir olay olsa da nüfus olarak azınlıkta olmayan kadın cinsinin erkekten geride oluşu bu duruma aykırılık teşkil etmektedir. Ülkemiz nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar hukuksal düzlemde kağıt üzerinde erkeklerle aynı haklara sahip görünseler de pratikte bu eşitlik gözlemlenmemektedir.

Toplum tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kadının biyolojik özellikleri temel alınarak uygulanmış, kadınlar iş ve eğitim gibi pek çok önemli konuda sayısız güçlüklerle karşılaşmışlardır (Tuskan, 2012: 445). Tarihsel süreç içerisinde kadınların erkeklerle eşit haklardan yararlanması için çok sayıda mücadele

verilmiştir. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi ile birlikte kadınların eşitlik alanında verdiği mücadele başlamış fakat 20.yüzyılda daha etkin bir hal almıştır. İnsan ve Yurtaş Hakları Bildirgesi'ndeki sözcüklerin kadınları kapsamadığını düşünen ve yeni bir öneri sunan kadınlar, 1793 yılında kadının kendi türüne yaraşmayacak biçimde politikaya dahil olması ve durumun diğer kadınlara örnek teşkil etmesi gerekçesi ile idam cezasına çarptırılmışlardır. Böylece bir kez daha kadının toplumsal yaşamdaki yeri gösterilmiş, hak arayanlara da şiddetli bir gözdağı verilmiştir. Nihayet 20.yüzyıla gelindiğinde dünya barışını ve kalkınmayı sağlamak amacıyla ülkemizin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Teşkilatı 1945 yılında kurulmuştur. Tüm insanların eşit haklara sahip olması amacıyla İnsan Hakları Beyannamesi hazırlanarak 10 Aralık 1948 yılında kabul edilmiştir. Hem özel alanda hem kamusal alanda birtakım haklar kazanmak için mücadele etmek zorunda kalan kadınların haklarının korunması İnsan Hakları Beyannamesi'nden sonra daha fazla gündeme gelmiştir. Özellikle 1970 ve sonrasında Birleşmiş Milletler 'in de katkısıyla kadınları ve kadın haklarını korumaya ilişkin çalışmalar artış göstermiştir. Kadınların hakları ile ilgili yasal düzenlemeler, hayatın her alanında kadınları güvence altına alan hukuki bir dayanak olması açısından önemlidir. Uygulama konusunda eksiklikler olsa da bu düzenlemeler devletlere bazı yasal yükümlülükler getirmekte, kadın haklarının korunması ve erkeklerle aynı şartlarda yaşamaları için devletlere sorumluluk vermektedir. 1979 tarihinde kabul edilen "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi" kadın haklarının korunmasına ilişkin atılmış büyük adımlardan biridir. Sözleşmenin önemi kadınların haklarıyla ilgili sorunlar olduğu kabul edilip tüm dünya ile bu sorunun paylaşılmasından ileri gelmektedir. Bu sözleşme ile sadece kadınların hakları ile ilgili bir hukuki düzenleme yapılmış ve sözleşme küresel düzeyde gündem olmuştur. Diğer ismi CEDAW olan bu sözleşmeyle kadınlara uygulanan bir ayrımcılık olduğu kabul edilerek kadınlara uygulanan her türden ayrımcılığın önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Sözleşmede medeni durumuna bakılmaksızın tüm kadınların cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz bırakılması sonucunda temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması durumunun üzerinde durulmuştur. Sözleşmede kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesine ilişkin maddelere yer verilmiştir. Hukuki olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmanın yanı sıra uygulamada da bu hakların kullanılmasına yönelik maddeler bulunmaktadır. CEDAW ülkemizce 1985 yılında onaylanmış, bu adım

cinsiyet ayrımcılığı konusunun gündeme gelmesinde itici bir güç oluşturmuştur (Moroglu, 2016: 285-294). Cinsiyet ayrımcılığı konusunda yasal adımlar atılsa da bu adımların birçoğu uygulama noktasında yeterli başarıyı gösterememiş, kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla ayrımcılık yaşamaya devam etmişlerdir. Toplum tarafından şekillenen ve toplumun şekillenmesini sağlayan toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkek algısının toplumdaki yerinin belirlenmesinde önemli bir olgudur. Ataerkil düzende kadınlara biçilen toplumsal roller kadını aile içinde ve ev hayatında merkeze alırken sosyal yaşamda ve kamusal alanda erkeğin ön planda olması gerektiğini savunur. Kadını ev içi hizmete ve hane halkının bakımına mecbur bırakan biyolojik cinsiyeti değil, toplum tarafından biçilen rollerdir (Atabek, 1989: 164). Biyolojik cinsiyetinden dolayı yaşadıkları sıkıntılara bir de toplumsal roller eklenen kadınlar hem sosyal hem kamusal alanda cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal roller sebebi ile birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı hayatın her alanında kadınların erkeklerle toplumdaki eşitliğini / eşitsizliğini ifade etmektedir. Kavram içeriği mülk edinme, meslek seçimi, ücret oranları, eğitim hayatı, sosyal yaşam, toplum tarafından atfedilen rol ve beklentiler gibi pek çok unsuru içinde barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı; fırsat eşitliği, özgürlük, farklılık, eşit değer görme, imkan erişiminde eşitlik, ayrımcılığa maruz kalmama, ihtiyaçları gözetme gibi pek çok alt başlıkla örneklendirilmektedir (Ecevit, 2021: 24-25). Yasal yollardan edinilen haklar sosyal ve kamusal alanda kadınların erkeklerle eşit olmasına yeterli gelmediğinden bazı alanlarda “pozitif ayrımcılık” uygulanmıştır. Olumlu ayrımcılık politikası, kamusal alanda kendilerine erkekler kadar yer bulamayan kadınların dışlanmasını önlemek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir politikadır. Kadınların erkeklerle aynı oluşları eşit olmaları için yeterli olmamış, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle iki cins arasında eşitlik sağlanamamış ve kamusal alandan dışlanan kadınların haklarını telafi etmek adına olumlu ayrımcılık politikaları geliştirilmiştir (Öztañ, 2004: 204-206).

2.2.3. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Bilim insanları tarafından toplumsal cinsiyete ve bu kavramın oluşumunu açıklamaya yönelik kuramlar geliştirilmiştir (Dökmen, 2009: 41). Bu kuramlardan bazıları ; Freud’un psikanalitik kuramı, sosyobiyolojik kuram, sosyal öğrenme kuramı,

sosyal bilişsel kuram, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şeması kuramı, benlik sunuşu kuramı, çok faktörlü toplumsal cinsiyet kimliği kuramıdır. Bu bölümde psikanalitik kuram, sosyal öğrenme kuramı, biyolojik kuram, sosyal toplumsal cinsiyet şeması kuramı ve sosyal bilişsel kuramlarına değinilecektir.

2.2.3.1. Psikanalitik Kuram

Toplumsal cinsiyetin gelişimine yönelik ortaya koyulan ilk kuramlardan olan psikanalitik kuram, Sigmund Freud tarafından libido kavramı temel alınarak açıklanmıştır. Freud'a göre libido cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti şekillendiren bir enerji olarak ifade edilirken bu enerjiyi erkek temelli olarak ele almıştır. Freud'un psikoseksüel kuramı içinde toplumsal cinsiyet ile ilgili olan 3 dönem vardır. Bunlardan ilki oral ve anal dönemi içinde barındırmaktadır. Freud'a göre oral dönemde hem kız hem de erkek çocukların cinsiyeti ve toplumsal cinsiyeti erkektir. Oral dönemde çocuk ağızla ilgili beslenme, emme gibi faaliyetlerle ilgilenmektedir. Anal dönemde ise çocuk anüsüyle ilgilidir ve tuvalet eğitimi çocuğun anüs kontrolü ile beraber çözülmektedir. İkinci dönem olan fallik dönemde çocuklar iki cins arasındaki ayrımı fark etmektedirler. Freud'un cinsiyetçi bakış açısı erkekliği merkezinde tutarak erkek üreme organının önemi üzerine kurulmuştur. Tek cinsiyet olarak erkekliği bilen kız çocukları penis yoksunluğu ve kıskançlığı yaşarken erkek çocukları kendi penislerinin de kaybolabileceği korkusunu yaşamaktadırlar. Kız çocuklarının anneden ayrılıp babaya ilgi duymasını penis kıskançlığı ile açıklayan Freud, kız çocuklarının kendisine bir penis edindirmedeğinden ötürü anneye karşı öfke duyduğunu ifade etmektedir. Üçüncü dönem olan öpidal dönemde erkek çocuklar babayla girecekleri bir çatışmada penisini kaybedeceği korkusundan dolayı anneye olan ilgisini kaybeder ve kendini babası ile eşleştirerek toplumsal düzende kendine uygun bir yer edinir. Kız çocukları bir penise sahip olmadığından anneleri ile babaları için çatışmaya gerek duymamışlardır, nitekim annesinin penisinin olmayışı anneyi zayıf ve güçsüz görmesine neden olmuştur. Freud'a göre kız çocukları annenin zayıflığından ötürü anneye tam bir eşleşme kurmadığından kadınların üstbenliği erkeklere oranla düşüktür (Dökmen, 2009: 43-45).

2.2.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Öğrenme üzerindeki sosyal etkilerle ilgili olan sosyal öğrenme kuramı Bandura tarafından ortaya konulmuştur. Kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini, toplumsal yaşamdaki başka kadın ve erkeklerin gözlemlenmesi yolu ile edindikleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda sosyal çevre, öğrenilen toplumsal cinsiyet rollerinde önemli bir yer tutmaktadır (Keskin ve Ulusan 2016: 56). Temelde edimsel koşullanma, model alma ve taklit olmak üzere iki öğrenme süreci üstünde durulmuştur. Edimsel koşullanma, kendi cinsiyetine uygun davranışlarda bulunan çocuğun ödül alması, cinsiyetine ters düşen davranışlarda bulunan çocuğun davranışının ceza ile sonuçlanması ile gerçekleşen öğrenme biçimini ifade etmektedir. Ödüllendirilen davranış çocuk tarafından tekrar edilirken ödüle tabi tutulmayan veya cezalandırılan davranışlarda sönme meydana gelmektedir. Aile, toplum, eğitim kurumları tarafından gösterilen toplumsal cinsiyete dayalı tepkiler (ödül ve cezalar) kız ve erkek çocukları için farklı olduğundan iki cins de kendine “uygun görülen” davranışları benimseme eğiliminde olmaktadır.

Çocuklar üzerinde sözler kadar davranışların da etkili olduğu gözle görülür bir gerçektir. Çocuklar sosyal yaşamda ailesinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden gözlemlediği davranışları model alır ve taklit ederler. Cinsiyet rolüne uygun hareketler dolaylı pekiştirme yoluyla yani gözlemlediği kişinin ödül ya da ceza almasına göre de öğrenilebilmektedir. Bu ödül ceza sistemi çocukların yetişkinlikte sergileyeceği tutum ve davranışları şekillendirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin örnek alınmasında ebeveynler, sosyal yaşamda yakınlık kurulan kişiler, öğretmenler etkili olduğu kadar yazılı ve görsel medya ile kitle iletişim araçları da etki sahibidir. (Dökmen, 2009: 59-62).

2.2.3.3. Biyolojik Kuram

Kadın ve erkek cinsi arasındaki farklılıkların nedeni biyologlar tarafından biyolojik farklar çerçevesinde kadın ve erkeğin farklı rollere bürünmeleri şeklinde açıklanmıştır. İki cinsin farklı roller üstlenmesindeki en etken neden ise kadının doğurganlığıdır. Kadının anne olmakla ve ev içi sorumluluklarla mesulken erkek dış dünyayla ilgili iş ve rollerden sorumlu olmuştur. Geçmişten süregelen bu cinsiyet rolleri etkisini azaltmakla birlikte günümüzde dahi iki cins üzerinde baskıya sebebiyet vermektedir (Güldü ve Kart, 2009: 101). Buss'a göre kadın ve erkeğin biyolojik

farklılıkları iki cinsin yaşamda karşılaştığı zorlukları çeşitlendirdiğini, toplumsal cinsiyet rollerinin bu farklılık temelinde ayrıştığını ifade etmektedir (Buss, 1995: 164). Sosyal yaşamda edilgen konumdaki rollere uygun görülen kadın temizlik, çocuk bakımı, yemek gibi rollere uygun görülmüşken erkek etken konumdaki rollerle biyolojik gücüne uygun işler yaparak toplumda yer edinmiştir. Sosyobiyologlara göre toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkma nedeni insan türünün devamlılığını sağlamaktır. Bu görüşe göre kadınlar doğum yetkinliklerinden ötürü bakım ve ilgi odaklı rolleri üstlenmişken erkekler fiziksel üstünlüklerinden dolayı savaşçı rolünü üstlenmiş ve bu roller insan türünün hayatta kalmasına yardımcı olmuştur (Dökmen, 2009: 53-54).

2.2.3.4. Sosyal Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramlarının bir karması olan bu kurama göre çocuk toplumda kadın ve erkek cinsine yüklenen tanımlamaları öğrenmektedir. Birey çocukluk döneminde kadın ve erkek tanımlarını öğrenmenin yanı sıra zihninde cinsiyetlere dair oluşan şemalara öğrendiği yeni bilgileri eklemektedir. Böylelikle öğrendiği yeni bilgileri zihnindeki toplumsal cinsiyet şeması ile ilişkilendirmektedir.

Bu kurama göre cinsiyetleri gruplara ayırma süreci öğrenilmiş olması nedeniyle değiştirilip düzenlenebilmelidir. Erken yaştan itibaren kültürel norm ve değerler bireylerin zihninde kodlar oluşturmaktadır. Bilgi işlemede kullanılan toplumsal cinsiyet şeması edilen yeni bilgilerin kadın ve erkek gruplandırılmasını sağlar. Toplumsal cinsiyet rolleri ile bezenmiş bir kültürde büyüyen çocuklar içinde bulunduğu toplumun kadınlık erkeklik tanımları ve rolleri ile çevresindekileri, kendilerini, gördükleri olay ve nesnelere hatta cinsiyetle ilgili olmayan kavramları dahi kategorilendirerek toplumsal cinsiyet şeması ile zihinlerine işlemektedirler (Dökmen ,2009: 68-69).

2.2.3.5. Sosyal Bilişsel Kuram

Bireysel etmenler, davranış örüntüleri ve çevresel faktörlerin toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda birlikte ele alındığı sosyal bilişsel kuram Bandura tarafından geliştirilmiştir. Üçlü nedensellik ilkesinin ilk ayağı olan bireysel etmenler biyolojik, duygusal, zihinsel etkenleri, cinsiyete yönelik kavramsallaştırmaları, davranış ve yargı kalıplarını içermektedir. Davranış, cinsiyet kavramıyla ilintili

etkinlikleri içermekteyken çevresel faktörlerse sosyal hayatta yaşanan durum ve olayları içermektedir. Sosyal bilişsel kurama göre bireysel etmenler, davranış örüntüleri ve çevresel faktörler birbirleriyle ilişki içinde olsalar da toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundaki katkı düzeyleri birbirinden farklı miktarda olabilir. Model alma, doğrudan yaşantı ve öğretim toplumsal cinsiyet üzerinde etkiye sahip olan üç etkidir. Kurama göre bu üç etken bireyin gelişim dönemlerindeki farklılığa göre etki düzeyini artırmaktadır (Dökmen, 2009: 63-64).

2.2.4. Eğitim Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini Etkileyen Faktörler

Bireyin doğumuyla başlayan bilgi işleme süreci, etrafındaki sayısız uyarandan etkilenecek belirli kalıplar oluşturarak ilerlemektedir. Erken çocukluk dönemiyle beraber eğitimin ilk basamağı olan ailede toplumsal cinsiyet rollerini içeren davranış, söylem ve yönlendirmelerle bireylerin zihinlerinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik belirli algılar oluşmaya başlamaktadır. Bebeğin cinsiyetinin öğrenilmesi ile birlikte cinsiyete uygun oda renkleri, kıyafetler, aksesuarlar, oyuncaklar ve isimler seçilmeye başlanmaktadır. Toplumumuzda genellikle kız çocuklarına güzellik ve narinlik çağrıştıran isimler seçilirken erkek çocuklarına güçle ve kahramanlıkla ilişkilendirilen isimler seçildiğini gözlemlemek mümkündür. Çocuklara uygun görülen oyuncaklarda da aynı durumu gözlemlemek mümkündür. Örneğin kız çocuklarına genellikle kırılğan oyuncaklar ve bebekler alınırken erkeklere daha mekanik oyuncaklar, güçle bağdaşan askerler, arabalar vb. oyuncaklar alınmaktadır. Çocukları severken kullanılan sözcüklerin seçiminde dahi bu ayrım gözlemlenebilmektedir. Kız çocuklarına kullanılan sevgi sözcükleri güzel kızım, prensesim gibi sözcüklerken erkek çocuklarına hitap ederken aslan oğlum yiğit oğlum gibi güç çağrıştıran sözcükler kullanılmaktadır. Toplum tarafından oluşturulan ve sürdürülen toplumsal cinsiyet rolleri, her ailede farklı boyutlarda varlık gösterebilmektedir. Çocuğun içine doğduğu ve büyüdüğü ortam olan ailenin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algısı, erken çocukluk yıllarından itibaren bireydeki toplumsal cinsiyet rolleri algısını şekillendiren en önemli etkenlerdendir.

Eğitim süreci her ne kadar aileyle başlamış olsa da sosyal çevre ve okul hayatı da bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerini belirleyici etkiye sahiptir. Aileden sonra akranlar, akrabalar, arkadaş çevresi, oyuncaklar, okullar, öğretmenler ve ders kitapları gibi unsurlar da toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıların oluşmasında oldukça

önemli bir yere sahiptirler. Bireyin sosyal yaşamındaki arkadaşları, oynadıkları oyun ve oyuncaklar, uzun yıllar süren okul hayatı ve bu sürece eşlik eden öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algıları bireyin toplumsal cinsiyet rolleri algısını şekillendirmektedir. Erken çocukluktan itibaren çevredeki uyarlardan etkilenecek şekilde gelişen insan zihni, erkeklerle kadınların hangi davranış kalıplarına, hangi sorumluluklara, hangi sıfatlara sahip olduğunu gözlemleyerek veya aile, öğretmen, ders kitapları, arkadaş grupları gibi unsurların yönlendirmesi ile beraber toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bir şema oluşturmaktadır. Bu şemalar ailenin, sosyal çevrenin, okul yaşamındaki etkenlerin tutumuna göre bireyler arasında farklılık gösterebilmektedir. Örneğin ailede kadınların yalnızca ev içi görevlerden sorumlu olduğu, sosyal yaşamda kadının yerinin geri planda olduğu bir örnek veya buna yönelik telkinlerle büyüyen bir çocukla ev içi sorumlulukların iki cinsiyet arasında paylaşıldığı, kadınların erkeklerle eşit görüldüğü bir ailede yetişen çocuk arasında toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarda farklılık meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu bölümde eğitim sürecinde toplumsal cinsiyete yönelik algıların oluşumuna etki eden aile, arkadaş grupları, okul, öğretmenler, kitaplar, oyuncaklar gibi unsurlar incelenecektir.

2.2.4.1. Aile

Toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkek arasında paylaştırılmış kültürel normları içermektedir. Farklı kültürlere göre değişen toplumsal cinsiyet rolleri algısı, pek çok unsura bağlı olarak şekillenmektedir. Ersoy (2009) kadın ve erkek arasında yapısal ayrılıklar olduğunu ancak bu ayrılıkların yalnızca biyoloji ya da psikolojiyle ilişkilendirilmeyeceğini ifade etmiştir. Ersoy'a göre iki cinsiyet arasındaki farklılığın kültürel ve sosyolojik bir temeli de bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri kültür tarafından kadına ve erkeğe önceden biçilmiş kalıplar içermekte, bireyler yaşadıkları kültür içinde bu kalıplaşmış rolleri öğrenerek yetişmektedirler (Ersoy, 2009: 213). Bu bağlamda eğitimin ilk başladığı yer olan aile kurumu da toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının oluşumunda etkili olan unsurlardan biridir. Bireyin dünyaya geldiği andan itibaren aileler cinsiyete göre farklı yönlendirmelerde bulunmaktadır. Cinsiyetin belli olduğu andan itibaren isim seçiminden oda dekorasyonuna, alınacak kıyafetlerden oyuncaklara kadar aile ve toplum cinsiyet kategorisine göre farklı seçimler yapmaktadır. Erken çocukluk döneminde aile çocuğa cinsiyetine göre kıyafet,

renk ve oyuncak seçimleri yaparak toplumsal cinsiyet rollerine yönelik süreci yürütmeye katkıda bulunmaya başlamaktadır. Cinsiyetine uygun oyuncaklarla oynayan, cinsiyetine uygun görülen renklerde giyinen çocuk için sonraki aşama kendi cinsiyetine uygun olarak seçilmiş etkinliklere katılım göstermektir. İlerleyen zamanda aile tarafından yapılan yönlendirmeler çocuğun ilgi duyacağı alanları dahi etkileyebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri isminden de anlaşıldığı gibi toplumsal olarak inşa edilmiş ve devamlılığını korumuş bir iktidar biçimidir. Kız ve erkek çocukları erken çocukluk döneminden itibaren yönlendirmelerle farklı rol ve sorumluluklara sahip bireyler olarak yetiştirildiğinden kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri algılarına etki eden en önemli etken toplumsallaşma sürecidir. Yapılan çalışmalarca erken çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet ile ilgili farkındalığın oluştuğu desteklenmektedir (Budak vd., 2016: 106). Bebeğin cinsiyetinin belli olmasıyla ailede başlayan giysi, oyuncak ve renk seçimlerinin tamamı henüz dünyaya gelmeyen bireyin cinsiyetine göre atanmaktadır. Doğumla beraber, bebek henüz cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını bilmezken yetişkinler toplumsal cinsiyet rollerine uygun seçimleri ve tutumları ile toplumsal cinsiyet rollerini sürdürebilmektedirler. Bebek yeni adım attığı dünyayı keşif sürecindeyken ailenin yönlendirmelerinden ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik yargılarından etkilenerek bu algıları içselleştirebilir (Stockton, 2022: 54).

2.2.4.2. Eğitim Kurumları ve Ders Materyalleri

Bireyin eğitim süreci aile yaşantısında edinilen bilgilerle başlamaktadır. Öğretim hayatına girişle beraber okul, ders kitapları ve öğretmenler bireylerin kazanımlarında büyük bir rol oynamaktadır. Erken çocukluk döneminden itibaren uygulanan eğitim programları, öğretmenlerin tutum ve davranışları, öğretim sürecinde kullanılan kitaplar bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını şekillendirmektedir. Çocukların çok iyi gözlemciler olduğunu göz önünde bulundurursak özellikle rol model olarak gördükleri öğretmenlerin tutum ve davranışlarından toplumsal cinsiyete yönelik yargılar çıkarmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin sınıftaki erkek öğrencilerle kız öğrencilere davranışları arasında fark olan bir öğretmenin öğrencileri bu davranışları gözlemleyerek kendileri de aynı biçimde davranma eğilimi gösterebilirler. Başka bir

örnekte öğrencilere sınıf içi görev ve sorumlulukları paylaştırırken cinsiyet farklılığına göre hareket eden bir öğretmen, öğrencilerine toplumsal cinsiyet rollerinin bu şekilde işlenmesi gerektiği mesajını vermektedir. Rol model olarak görülen öğretmenlerinin cinsiyete göre iş bölümü yaptığını gözlemleyen öğrenciler sosyal hayatta da kızlara ve erkeklere göre belirli işler olduğu çıkarımında bulunarak toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirebilirler.

Erken çocukluk dönemiyle başlayıp uzun yıllar süren okul hayatı şüphesiz her bireyin gelecek yaşamını şekillendirmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Öğrenciler günün büyük bir kısmını geçirdikleri okullarda akademik bilgi edinmenin yanı sıra sosyal yönlerini de geliştirmektedirler. Sosyalleşme sürecinde bireyler toplum tarafından kendilerine uygun görülen şekilde davranmaları, cinsiyetlerine uygun giyinmeleri, seçecekleri oyun ve oyuncakların cinsiyetlerine uygun olması vb. konularda telkin edilir. Bireyin evinden sonra en çok zaman geçirdiği yer olan okullar, yalnızca bilimsel bilginin edinildiği bir kurum olmaktan ziyade bireyin sosyalleşmesini sağlayan en önemli mekandır. Üstündağ Budak vd. (2016: 179) ders kitapları, öğretim programları, ders esnasında kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, öğretmenlerin tutum ve davranışları baskın olan toplumsal cinsiyet yargılarının aktarılmasını sağlamaktadır. Sayılan (2012) ise toplumsal cinsiyet ve eğitim arasındaki ilişkiyi şekillendiren etkenlerin ataerkil aile yapısında sıklıkla görülen cinsiyet temelli iş bölümü, çalışma pazarındaki cinsiyet temelli iş bölümü ve eğitim kurumlarının yapısı olduğunu ifade etmektedir. Sayılan, eğitim kurumlarının ataerkil toplum yapısının değişiminde etkili olabileceğini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlayabileceğini de görüşlerine eklemiştir. Sayılan'a göre eğitim kurumları bir yandan toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasına neden olabilirken diğer yandan bu rollerin değişmesine yardımcı olmaktadır. Toplumdaki eğitimli kişilerin sayısındaki artışın cinsiyet eşitsizliğinin azalmasına neden olacağı görüşünü savunan Sayılan, ataerkil aile yapısındaki güç dengelerinin kadın eğitimli olsa dahi işlediğini belirtmektedir. Öğretim programları ve eğitim kurumları cinsiyetçi temellerden arındırılmadığı müddetçe toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine ve sürdürülmesine katkıda bulunabilmektedirler (Sayılan, 2012: 67-68). Okullarda bireylere kazandırılan değerler ve davranışlar, ileriki yaşamlarında da kendilerine eşlik etmektedir. Dolayısıyla bireylerin sosyal öğrenmeyi deneyimlediği okullarda

cinsiyetçi söylem ve davranışları yer verilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesine ve yeniden üretilmesine katkıda bulunacaktır. Öğretim programları ve ders kitaplarının yanısıra öğrencilerin rol modeli olan, öğretim etkinliklerini sürdüren öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları oldukça önemlidir (Tezer Asan, 2010: 68). Toplum tarafından cinsiyetlere yüklenen rol ve sorumlulukların bireylere aktarımında okulların ve kitapların etkisi azımsanamaz düzeydedir. Öğretmenlerin tutumları ve öğretimde kullanılan materyaller, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini aktarmakta bilinçli veya bilinçsiz olarak önemli bir rol oynamaktadır (Aydın, 2021: 1052). Öğretimin her kademesinde kullanılan ders kitaplarının toplumsal cinsiyet roller bağlamında incelenerek hazırlanması, kullanılan görsellerin cinsiyet ayrımcılığından uzak olması, metinlerde kadın figürünün de erkek kadar toplumsal hayatın içinde resmedilmesi gerekmektedir. Ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde incelenmesi konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır (Helvacıoğlu, 1996; Esen Sevrge, 1998; Gümüšoğlu, 2013; Demircioğlu, 2014; Özdemir, 2018; Bilgin, 2019; Modoğlu, 2023). İncelenen araştırmaların bulguları birbirlerine benzerlik göstermiş ve ders kitaplarında yer alan görsellerde ve metinlerde kadın imgesine erkeklerden daha az yer verildiği, erkekler çeşitli meslek grupları ile ilişkilendirilirken kadınların sınırlı sayıda meslekle ilişkilendirildiği, metin ve görsellerde kadınların ev içi sorumlulukları üstlendiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ders kitaplarının yanı sıra çocukluk döneminden itibaren dinlediğimiz ve okuduğumuz masal kitaplarından bir kısmı cinsiyetçi unsurlar barındırmaktadır. Çocukların hayal dünyasını genişleten ve yaratıcılıklarını artıran masal kitapları, olay örgüleri ve karakter özellikleri ile toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıların gelişimine etki etmektedir. Külkedis, Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel, Rapunzel gibi çoğu kişi tarafından bilinen masalarda kadın karakterlerin güzellikleri ile ön plana çıktığı, başlarına gelen talihsiz olaylardan kendi başlarına değil de erkek bir kahraman sayesinde kurtuldukları, sonrasında kendilerini kurtaran prensle evlenerek “mutlu son”a ulaştıkları görülmektedir. Bu masalarda kadın karakterler edilgen konumda, erkek karakter ise etken durumdadır. Başlarına gelen olumsuzlukları aşamayan prensesleri beyaz atlı prenslerin kurtardığı masalarda prenseslerin hep güzellikleri ile betimlendikleri de üstünde durulması gereken başka bir konudur. İdeal beden algısının şekillendirilmesine henüz çocukluk yaşında masallar aracılığı ile başlanmakta,

ardından sosyal çevre, televizyon programları, reklamlar, sosyal medya gibi unsurları kadınların ideal beden algısı üzerinde etki sahibi olmaktadır. Öyle ki masalarda cadı olarak tarif edilen kadın karakterler her zaman çirkinlikleri ile betimlenmektedirler. Kalplerinin kötülüğü yüzlerine yansıyan cadılar genelde büyük burunlu ve cilt sorunları olan kadınlardır.

Masal kitapları güzellik ve beden algısının yanı sıra sosyal yaşamda bizlere çizilen sınırları aktarmakta da aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Kırmızı Başlıklı Kız masalında kendisine çizilen sınırların dışına çıkarak ormanı keşfetmek isteyen kızımız, kurt tarafından tuzağa düşürülmektedir. Böylece okuyucuya sınırları aştığında başına gelebilecek kötülükler olacağı, kendisine verilenle yetinmesi mesajı aktarılmaktadır. Aslı Karataş (2020), çocuk masallarındaki toplumsal cinsiyetçiliği eleştirdiği kitabında masalarda prenseslerin güzelliklerinin yanı sıra uysallıklarına dikkat çekmektedir. Masal kitaplarında başkaları tarafından zulme uğrayan prenseslerin bu kişilerden intikam almak istemeyişi, öfkeli sözler söylemeyişi oldukça dikkat çekicidir. Buna karşın Karataş, masalarda erkeklerin intikam almasının bedel ödetmesinin sıklıkla yer bulduğuna, erkeğin intikam almasının zorunlu bir kural gibi gösterildiğine dikkat çekmiştir. Masallar aracılığıyla erkeğin birilerine öfkelenip “bedel ödetmesi” normleştirilirken kadınların başlarına gelen zorluklara boyun eğmesi, çekilen çilelere göğüs germesi gerektiği mesajı verilmektedir (Karataş, 2020: 67). Sezer (2015)’e göre masallar toplumsal kalıpların tekrarlanmasında ve aktarılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kendilerini masal karakterleri yerine koyan çocuklar, okudukları masallardan uymaları gereken toplumsal cinsiyet rolleri olduğu sonucuna ulaşabilirler. Sezer, toplumsal cinsiyet roller içeren cinsiyetçi masalların oldukça yayıldığını ve popüler olduğunu ifade etmiştir (Sezer, 2015: 15).

2.2.4.3. Akran Grupları, Oyunlar ve Oyuncaklar

Bireyler erken çocukluk döneminden itibaren aile, okul, sosyal çevre, akran grupları gibi çevresel faktörlerden etkilenerek gelişimlerini sürdürürler. Evde ya da okulda öğretilen bilgiler bireylerin kazanım edinmesinde şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Her bireyin öğrenim süreci ve bilgiyi işleme yöntemi birbirinden farklıdır. Sosyalleşmenin başlamasıyla beraber çocuklar iletişim halinde oldukları arkadaşlarını, ailelerini ve rol model aldıkları öğretmenlerini gözlemlemeye ve taklit yöntemiyle onların davranışlarını tekrarlamaya başlamaktadırlar. Kişinin herhangi bir olay ya da

davranış biçimini gözleme dayanarak tekrarlama, gözlem yoluyla öğrenme formuna örnektir. Gözlem ve taklit yönteminden farklı olan model alarak öğrenme biçiminde ise birey çevresinde gözlemlendiği bir olayın veya tutumun ödüllendirilmesi sonucunda kendisinin de benzer bir davranış sergilemesi gerektiği sonucuna varmaktadır (Saban ,2014: 171). Örneğin arkadaşının kız öğrencilere lakap taktığını gören Ali, gözlem ve taklit yöntemi ile hareket ederek kız arkadaşlarına lakap takma davranışını tekrar edebilir. Başka bir örnekte kız ve erkek öğrencilerin uyum içinde oynadığını gören öğretmenlerinin bu öğrencilere olumlu pekiştirici verdiğini gözlemleyen Ali, model alma yöntemi ile kız arkadaşlarına iyi davranması gerektiğine karar verebilir.

Her bireyin öğrenme süreci birbirinden farklı olmakla birlikte “yaparak yaşayarak öğrenme” yöntemi bilgi kalıcılığının en yüksek olduğu öğretim yöntemlerinden biridir. Bireylerin kendi deneyimlerinden yola çıkarak öğrenim sürecini tamamladığı bu yöntem, bireye yaşantı kazandırarak hedeflenen kazanımın kalıcılığını artırmaktadır. Öğrenmeyi sağlayan en etkili yöntemlerden biri de oyundur. Çocuklar oyun oynayarak sosyalleşmekte, bilinçli ya da bilinçdışı bir bilgi alışverişi yapmaktadırlar. Öğrenme süreci her bireyde farklı işlediği gibi çevresel faktörlerden etkilenme biçimi ve dış dünyadan edinilen bilgileri anlamlandırma biçimi de farklılık göstermektedir. Dış dünyadan edinilen kazanımlar her zaman olumlu davranışlar değildir. Arkadaş gruplarıyla veya bireysel oynanan oyunlar ve oyuncaklar bireylere toplumsal cinsiyet rollerine yönelik mesajlar verebilmektedirler. Bu nedenle çocukların arkadaş grupları, oynadıkları oyun ve oyuncaklar toplumsal cinsiyet rolleri algılarını etkileyen önemli etkenlerden biridir. Birey, içinde bulunduğu arkadaş grubunun toplumsal cinsiyet roller algısını doğru olarak kabul edip kendisi de aynı kalıp yargıları benimseyebilir. Çocuklar arasında oynanan oyunlarda dahi toplumsal cinsiyet rollerinin yansımasını rahatlıkla görmek mümkündür. Aynı materyalle oynanan oyunlardan ip atlama ve halat çekmeyi ele aldığımızda erkek öğrencilerin halat çekmeye, kız öğrencilerinse ip atlamaya yöneldiklerini görebiliriz. Okullarda sıklıkla oynanan futbol ve voleybola bakıldığında ikisinin de topla oynanmasına rağmen futbol erkek oyunu olarak görüldüğünden kız öğrenciler istese dahi dışlanma endişesinden veya dışlanmadan dolayı futbol maçlarına katılmıyorlar. Aynı durum erkek öğrencilerin voleybol oynaması için geçerli. Erkek öğrenciler voleybolu kız oyunu olarak gördüklerinden voleybol oynamaya yanaşmıyorlar. Okul çağında

oyunlara dahi sirayet eden toplumsal cinsiyet, bireylerin yaşamları boyunca verecekleri pek çok kararda etki gösterebilir.

Çocukluktan itibaren bireylerin etrafına örülen toplumsal cinsiyet rolleri duvarının oluşumunda aile, sosyal çevre, okul, arkadaş grubu gibi sosyal öğelerin yanı sıra oyunlar ve oyuncaklar da oldukça etkilidir. Çocuklar dünyaya geldikleri andan itibaren onlara verilen hediyeler ve oyuncaklarla toplumsal yaşamdaki rol ve sorumluluklarına yönelik bazı mesajlar almaya başlamaktadırlar. Örneğin kız çocuklarına bebek, erkek çocuklarına oyuncak tamir seti alan bir aile, çocuklarına bilinçli veya bilinçsiz olarak gelecek yaşamlarında bu işlerle ilgilenmeleri gerektiği mesajını vermektedir. Çocuklar oyun ve oyuncaklar aracılığıyla kendi cinsiyetlerine “uygun” görev ve sorumluluklar almayı öğrenmektedirler. Günlük yaşamda genellikle kız çocuklarına daha narin oyuncaklar alınırken erkek çocuklarına daha kaba oyuncaklar alındığını gözlemlemek mümkündür. Erken çocukluk döneminden itibaren bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendiren oyun ve oyuncak seçimleri, ailelerin özen göstermesi gereken bir konudur. Dyer (2023), toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesi ve sürdürülmesi ile ilgili, ailelerin oyuncak seçimlerinin etkili olduğu fikrini belirtmektedir. Cinsiyetler esas alınarak seçilen oyuncakların, çocukların kendi cinsiyetlerine göre nasıl davranmaları gerektiği mesajını vererek toplumsal cinsiyet rollerinin devamına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (Dyer, 2023: 50). Bireyler, erken çocukluk döneminden itibaren çevredeki uyaranları gözlemleyerek taklit yoluyla davranış geliştirirler. Bu bağlamda çocukların oynadıkları oyunlarda, aileden ve sosyal çevreden gözlemledikleri rol ve sorumlulukların yansımaları görülmektedir. Annelerinin ev işleriyle ve çocuk bakımıyla ilgilendiklerini gören kız çocukları kendilerine alınan oyuncak bebeklerle aynı senaryoları gerçekleştirmekte ve evcilik oyunu oynamaktadırlar. Sosyal çevrenin oyuncak seçimine etkisi ve yönlendirmesi de çocukların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının şekillenmesinde etkilidir. Çevresinden oyuncak bebeklerini göstermesi istenen, bebeklerinin nerde olduğu sorusuna maruz kalan kız çocuk, bebeklerden kendisinin sorumlu olması gerektiği algısını oluşturabilir (Şanlı, 2019: 43). Çocuklar oynayacakları oyunları seçerken ailenin yönlendirmesinin etkisi altında da kalabilmektedir. Erken çocukluk döneminde ailenin toplumsal cinsiyet roller yönlendirmeleri ile başlayan toplumsal cinsiyet rollerine dayalı seçimler okul hayatında devam etmektedir. Hemcinslerle oynanan

oyunlar arkadaşlık bağlarının güçlenmesine ve sosyal ilişkilerde iyileşmeye sebep olurken karşı cinsle oynanan oyunlar arkadaş grupları tarafından tepki görebilir, bireyin gruptan dışlanmasına ve yalnızlaştırılmasına sebep olabilir (Budak vd., 2016: 165). Cordelia Fine (2020: 243), çocukların gündelik yaşamda toplum, medya ve arkadaş grupları aracılığı ile kadınlık ve erkeklik üzerine ziyadesiyle bilgilendiğini ifade ederken erken yaş grubunda dahi kendi akran grubu içinde toplumsal cinsiyet roller ile çelişen biçimde davranan ve oynayan çocukların dışlandığını ifade etmektedir. Akran grubunda dışlanmak ve yalnızlaşmak istemeyen bireyler toplum tarafından kendilerine uygun görülen oyunlarla ve oyuncaklarla oynamaya itilmekte ve toplumca belirlenen rollere uymaları sağlanmaktadır. Akran gruplarında kimi zaman bireylerde kalıcı izler bırakabilecek zorbalıklar uygulanmaktadır. Arkadaş grubuna dahil olmak isteyen, kendini onlardan biri olarak görmek isteyen birey, grup dinamiğine ayak uyduracak veya gruptan dışlanacaktır. Toplumsal cinsiyet rolleri, arkadaş seçimleri, oyun seçimleri gibi pek çok konunun yanı sıra akran grupları bireylerin güzellik algısında da etki sahibidir. Masallar, diziler, filmler, sosyal medya ve daha bir çok uyaran tarafından toplumsal cinsiyet rolleri ve ideal beden algısı bireyler üzerinde etki göstermekte, kendilerini yetersiz hissetmelerini sağlamaktadır. Scarlet Curtis (2020: 267), kadınların yaş aldıkça oluşan kırıksıklıkları sebebiyle benlik algılarının zedelendiğini ifade ederken, yazılı ve görsel medyanın kadınlara belirli sınırlar çizerek ideal bir beden algısı oluşturmasının kadınlara kendilerini yaşlandıkça daha değersiz hissettirdiğini belirtmiştir. İdeal beden denilince akla ilk gelen oyuncak olan Barbie bebekler, gençlikleri, modaya uygun kıyafetleri, uzun boyları, beyaz ve pürüzsüz tenleri, orantılı vücut ölçüleri, sarı saçları ile güzellik algısını çocukların zihnine kodlayan oyuncaklardandır. Küçük yaşlardan itibaren Barbie'lerle oynayan kız çocukları, güzel olmak için gereken "ideal görünüm"e erişmek için hayatları boyunca çabalamaktadırlar. Toplumsal cinsiyete dayalı beden algısı, oyuncaklar üzerinde dahi varlığını göstermektedir.

2.3. Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Araştırmalar

Toplumsal cinsiyet, pek çok açıdan ele alınabilecek ve araştırılabilecek bir olgudur. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet çalışmaları ile ilgili araştırmaların kapsamının oldukça geniş olduğunu söylemek mümkündür. Bu kısımda toplumsal cinsiyet ile ilgili yurt içi ve yurt dışı araştırmalara yer verilmiştir.

Aslan (2007), toplumsal cinsiyet roller ile ilgili araştırmasını Ankara'da iki lisede son sınıfta öğrenim gören kız öğrenciler ile gerçekleştirmiştir. Araştırmada hem anket hem de odak grup görüşmeleri ile kız öğrencilerin gelecek yaşamlarıyla ilgili rol ve beklentilerine yönelik görüşleri alınmıştır. Araştırma sonucunda genel lise ve meslek lisesi öğrencilerinin görüşlerinde benzerlikler olduğu, ailelerin gelir seviyesi ve mesleklerinin benzer nitelikte olduğu, annelerin çoğunun ev hanımı olduğu, benzer sosyo ekonomik düzeydeki öğrencilerin benzer şekilde toplumsal cinsiyet rol ve beklentileri olduğu, aile içinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik baskı kuran ebeveynin genellikle anneler olduğu, iki okul türünde de öğrencilerin gelecek kaygısının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Yağan Güder (2014), toplumsal cinsiyet algılarını okul öncesi grubuyla çalışarak, ailelerin toplumsal cinsiyet algılarının çocuklar üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Nitel yöntemle yürütülen araştırmada gözlem, görüşme ve etkinlik uygulaması aracılığı ile veri toplanması sağlanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların oyuncak, renk, oyun, kıyafet seçimlerinde kendi cinsiyetleri doğrultusunda hareket ettikleri, özellikle oyuncak ve oyun tercihinde ailenin yönlendirmelerinin ve akran grubunun etkili olduğu, ailenin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısının çocuklar üzerinde de etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Belek Erşen (2015), toplumsal cinsiyete yönelik algıları belirlemek amacıyla farklı sosyal kategorilerden kadın katılımcılar ile bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada eğitim düzeyleri yüksek ve düşük kadınlarla bireysel olarak yüz yüze görüşmeler yapılarak nitel araştırma yöntemi izlenmiştir. Belek Erşen, maddi bağımsızlığı olan ve yüksek kültürel seviyeye sahip kadınlar ile maddi olarak bağımsızlığını elinde bulundurmayan, kültürel seviyesi daha düşük kadınların toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne bakış açılarını değerlendirmek amacı görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonucunda farklı eğitim ve

gelir grupları olan kadınların arasında farklılık bulunsa da esas olarak iki grubun da cinsiyete dayalı iş bölümü algılarına sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Tezcan (2022), yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları üzerine çalışmıştır. Hem nicel hem de nitel yöntemden yararlanan araştırmada, oluşturulan deney grubuna 3 hafta süre ile film izletilirken control grubu için etkinlik yapılmamıştır. Araştırma sonucunda deney grubunda izletilen filmlerin öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarında eşitlikçi tarafa doğru bir fark yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şıvgın (2015), toplumsal cinsiyet etkinliklerinin okul öncesi dönemdeki etkilerini incelediği araştırmasında deney ve control gruplu yöntem kullanmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıların ölçümü için ön test ve son test uygulanmıştır. Araştırmanın başında cinsiyet rolleri ile ilgili algıların iki grupta da benzer biçimde olduğu belirtilirken, deney grubuna yapılan etkinlik sonrasında çocukların meslek, oyuncak, kıyafet gibi seçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Cinsiyet rolleri etkinliğinden sonra deney grubundaki çocukların cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargılarının kırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Acar Erdol (2017), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi çalışmasında öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir program uygulaması için ihtiyaç analizi yapılması, ilgili programın belirlenip uygulanmasını amaçlamıştır. Araştırmada ihtiyaç analizi yapılmış, elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ihtiyaçlara doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programı oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının gündelik hayatta, çalışma hayatında ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıları olduğu, bu yargıların yıkılması için toplumsal cinsiyetçi bir eğitim programı uygulanması gerektiği görüşü bildirilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programının, düşünceleri kolay dile getirmek, etkileşimli öğrenme, sürece dahil olma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik farkındalık uyandırma gibi etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fényes (2014), araştırmasında Avrupa'daki üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının din, cinsiyet, bölge gibi değişkenlere göre farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin

ağırlıkta olduğu bölgelerde geleneksel kalıpyargıların fazla olduğu, kadınların ağırlıkta olduğu bölgelerde ise öğrenci görüşlerinin daha modern olduğu tespit edilmiştir.

Mai (2015), araştırmasında Vietnam’da toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algıları belirlemeyi amaçlayarak öğretmen ve öğrencilerle görüşme yapmıştır. Görüşme yöntemi kullanılan çalışmada okul yöneticileri, öğretmenler ve öğrencilerle görüşme sağlanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların toplumsal cinsiyete duyarlı olduğu görülmekle beraber toplumsal yaşamda ve aile hayatında bazı sorumlulukların hala toplumsal cinsiyet roller çerçevesinde şekillendiği görüşünde oldukları belirlenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda ailelerin çocuklarını toplumsal cinsiyet rollerine uygun biçimde yönlendirdikleri bulgusu tespit edilmiştir.

Batchelor (2021), yürüttüğü tez çalışmasında okul öncesi dönemde toplumsal cinsiyet ile ilişkili kalıpyargıların ve rollerin algılanmaya başladığını vurgularken, bu dönem öğretmenlerinin eğitim düzeyleri, etnik kökenleri, yaş durumları gibi değişkenlerin sınıf içinde cinsiyet etkinlikleri ile arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonucuna göre eğitim düzeyi ön lisans olan öğretmenlerin, lisans mezunu öğretmenlere kıyasla sınıf içi etkinliklerde cinsiyet temelli etkinlikleri daha çok uyguladığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetçi öğretmen tutumuna sahip sınıflardaki çocukların toplumsal cinsiyete yönelik kalıpyargılara sahip olduğu, cinsiyetçi olmayan sınıflardaki öğrencilerinse kalıpyargıları benimsemediği araştırmanın önemli bulgularındandır.

Brinkman (2009) tarafından yürütülen doktora tez çalışmasında “FAIR-Fairness for All Individuals through Respect” programının 5. sınıf öğrencilerinin cinsiyet yargılarına yönelik etkisi incelenmiştir. Araştırmada deney ve kontrol grupları belirlenerek programın uygulanmasından sonra öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik bakış açılarındaki değişimler irdelenmiştir. Programın uygulanmasından sonra deney grubu ve kontrol grubu arasında cinsiyetlere yönelik önyargı tutumlarının anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Uygulanan program sonrası öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farkındalıklarının arttığını, toplumsal cinsiyet kimliğinin zamanla değişebileceğini öğrendiklerini, kalıpyargılar dışında davranan insanlara saygı duyulması gerektiğini öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın nasıl bir yöntem çerçevesinde gerçekleştirildiği açıklanmıştır. Bu çerçevede araştırmanın modeli, veri toplama araçları, veri analiz yöntemi oluşturulan alt başlıklar aracılığı ile ifade edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada yerli ve göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bireylerin duygu ve düşüncelerini toplumsal ve kültürel etmenleri göz önünde bulundurarak bütüncül bir şekilde ele alan, araştırma yapan kişinin veri toplama aşamasında derinlemesine bilgi edinmesine olanak sağlayan nitel araştırma yöntemi, verileri algılama ve yorumlama açısından araştırmacıya imkan sunmaktadır (Karataş, 2015: 63). Nitel araştırma, olay ve algıları doğal ortamları içerisinde doküman analizi, gözlem ve görüşme gibi veri toplama araçları aracılığı ile anlamayı hedefleyen bir modeldir. Nitel araştırma modeli ile veri toplarken genellikle doküman incelemesi, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41). Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin birkaç nedeni vardır. Araştırma kapsamında yerli ve göçmen ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi hedefine ulaşılmasında yüzeysel cevaplardan kaçınılarak öğrencinin düşüncelerini kendi cümleleri ile rahatça ifade edebilmesi, veri toplama aşamasında katılımcıların beden dili ve mimiklerinin gözlemlenerek kendini ifade etmekte zorlandığı anda alt sorularla ilgili cevabın alınabilmesi, katılımcıların konuya ilişkin görüşlerini detaylıca aktarabilmesi gibi özellikler bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasında belirleyici olmuştur. Araştırma kapsamı gereği katılımcıların toplumsal cinsiyeti algılama biçimleri, bu konudaki deneyimleri, tutum

ve davranışlarının detaylıca öğrenilebilmesi noktasında nicel yöntemin yüzeysel kalacağı düşünüldüğünden nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bir kısmı yerli bir kısmı göçmen olan ortaokul öğrencilerinden oluşan çalışma grubu göz önünde bulundurularak katılımcıların kendilerini en iyi şekilde ifade edebilmelerini amaçlayan görüşme yolu ile veri toplanmıştır. Görüşme yöntemi ile araştırmacı görüşme yapılan kişinin algı, tutum, konuya ilişkin yorum ve tepkilerini anlamaya çalışırken karşı tarafa güven vererek konuyu derinlemesine anlamlandırmaya çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 130). Görüşme türleri yapılandırılmamış, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış şeklinde sınıflandırılmanın yanı sıra kişi sayısına göre grup görüşmesi ya da bireysel görüşme biçiminde de ayrılabilir (Weaver Hightover, 2021: 284). Araştırma Ankara ili Keçiören ilçesine bağlı bir ortaokulda yerli ve göçmen öğrenciler ile yürütülmüş, veri toplama basamağında görüşmeler okul saatlerinde yüz yüze ve bireysel görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacısının sınırlandırılmış bir durum, grup veya güncel bir olayı derinlemesine araştırmak amacıyla kullanılan bir araştırma desendir (Creswell, 2013: 97). Günlük hayatta birçok durumla karşılaşmaktayız. Herhangi bir olay, bir birey, bireyler topluluğu, veya bir kurum çalışma yapılacak durumlara örnektir. Durum çalışması deseni hem nicel araştırmalarda hem de nitel araştırmalarda kullanılan bir desendir. Bu araştırma deseni kullanılırken araştırılacak duruma yönelik sonuçlar elde etmek amaçlanmaktadır. Durum çalışmasındaki esas amaç bir veya birkaç durumu kendi sınırları içinde ele almaktır. Bu araştırma deseninde farklı durumlar söz konusu olduğundan elde edilen sonuçların genele yayılması söz konusu olmamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 73).

Bu araştırmada, durum çalışması desenine uygun olarak yerli ve göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını belirlemek amacıyla yüz yüze ve bireysel görüşmeler yapılarak öğrencilerin konuya ilişkin bakış açılarını derinlemesine öğrenmek amaçlanmıştır. Görüşme yöntemi sayesinde öğrencilerin beden dili, ses tonu, mimikleri gözlemlenmiş, kendini ifade etmekte zorlanan öğrencilerin sonda sorular yardımıyla konuya yönelik bakış açılarına ulaşmak hedeflenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara ili Keçiören ilçesindeki bir ortaokulda 2022-2023 yıllarında öğrenim gören 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinde öğrenim görmekte olan yerli ve göçmen toplam 20 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde özellikle göçmen öğrencilerin Türkçe anlama ve anlatma düzeyleri dikkate alınmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeylerinin farklı olmasına, yerli ve göçmen öğrencilerin sayılarının dengeli olmasına, katılımcıların cinsiyetlerinin sayıca orantılı olmasına, araştırma sorularına cevap verebilecek yeterlilikte olmalarına özen gösterilmiştir. Çalışma grubu belirlenirken her sınıf düzeyinden toplumsal cinsiyet rollerine yönelik bir algı düzeyine sahip olduğu düşünülen öğrencilere araştırma konusu ifade edilerek, katılmak isteyenler araştırma grubuna dahil edilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıları olduğu gözlemlenen katılımcılar ile bu konudaki kalıpyargıları yanlış bulduğunu ifade eden öğrencilere öncelik tanınmıştır. Aşağıdaki tabloda katılımcılara ait demografik bilgilere yer verilmiştir. Göçmen katılımcılar G harfi ile, Türk katılımcılar T harfi ile kodlanmıştır. G5 koduyla kodlanan katılımcı görüşme esnasında görüşme sorularına yeterli cevabı veremediği için analiz kısmına dahil edilmemiştir.

Tablo 3.1 Katılımcılara ait demografik bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Doğum Yeri	Sınıf Düzeyi	Ebeveynlerin Öğrenim Durumu	Ebeveynlerin Medeni Durumu
G1	Kadın	Ukrayna	6. Sınıf	Lise-Üniversite	Beraber
G2	Kadın	Kazakistan	8.Sınıf	Lise	Beraber
G3	Kadın	Afganistan	8. Sınıf	Lise	Beraber
G4	Erkek	Irak	7. Sınıf	Lise-Üniversite	Ayrı
T1	Erkek	Türkiye	7. Sınıf	İlkokul	Beraber
T2	Kadın	Türkiye	7. Sınıf	Lise	Beraber
G5	Erkek	Irak	7. Sınıf	Lise-Üniversite	Beraber
T3	Erkek	Türkiye	8. Sınıf	Ortaokul	Beraber
G6	Erkek	Irak	8. Sınıf	Ortaokul- Lise	Beraber
T4	Kadın	Türkiye	8. Sınıf	Ortaokul- Lise	Beraber
T5	Erkek	Türkiye	8. Sınıf	Lise	Beraber
T6	Kadın	Türkiye	7. Sınıf	Üniversite	Beraber

G7	Kadın	Suriye	7. Sınıf	Ortaokul- Lise	Beraber
T7	Kadın	Türkiye	8. Sınıf	Yüksek Lisans	Beraber
T8	Erkek	Türkiye	6. Sınıf	Lise	Ayrı
G8	Kadın	Irak	6. Sınıf	Lise- Üniversite	Beraber
T9	Erkek	Türkiye	7. Sınıf	Ortaokul- Lise	Beraber
G9	Erkek	Suriye	6. Sınıf	Ortaokul	Beraber
T10	Kadın	Türkiye	5. Sınıf	Üniversite	Beraber
T11	Kadın	Türkiye	5. Sınıf	Üniversite	Beraber

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan 10 adet görüşme sorusu, uzman görüşü alındıktan sonra düzenlenmiş, katılımcılarla bireysel ve yüz yüze görüşme yapılarak uygulanmıştır. Katılımcıların yaş düzeyleri, Türkçe anlama ve konuşma becerileri, kendini ifade etme düzeyleri göz önünde bulundurularak temel soruların anlaşılabilirliği ya da katılımcının kendini yeterince ifade edemeyeceği durumlar için ek sorular hazırlanmış, görüşme esnasında gerekli görülen noktalarda hazırlanan ek sorulardan yararlanılmıştır. Görüşme formuna ekler bölümünde yer verilmiştir.

3.4. Geçerlik ve Güvenilirlik

Bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliği etkileyen unsurları en aza indirmek için bazı önlemler alınmıştır. Araştırmada iç geçerliği sağlamak amacıyla görüşme formunun uygulanmasından önce uzman görüşüne başvurulmuş, katılımcılarla derinlemesine görüşme yapılmış, araştırma bulgularında katılımcı görüşlerine doğrudan alıntı yapılarak yer verilmiştir. Dış geçerliği sağlamak amacı ile veri toplama aracının açıklanması, çalışma grubunun belirlenmesi, çalışma grubunun önceliklerinin açıklanması ve kullanılan yöntemin seçilme gerekçesinin açıklanması yapılmıştır. Güvenirliğin sağlanması noktasında iç güvenilirlik için katılımcılar ile yapılan görüşmeler katılımcı izni doğrultusunda ses kayıt cihazı yardımıyla gerçekleştirilmiş, görüşmelerden elde edilecek verilerin kaybının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bulgular kısmında katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgulara, katılımcıların direkt alıntıları ile yorum yapılmadan yer verilmiştir.

3.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerin ses kayıtları öncelikle yazıya aktarılarak çözümlenmiştir. Araştırma verileri yeniden okunmuş, verilerin son haline araştırma problemine uygun olmayan bölümler çıkarılarak ulaşılmıştır. Ses kayıtlarından oluşan metinlerden yola çıkılarak ilgili araştırma sorusuna ilişkin tema, kod ve kategoriler oluşturulmuştur. Katılımcıların araştırma sorusuna vermiş oldukları yanıtlardan çıkarılan kodlar, belirli bir düzende gruplandırılarak kodlara ilişkin kategoriler altında toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizi, içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, elde edilen verilerden benzer özelliklerle ilişkili olanların temalar altında ve kodlarla ifade edilerek analiz edilmesidir. İçerik analizinde araştırmadan elde edilen veriler ilişkilendirilerek belirli kavramlar olacak biçimde düzenlenir ve okuyucuya sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242). Araştırma verileri içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş, çok sayıda katılımcı görüşüne yer vermek ve katılımcı görüşlerinin daha net görülmesi amacı ile tablolarda alıntılara yer verilerek sunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve ANALİZ

Araştırma kapsamında yerli ve göçmen öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları incelenmiştir. Oluşturulan temalar altındaki her bir kategori ve kategorilerin alt kodları için elde edilen bulgular bir tabloda sunulmuş olup gerekli yorumlar tablonun altında verilmiştir.

Katılımcıların “Sizce kadın ve erkek olmanın en iyi tarafı nedir? Niçin?” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4. 1 Katılımcıların cinsiyetlerin avantajlarına ilişkin görüşleri.

Tema 1: Kadın ve erkek olmak			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Kadın olmanın fiziksel avantajları	Anne olmak	(4)-T4, T7, T8, G9	T4: “Çocuk ağlayınca ilk anne diye ağlıyor.”
	Bakımlı	(2)- G1, G7	G7: “Kadının en iyi tarafı hocam kendine bakımlı olması.”
Kadınların kişilik özellikleri	Duygu özgürlüğü	(3)-T3, T6, T9	T3: “Erkeklerde duygu özgürlüğü yok.”
	Sabırlı olmak	(2)-T9,G9	G9: “Kadınlar daha sabırlı oluyor”
Kadınların diğer özellikleri	Çalışmamak	(3)-T1, G6, T5	T5: “Kadın olmanın en iyi tarafı ekme parası kazanmayabilir yani.”
	İslamiyet’e göre daha üstün olmak	(2)-T4, G9	G9: “İslami olarak kadınlar değerli.”
Erkek olmanın fiziksel avantajları	Güçlü olmak	(6)- G1, G4, T2, G6, T6, T8	T6: “Erkek olmanın en iyi tarafı güçlü olmak, k endini koruyabilmek. “
	Kendini savunmak	(3)-G6, T6, T11	G6: “Kendini savunuyor kendi başına yetebiliyor.”

Tablo 4.1 (Devamı)

Erkek olmanın getirdiği özgürlük	Özgür olmak	(5)- G2, G3, T3, G6, T4	T4:” ...istediği zaman istediği her şeyi yapabilmesi. “
	Maddi özgürlük	(3)- T5, T9, T10	T5:”Evin büyüğü olduğunu göstermek için ek mek parası kazanıyor.”
	Dışarda geç saatlere kadar kalabilmek	(2)-G2, G3	G3:”Dışarda geç saate kadar özgürce kalabil mek. “
	Evde bir iş yapmamak	(2)- G2, T1	T1: “. Erkeklerin sorumlulukları daha az. “

Tema 1’de katılımcılar kadın ve erkek olmanın en iyi taraflarına yönelik görüşlerini bildirmişlerdir. Tablo 4.1’de kadın ve erkek olmanın avantajları kategorilere ayrılarak sunulmuştur. Kadın olmanın fiziksel avantajları kategorisinde anne olmak, bakımlı olmak, güzel olmak ve becerikli olmak kodları elde edilmiştir. Katılımcıların en yüksek frekansla “anne olmak” cevabının verildiği görülmektedir.

Katılımcılardan T8 “Şimdi kadın olmanın en iyi taraflarından biri anne olmasıdır. Anne olmak çok büyük bir şey bana göre.” şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların kadınların kişilik özelliklerine ilişkin görüşlerinden elde edilen kodlar duygu özgürlüğü, samimi, sabırlı, merhametli, akıllı, sakin ve dayanıklı olmak olmuştur. Kadınların avantajlı görülen diğer özellikleri ise çalışmak zorunda olmamak, cennete kolay girebilmek ve İslamiyet’te daha üstün olmak olmuştur. Anne olmak cevabından sonra katılımcıların kadın olmanın en iyi tarafı olarak gördüğü özelliklerden en sık tekrarlananlar çalışmamak ve duygularını özgürce ifade etmek olmuştur. Katılımcılar kadınların çalışmak zorunda olmadığını, ev hanımı olarak yaşamlarını sürdürebileceklerini ifade ederek çalışmamanın kadın olmanın en iyi taraflarından biri olduğunu belirtmişlerdir. T5, “Kadın olmanın en iyi tarafı ekmek parası kazanmayabilir yani. Ev hanımları evin düzenini sağladığı için çalışmak zorunda değil. “ ifadesiyle konuya ilişkin görüşünü belirtmiştir. Kadınların avantajlı görülen kişilik özelliklerinde en sık tekrar edilen yanıt duygularını özgürce ifade edebilme olmuştur. Katılımcılardan T3, T6 ve T9 kadınların duygularını özgürce ifade etmesinin kadın olmanın en iyi taraflarından olduğu cevabını vermişlerdir. T6 “Merhametli olmak hoşuma gidiyor hani böyle daha naif bir insan olmak gerektiğind e ağlamaktan utanmamak. “ cümleleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların

kadın olmanın en iyi tarafları olarak güzel olmak, bakımlı olmak gibi fiziksel özelliklerin yanı sıra samimi, sabırlı, merhametli, becerikli, dayanıklı ve sakin olmak gibi özellikleri kadın olmanın en iyi tarafı olarak ifade ettikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar İslamiyet'te kadının ve annenin kutsal olduğunu, bu sebeple cennete daha kolay girebileceklerini ifade etmişlerdir. G2

"Annem bana bir şey anlatmıştı cennete daha kolay girebiliyor. O açıdan da mutluyum kadın olduğum için." İfadesiyle, T7 ise *"Cennet annelerin ayakları altındadır diyorlar mesela"* cümlesiyle görüş bildirmişlerdir. Kadınların İslamiyet'te daha üstün görüldüğünü ifade eden T4 *"İslamiyette daha çok üstün görülüyor. Kadın doğuruyor çocuğu. Kadın sahip çıkıyor."* Şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Katılımcıların erkek olmanın en iyi tarafları olarak gördükleri özellikler incelendiğinde en yüksek frekansla "güçlü olmak", ikinci olaraksa "özgür olmak" cevaplarının verildiği görülmektedir. Katılımcılar görüşme esnasında erkeklerin fiziksel olarak güçlü olduğunun üstünde çok kez durmuşlardır. G6 *"Erkek olmak daha iyidir hocam kendi başına yetebiliyor. Korunmaya ihtiyaç duymuyor. Fiziksel olarak daha güçlü olduğu için korumaya ihtiyaç duymuyor fiziksel olarak daha yapılı."*, katılımcılardan T8 ise *Erkeklerin ise güçlü, kadını koruyan olmasıdır en iyi tarafı. Hem fiziksel hem psikolojik olarak güçlü olması."* cümleleriyle bu görüşlerini belirtmişlerdir. Katılımcılar güçlü olmaktan sonra erkek olmanın en iyi tarafı olarak özgür olmak cevabını vermişlerdir.

G2 *"Ben bir şey yapamıyorsam erkek kuzen kardeşim yapabilir. Çünkü erkek olduğu için. Hem güç olarak ve böyle normal olarak her şeyi istediği gibi yapabiliyor. Mesela dışarıda gezebiliyor ya da evde bir iş yapmayabiliyor. Şunu söylemek istedim erkekler daha özgür."* Görüşünü belirtmiştir. T4: *"Erkek olmanın en iyi tarafı istediği zaman istediği her şeyi yapabilmesi. Çünkü onlara bir kısıtlama yok, hiçbir yerde görmedim. Her şeyde özgürlük."* Cümlelerini kullanmıştır. Koruma duygusu, kendini savunmak, maddi özgürlük, zeki olmak, evde bir iş yapmamak, dışarda geç saatlere kadar kalabilmek, aile ve toplum tarafından desteklenmek, kendini açıkça ifade etmek, baba olmak, çocuklarına destek olmak ve fiziksel olarak yapılı olmak katılımcılar tarafından erkek olmanın en iyi özellikleri olarak belirtilmiştir. T7: *"...erkeklerde ise hemen ve baba ben şunu olacağım dediğinde aile ve toplum tar*

afından desteklenmek erkek olmanın en iyi tarafı. “ cümleleri ile erkeklerin aile ve toplum tarafından desteklendiğini vurgulamıştır. T11 “*Erkek olmanın iyi tarafı yani birini koruyabilmesi ve sesini çıkarabilmesi. Biri onu kızdırdığında tepki göstermesi ...istediği gibi kendini açık açık ifade edebilir.*” Şeklinde, T9 “*Hocam erkek olmanın en iyi yanları koruma duygusunun çok yüksek olması ve evini geçindirebilmek.*” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. G6: “*Erkek olmanın en iyi tarafı yani kendini göstermek için, evin büyüğü olduğunu göstermek için ekmek parası kazanıyor. En iyi tarafı maddi özgürlük.*” ifadesini kullanmıştır. Araştırma verilerine bakıldığında kadın olmanın avantajlı taraflarının daha edilgen, erkek olmanın avantajlı taraflarının daha etken özellikler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların “Kadın-Erkek kelimeleri sizin için ne anlam ifade ediyor?” sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 4.2’de sunulmuştur. Kadınlarla ilişkili kategoriler fiziksel özellikler, kadınların temsil ettiği karakter özellikleri ve kadınların temsil ettiği toplumsal roller olurken, erkeklerle ilişkili kategoriler erkeklerin fiziksel özellikleri, erkeklerin karakter ve davranış özellikleri şeklinde gruplandırılmıştır.

Tablo 4. 2 *Katılımcıların kadın ve erkek kelimelerinin ifade ettiği anlamlara ilişkin görüşleri.*

Kategori	Kodlar	Frekans- Katılımcı Kodu	Alıntı
Kadınların fiziksel özellikleri	Uzun Saç	(6)-G2,T3,G6,T4,T5,G8	G8:”... uzun saçlı, güzel giyimli insan aklıma geliyor.”
	Makyaj-Bakım	(6)-G2,T1,T4,G7,T8, G8	T1:” Hocam aklıma ilk önce makyaj geliyor...”
	Başörtüsü	(4)-G2, G7, T8	G7:” Kadınlar bakımlıdır, kapalı oluyolar.”
Kadınların temsil ettiği karakter özellikleri	Sakin	(5)-G1, G3,G4,G6, G7	G3:”Kadın deyince aklıma sakinlik geliyor mesela.”
	Sessiz	(3)-G1,G6,T11	T11:”Kadın kelimesi bana suskunluğu ifade ediyor.
	Nazik	(2)-G1, T10	G1:”Kadınlar daha sessiz, sakin ve nazik. “

Tablo 4.2 (Devamı)

Kadınların temsil ettiği toplumsal roller	Yemek yapmak	(2)- G2,T5, T11	T5: "...ev hanımı olanlar var temizlik yapabilir yemek yapabilirim onlar aklıma geliyor."
	Ev Hanımı Olmak	(2)-T1,T5	T1: "...sonra ev hanımlığı geliyo"
	Kurallara uymak	(1)- G2	G2: "Kadınlar için belli kurallar var, onlara uymalı."
Erkeklerin fiziksel özellikleri	Güçlü	(5)-T2, G6, T5, T7, T8	T8: "Hem fiziksel hem psikolojik güçlüdür erkekler."
	Sakal	(2)-G2, T5	G2: "...Sakal, iş, küfür."
	Kalın Ses	(1)-T6	T6: "...otoriter, sesi kalın, asla taviz vermeyen ve kısa saçlı."
Erkeklerin karakter ve davranış özellikleri	Çalışmak	(5)-G2,T1, G7, T9, G9	T1: "Çalışmak yani evdeki insanlara bakmak diyebilirim."
	Kızgınlık	(4)-G1, G3,G4, G7	G4: "Sadece sinirlerine odaklanırlar."
	Küfür	(4)-G2, T1,T8, G9	G9: "...küfür etmek, kavga etmek geliyor erkek deyince aklıma."
	Sert	(3)-G4, T6, T7	T6: "Sert olmak."
	Özgür	(3)-G2,G3,G6	G3: "...erkekler her istediklerini yapabilirlermiş gibi geliyor."

Tablo 4.2 incelendiğinde katılımcılar ilk üç kategoride kadın kelimesinin kendileri için ifade ettikleri anlamları belirtmişlerdir. Kadınların fiziksel özelliklerin kategorisinde en sık tekrar eden kodlar uzun saç, makyaj ve bakım kodları olmuştur. Bunlara ek olarak başörtülü olmak, şık giyinmek ve ince sesli olmak kadın kelimesinin katılımcılarda çağrıştırdığı fiziksel özelliklerdir. Kadın kelimesinin katılımcılara çağrıştırdığı karakter özelliklerinden oluşan kodlar ise sakin, sessiz, güçlü, becerikli, nazik, merhametli ve konuşkan kodları olmuştur. Katılımcılardan G1, "Kadınlar daha sessiz, sakin ve nazik." şeklinde görüş bildirirken T11 ise "Kadın kelimesi bana sükunluğu ifade ediyor." cümlesini kullanmıştır. Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak oluşturulan kadınların temsil ettiği toplumsal roller kategorisinde en sık tekrarlanan kodlar yemek yapmak ve ev hanımı olmak olmuştur.

Katılımcılar bu kodlara ek olarak kurallara uymak, şiddet görmek ve küçümseme yanıtlarını vermişlerdir. Katılımcılardan T4, kadın kelimesinin toplumda ifade tarzına göre küçümseme anlamı barındırdığını ifade etmiştir. *“Kadın diyince küçümseme.... Nasıl desem hocam kadın denilince daha çok küçümseme gibi hissediyorum ben. Sen kadınsın yapamazsın tarzında.”* (Katılımcı kadın kelimesinin küçümseyici tavrıyla söylendiği durumları kastederek mimikleriyle küçümseyici bir tavır takınarak bu durumu anlatmaya çalışıyor). *“Ama erkek dedin mi işte direkt aklıma su geliyor: O erkek o yapabilir o edebilir. Bir de bunu söyleme tarzları da oluyor hocam. ‘ O erkek ‘* (Katılımcı burada erkeklere uygulanan pozitif ayrımcılığı beden dili ve mimikleriyle anlatmaya çalışıyor). *Bu kelimeleri söylemeleri onlar için zaten yeterli. Kelimelerin ifade tarzında bir ayrımcılık var.”* Kadınların şiddet görmesi ile ilgili yine aynı katılımcı şu şekilde görüş belirtmiştir: *“...ya da şöyle görüntü olarak aklıma geldi mi daha çok şey şiddet görmüş bir kadın geliyor aklıma. Bir görselde asla bir kadını mutlu göremiyorsun. İnternete düşen kadınlarla ilgili işte tecavüz bunları görüyoruz.”* (Katılımcı haberlerde kadınların genelde şiddete veya tecavüze uğradığı haberlerle karşılaştığını, haberlerde genelde kadınların mutlu olduğu görselleri görmediğini belirtiyor). Katılımcılardan T6 kadınların toplumdaki yerini ifade ederken *“Eğer kadınlar olmasaydı işte ülkeler dünyalar daha sert olurdu, her şey daha otoriter daha vahşice olurdu.”* biçiminde görüş bildirmiştir.

Erkek kelimesinin katılımcılara çağrıştırdığı fiziksel özellikler güçlü olmak, sakal, kalın ses, uzun boy olurken karakter ve davranış özellikleri ise çalışmak, kızgınlık, küfür, sert olmak, özgüven, kıyafet özgürlüğü, kibir, yüksek sesle konuşmak, heyecanlı ve korkusuz olmak olmuştur. Erkeklerin karakter ve davranış özelliklerinden en sık tekrar edilen çalışmak koduna ilişkin T1 *“Çalışmak yani evdeki insanlara bakmak diyebilirim.”* görüşünü bildirirken katılımcılardan G9 küfür etmek koduna ilişkin *“..küfür etmek, kavga etmek geliyor erkek deyince aklıma.”* ifadesini kullanmıştır.

duygusuzluk, kıyafet özgürlüğü, kızgın, heyecanlı olmuştur. Katılımcılardan G3 iki cinsiyet arasındaki farklılığa dikkat çekerek *“...özgürlükleri geliyor, erkekler her istediklerini yapabilirlermiş gibi geliyor. Sanki kadınlar ve erkekler çok farklı gibi geliyor. Çok farklı iki cins gibi hissediyorum. Mesela kadınlar istedikleri kıyafeti giyemiyor ama erkekler giyebiliyorlar.”* cümlesiyle kendini ifade etmiştir.

Katılımcılardan G4, erkek kelimesinin kendisine ifade ettiği anlamı “*Erkek deyince davranış olarak çok sertler. Sakinleşmeleri uzun sürer ve sinirlendikleri zaman gözleri hiçbir şey görmez. Sadece sınırlarına odaklanırlar. Öfkelerini kontrol edemiyorlar.*” biçiminde dile getirmiştir. Katılımcı cevapları göz önünde bulundurulduğunda erkek olmanın katılımcılara agresif davranışlar çağrıştırdığı dikkat çekici bir bulgudur. Kadınlar ve erkekleri kıyaslayan katılımcılar kadınları erkeklere göre daha pasif özelliklerle ifade ederlerken, erkeklere daha aktif sıfatlar yüklemiştir. Katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak kadın ve erkek kelimelerinin katılımcılara çağrıştırdığı özelliklerin toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillendiğini ifade etmek mümkündür.

Katılımcıların “*Sizce kadınlar ve erkekler arasındaki benzerlikler nelerdir?*” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar, Tablo 4.3’te sunulmuştur.

Tablo 4. 3 *Katılımcıların kadınlar ve erkekler arasındaki benzerliklere ilişkin görüşleri.*

Tema 2: Kadınlar ve erkekler arasındaki benzerlikler			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Benzer karakter özellikleri	Kibarlık	(2)-T1, T9	T9:”... <i>ben çok kibar davranan bir insanım. Kadınlarla bence bu ortak yan.</i> ”
	Merhamet	(2)- T9, G9	G9: “ <i>İkisi de merhametli olabilir.</i> ”
Benzer davranış biçimleri	Duygular	(2)- G4,T2	G4:” <i>Duyguları aynıdır hocam her ikisi de aynı şeyleri hissedebilir.</i> ”
	Yemek yapmak	(2)- G3, T1	G3: “ <i>Mesela ikisi de yemek yapabilir.</i> ”
	Kişisel bakım	(1)- T4	T4: “ <i>Hocam tüyleri alan erkekler de oluyordu mesela. İkisi de kişisel bakım yapabilir.</i> ”
Benzer tercihler	Meslek seçimi	(9)- G2, G3, T1, T2, G6, T4, T5,T6 , T10	T6: “ <i>Mesela doktor mühendis mimar olabilirler. İkisi de bütün meslekler olabilirler.</i> ”
	Saç	(6)- T4, T5,G7,T7 ,T10, T11	T11: “ <i>Fiziksel olarak saç bakımından, kadınlar ve erkekler kısa ya da uzun saç tercih edebiliyorlar.</i> ”
	Hobiler	(4)- G3, T5, T10 ,T11	G3:” <i>İkisi de aynı şeylerden hoşlanabilirler.</i> ”

Tablo 4.3 (Devamı)

Benzer hak ve özgürlükler	Meslek sahibi olma	(3)-G7, T8, G9	T8: <i>“İkisinin de bir işe girip çalışabilmesi.”</i>
	Güç gerektiren işleri yapabilme	(2)- T5, T9	T5: <i>“ Erkeklerin yaptığı güç gerektiren şeyleri kadınlar da yapabilir.Mesela erkeklerin yaptığı box,kadın da yapabilir.”</i>
	Oy verme hakkı	(2)- G6, T8	G6: <i>“ Oy verme hakları.”</i>
	İfade özgürlüğü	(1)- T4	T4: <i>“İstediği cümleyi kurabilmek ayıp olur mu diye düşünmemek, ifade özgürlüğü.”</i>
	Maaş	(1)- T6	T6: <i>“İkisi de aynı işte çalışabilmeli veya iş ortamında aynı maaşı alabilmeli. Çünkü ikisi de aynı işi yapıyorsa eğer neden fark etsin.”</i>

Tablo 4.3'te katılımcıların kadınlar ve erkekler arasında benzer gördükleri noktalar sunulmuştur. Benzer karakter özellikleri merhametli, kibar, zeki, eğlenceli, başarılı olurken öfke, duygular, kavga etmek, yemek yapmak, saygı ve kişisel bakım benzer davranış biçimleri olarak ifade edilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların en sık verdiği cevapların meslek seçimi ve saç olduğu görülmektedir. Katılımcıların benzer tercihler kategorisinde vermiş oldukları diğer yanıtlar ise kıyafet, hobiler ve oyunlar olmuştur. Katılımcılardan pek çoğu kadınların ve erkeklerin aynı kıyafetleri ve aynı meslekleri seçebileceğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan T9 *“Kadın demek benim için her işe yetişebilir, güçlü. Her şeyi yapabilecek güçte. Yani kadın onu yapamaz bunu yapamaz diye bir şey yok. Erkek demir ustasıdır, kadın da demir ustası olabilir. Her şeyi yapabilir.”* görüşünü belirtmiştir. T6, *“Toplum içinde de çok ayırtırma olmamalı. İşte sen kadınsın senin şu köşede olman lazım veya erkeksin kadınlarla şey yapamazsın veya ağlayamazsın gibi şeyler olmamalı. İkisi de ağlayabilir. İkisi de aynı mesleği yapabilir.”* ifadesiyle görüş bildirmiştir. Katılımcılardan G7 *“Saçları aynı olabilir hocam giyim tarzları da kıyafetleri aynı olabilir.”*, T7 *“Herkes istediği şekilde giyinebilir. İkisi de aynı şeyleri giyebilir.”* cümlelerini kullanmışlardır. İki cinsiyet arasındaki benzer hak ve özgürlüklere ilişkin kodlar meslek sahibi olma, güç gerektiren işleri yapabilme, oy verme hakkı, ifade özgürlüğü ve maaş eşitliği olmuştur. Katılımcılar, iki cinsiyet için aynı hak ve özgürlüklerin geçerli olduğunu vurgulamışlardır. Eşit hak ve özgürlükler ile ilgili

katılımcı görüşleri, kadınların ve erkeklerin meslek sahibi olmalarını ve güç gerektiren işlerde iki cinsiyetin de çalışabileceğini destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra katılımcılar kadınlar ve erkeklerin oy verme hakkı, ifade özgürlüğü ve çalışan maaşlarının eşit olması gibi hak ve özgürlüklerinin benzerliği ile ilgili de görüş bildirmişlerdir. Maaş eşitliği ile ilgili görüş bildiren katılımcı, bazı sektörlerde kadınlar ve erkeklerin aynı işleri yapmasına rağmen eşit ücret alamadığını eleştirerek aynı işi yapan kişilerin eşit ücret alması gerektiğini vurgulamıştır. Elde edilen verilerden katılımcıların iki cinsiyetin de benzer karakter özellikleri, davranışlar, tercihler ve haklara sahip olabileceği düşüncesinde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların “*Sizce kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar nelerdir?*” sorusuna vermiş oldukları cevaplar tablo 4.4’te sunulmuştur.

Tablo 4. 4 *Katılımcıların kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara ilişkin görüşleri.*

Tema 3: Kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Fiziksel farklılıklar	Güç	(4)-G6, T5, T7, T8	G6: “ <i>Erkekler daha kuvvetlidir güçlüdür fiziksel olarak.</i> ”
	Şık giyinmek	(4)-G1, G4, T8, G8	G1: “ <i>Kızlar daha şık giyinmeye çalışırlar bakımlı olmaya çalışır.</i> ”
	Görünüşüne özen göstermek	(4)-G4, T1, T4, G8	G8: “ <i>Erkekler dış görünüşlerine çok önem vermiyorlar.</i> ”
	Başörtüsü	(3)-G2, G6, T4	G2: “ <i>İslam’a göre kadınlar böyle örtü takmak zorunlu...</i> ”
Kişilik ve davranışla ilgili farklılıklar	Küfür etmek	(6)-G2, G6, T4, G7, T8, T11	T11: “ <i>...erkekler daha çok küfür ediyorlar.</i> ”
	Kendini ifade edebilme	(4)-G2, G3, T4, G8	T4: “ <i>Kızlar hataya yapmaya korkarlar ama erkekler korkmaz.</i> ”
	Sessizlik	(3)-G2, T1, T10	T1: “ <i>ama kızlar daha kısık sesle konuşurlar, sessizler.</i> ”
	Kavga etmek	(3)-T1, T2, T11	T11: “ <i>Erkekler daha kavgacı.</i> ”
	Sinirli olmak	(3)-G2, G7, T9	G7: “ <i>Erkekler daha öfkeli kızlar öfkeli değil.</i> ”

Tablo 4.4 (Devamı)

Toplumsal baskılar ve sorumluluk	İstediği kıyafeti giyememek	(3)-G3, G6, T4	T4: “Onlar daha rahatlar (erkekler).Bir yerlerini kapatma gibi bir zorunlulukları yok.”
	Ev işleri	(3)-T1, T7, T9	T7: “Kadınları ev işleri ile bağdaştırıyorlar, erkek de eve para getirir çalışır bu kadar.”
	Erkeklerin duygularını saklama ihtiyacı	(3)-T3, T5, T6	T6: “Sen erkeksin öyle toplum içinde ağlanır mı...”
	Kızların aşağı görülmesi	(3)-G1, T3, G9	G9: ”...erkekler tam tersini düşünüyorlar. Kızların kendilerinden daha kötü olduğunu.”
	Kadınların tepki alma endişesi	(2)-T4, T6	T6: “...kızlar etraftan gelecek tepkileri daha çok önemsiyor.”
	Oturuş biçimi	(2)-T4, T7	T4: “İsterse bacağını ayırsın erkeğe niye öyle oturuyorsun diyen olmaz.”

Tablo 4.4 incelendiğinde katılımcıların kadınlar ve erkekler arasında fiziksel farklılık olarak gördükleri özellikler güç, şık giyinmek, makyaj yapmak, görünüşüne özen göstermek, bakımlı olmak, saç, başörtüsü ve renk tercihleri olmuştur. Fiziksel özelliklerden en sık tekrar eden kodların güç, şık giyinmek, makyaj yapmak, görünüşüne özen göstermek olduğu görülmektedir. Katılımcılara göre kadınlar ve erkekler arasındaki kişilik-davranış farklılıkları küfür, kendini ifade edebilme, çekingenlik, oyun tercihleri, sessizlik, sakinlik, kavga etmek, sinirlilik, saygı, kabalık, dedikodu, trip ve el şakası olmuştur. Katılımcılardan G8 soruyla ilgili görüşlerini “Onun dışında kadınlar dış görünüşüne çok özen gösterir. Erkekler dış görünüşlerine çok önem vermiyorlar çevredeki arkadaşlarına önem veriyorlar. Erkekler dış görünüşlerini önemsemiyorlar çünkü kendilerini fazla cesur gösteriyorlar her halimle beni severler diye düşünüyor olabilirler.” şeklinde ifade etmiştir. Kadın ve erkeklerin konuşurken ses tonlarının farklı olduğunu dile getiren G3, bu görüşlerini “Kadınlar dışarıda seslerini çok çıkartmıyorlar çünkü ayıp olduğu söyleniyor ama erkekler için bu durum fark etmiyor. Her istediklerini söyleyebiliyorlar.” biçiminde dile getirmiştir. Kişilik ve davranıştaki farklılıklar kategorisi ele alındığında kadınlarla ilgili kodların sessizlik, çekingenlik, sakinlik gibi edilgen özellikler olduğu, erkeklere ilişkin kodlarınsa küfür, öfke, kavga, kabalık gibi olumsuz çağrışımlar içeren kodlar olduğu

görülmektedir. Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların erkeklerde kadınlardan farklı olarak gördüğü diğer özelliklerin sınırlı olmak, istediğini giyebilmek, yaramazlık, kavga etmek, yüksek sesle konuşmak, sert olmak, özgüven, renk tercihleri, oturuş biçimi, duyguları ifade edememe, kaba olmak, gelecek tepkileri önemsememek, oyun tercihleri, cesaret, sorumluluklar, el şakası ve kızları aşağı görmek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan T7 toplum tarafından iki cinsiyete farklı şekilde davranıldığını, bunun da kadınların ve erkeklerin davranışlarında farklılaşmaya sebep olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Sen kadınsın yemek yiyişine dikkat et mesela, oturuşuna dikkat et erkeklerde şey çok görülmez annenin oğluna işte ‘oğlum doğru düzgün ye ‘ dediğini çok göremezsiniz. Ama kadın lambur lambur yese ekmeği bandıra bandıra, annesinden bence bir uyarı alırdı. Toplumda dikkat çekerdi.Çünkü kadınlar hep böyle nazik işte hep kurallı şekilde görüyorlar bence toplumda. Bu farklılıkların sebebi toplum ve kalıp yargılar bence.”

Katılımcılardan T3 ise bu farklılaşmayı “..... kadın ve erkekler arasında dışarı çıkma saatinde bir farklılık var.” şeklinde dile getirmiştir. Verilen cevaplar sonucunda katılımcılardan erkek olanların duygularını bastırması yönünde telkin aldıkları, kadın olanlarınsa toplumsal olarak aşağı görülme ve kısıtlanmışlık hissettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. T2: *“Erkekler birisi olsa bile asla çekinmezler. Daha özgüvenliler.”* şeklinde görüş bildirirken, katılımcılardan T6 ise *“...kızlar etraftan gelecek tepkileri daha çok önemsiyor.”* cümlesini kullanmıştır. Erkeklerin toplum içinde duygularını saklama ihtiyacı hissettiklerini dile getiren katılımcılardan T3, *“Mesela kadınlar duygularını istediği an gösterebiliyor ama erkekler bunları sadece öfke ya da sinir olduğunda yapabiliyor. Özellikle ağlayınca insanlar bunu başka bir şekilde görüyor.”* şeklinde görüş bildirmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü akran grubu ve ailesi tarafından uyarılan T5 ise *“Ailem biraz daha sert ol çok yumuşaksın diyor. Biraz daha erkek arkadaşlar edin erkeklerle takıl diyorlar. Kız arkadaşlarımla vakit geçirmek istiyorum ama erkekler dalga geçiyor.”* cümleleriyle kendini ifade etmiştir. Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlardan ailelerin ve toplumun toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının katılımcılar üzerinde baskı hissi uyandırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların *“İnsanların cinsiyetlerine göre farklı davranış kalıplarına sahip olmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?”* sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4. 5 Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin şekillendirdiği davranış kalıplarına ilişkin görüşleri.

Tema 4: Cinsiyet özelinde davranış kalıpları			
Kategori	Kodlar	Frekans- Katılımcı Kodu	Alıntı
Davranış kalıplarını destekleyenler	Düzen sağlama	(2)-G4, G7	G4: "Bence bir kızın düzenli olması lazım"
	Güç	(1)-T5	T5: "Erkek gücünü göstermez kadın gibi yumuşak olursa ezilir herkesin içinde."
	Çalışmak	(1)-G7	G7: "En çok kadınlar bulaşık yıkar ev işi yapar. Erkekler de çalışır işten gelir."
	Fiziksel farklılıklar	(1)-T8	T8: "Allah öyle yaratmış erkek şöyle davranın şöyle görünsün, kadın böyle görünsün diye."
Davranış kalıplarına destek vermeyenler	Eşitlik isteği	(5)-G2, T1, T4, T7, G8	G2: "Bence ikisi de eşit olmalı, istediğini yapabilmeli, sesini duyurabilmeli."
	Şiddet	(2)-G1, T11	G1: "Erkekler kadınları güçsüz gördüğü için şiddet uyguluyor."
	Oyunlar	(2)-T1, T2	T2: "Ben de futbol oynamak istiyorum ama kızlar voleybol oynadığı için yani biraz şey olacağını düşünüyorum."
	Kendini kadından üstün görmek	(2)-G3, G6	G3: "...bir de kendilerini kadınlardan üstün görüyorlar."
Davranış kalıplarının nedenleri	Fiziksel güç	(3)-G1, T5, T10	G1: "Erkekler kendilerini güçlü görüyorlar. Bizi pasif."
	Toplum baskısı	(3)-G2, T6, T11	T6: "Toplum genel olarak erkeklerle kadınlar eşit olmadığını düşündüğü için bence."
	Kadınların zayıf görülmesi	(3)-T3, G6, T7	T3: "...kadınların bundan daha zayıf görülerek davranışlarının biçimlendirilmesiyle bu farklılıkların olduğunu düşünüyorum."
	Geleneksel dini değerler	(2)-G6, G9	G6: "İslamiyete göre erkekler çalışabilirken, özgürce dolaşabilirken kadınlar hep evde kalıyor."
	Kalıp yargılar	(2)-T4, T6	T10: "...fark yok bence ama kalıplaşmış olduğu için artık tuhaf geliyor insanlara."
	Gelenekler	(2)-G8, T9	T9: "Başta nasıl görüldüyse öyle devam etmiş bu davranışlar. Yani çok geleneksel."

Tablo 4.5 incelendiğinde toplumsal cinsiyet rolleri içeren davranış kalıplarını destekleyen katılımcıların sayısının, desteklemeyenlere oranla daha düşük sayıda olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı davranış kalıplarını yalnızca 4 katılımcı desteklemiş, diğerleri ise bu davranış kalıplarına destek vermemişlerdir. Davranış kalıplarını destekleyen katılımcıların cevaplarından oluşturulan kodlar düzen sağlama, güç, çalışmak ve fiziksel farklılıklar olmuştur. Katılımcılardan G7 *“Mesela kızlar davranışlarına dikkat etmeli. Erkekler gibi rahat davranmamalıyız. Mesela erkekler el hareketi yapar küfür eder bunları kızlar yapmamalı. Erkeklerin ağlamaması gerekir ama kızlar ağlayabilir. Erkeklerin duygularını biraz saklaması gerekli.”* görüşleri ile erkeklerin güçlü görünmek için duygularını saklaması gerektiğini, kızların ise toplum içinde erkekler kadar rahat davranmaması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcılardan T5 ise kalıp yargıların kendisine göre doğru olduğunu ve bu şekilde sürdürülmesi gerektiğini *“Yani bu kalıplaşmış davranışlar bence doğru. Erkekler daha güçlü oldukları için güçlerini göstermeleri gerekiyor. Bunu söyledim kadınların da korunması gerekir erkekler bunu sağlıyor.”* cümleleri ile ifade ederken erkeklerin kadından güçlü ve üstün, kadınlarınsa korunmaya muhtaç kişiler olduğunu ve bu durumu doğru bulduğunu dile getirmiştir. İlgili katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerini destekledikleri, kadınların genel olarak evin düzeninden sorumlu olması gerektiği erkeklerinse evin maddi sorumluluğunu almaları ve toplum içinde güçlerini göstermeleri gerektiği fikrinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumsal cinsiyete dayalı davranış kalıplarını desteklemeyen katılımcıların cevaplarından çıkarılan kodlardan en sık tekrar eden eşitlik isteği olurken diğer kodlar şiddet, oyunlar, kendini kadından üstün görmek, toplumsal ayrımcılık, sorumluluk, kıyafet özgürlüğü ve kendini savunamama olmuştur. Katılımcılardan T7 *“Bence herkes her şeyi yapabilir ama işte dediğim gibi kalıp yargılardan dolayı sorumluluklar var.”* ifadesiyle toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklara ilişkin görüşünü belirtmiştir. Katılımcılardan T4 renklerin bile cinsiyetler arasında paylaştırıldığını, renk tercihlerinde dahi eşit olmadıklarını belirterek *“Ben de istediğimi giyebilirim ya da bir erkeğin pembe gömlek giyince ona sen kız mısın sen böyle misin denmesi çok saçma. Renkler herkesin, istediğini giyebilir ama renk tercihleri bile bu şekilde paylaşılmış.”* şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcılardan T6, *“...erkeğe erkektir yapar diyorlar.”* şeklinde görüş bildirirken G3 ise *“...bir de*

kendilerini kadınlardan üstün görüyorlar.” görüşünü paylaşmıştır. Ev içi sorumluluklara değinen G8 ise ”Bu sorumluluklar hep kadınlara atılmış. Bunu doğru bulmuyorum.” ifadesiyle ev içi sorumlulukların kadınlara yüklendiğini dile getirmiştir. Kalıp yargıların kadınların kıyafet özgürlüğünü etkilediğini belirten T9, “Kızların giyimini etkiler. Erkekler kadınların açık giyinmesini istemiyor.” Görüşünü bildirmiştir. Davranış kalıplarının nedenlerine ilişkin katılımcı görüşlerinden oluşan kodlardan bazıları fiziksel güç, gelenekler, toplum, aile ve doğuştan olabileceği olmuştur. Görüş bildiren katılımcılardan T8, ”Farklı davranmamızı hem doğuştan olduğunu düşünüyorum hem de ailesel olarak da olabilir tabii.” şeklinde ifade ederken G2, “Topluma göre Kadınlar evi temizlemeli, her şeyi yapmalı, yemek hazırlamalı.” görüşünü paylaşmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan erkeklerin kendilerini daha üstün gördükleri ve bu yüzden şiddet uyguladıkları, kız öğrencilerin dalga geçilme endişesiyle futbol oynayamadıkları, kadınların kıyafet tercihinde özgür olmadıkları, ev içi sorumlulukların kadına yüklendiği ve kadınların toplumsal ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşündükleri bulgularına ulaşılmıştır.

Katılımcıların “Ailenizde kadınların ve erkeklerin sorumlulukları nasıl ayrılmıştır?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4. 6 Katılımcıların ailede kadın ve erkeğin sorumluluklarına ilişkin görüşleri.

Tema 5: Ailede iş bölümü			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Ailede kadınların sorumlulukları	Temizlik	(14)-G2, G4, T2,T3, T4, T5, T6, G7, T7, T8, T9, G9, T10, T11	T6: “Annem çamaşırları yıkıyor yemek yapıyor temizlik yapıyor...”
	Yemek	(13)-G1, T1, T2, T3, G6, T5, T6, G7, T7, T8, G8, T9, G9	T1: “...yalnız yaşarken erkekler yemek yapabiliyor. Ama evdeyken annelerinden ya da eşlerinden yemek yapmasını bekliyorlar.”
	Çocuk Bakımı	(7)-G2, G4, T2, T5, G7, G8, G9	T5: “Annem evle işte temizlik çocuk bakımı falan onlarla,babam para kazanmadan sorumlu.”
	Çamaşır	(5)-G1, T3, T4, T6, T9	G1: “...bulaşık çamaşır. Ben de yardım ediyorum işte.”
	Bulaşık	(4)-G1, T3, G8, T9	T2:” Annem daha çok yemek, temizlik ve bize bakıyor.”

Tablo 4.6 (Devamı)

Ailede erkeklerin sorumlulukları	Ev içi görevi yok	(7)-G2, T3, T5, G6, T6, G8, T9	T5: “ <i>Evdeki işler annemin sırtında. Ev içindeki işlerin tamamı annemde.</i> ”
	Çalışmak	(6)-G2, G4, T5, G7, T7, T8	G2:” <i>Erkekler ise çalışmalı, ... evde de çok şey yapmazlar erkekler. Çünkü ... sadece yatıyorlar.</i> “
	Ev işlerine yardım	(4)-G1, T4, G7, G9	T4:” <i>... böyle büyük bir iş yapmaz. Daha çok bizim yaptığımız bir işe yardım eder.</i> ”
	Tamirat	(3)-G3, T2, T11	G3: “ <i>...annem hep ev işi yapıyor babamsa dışarı işleri ve tamir işlerini yapıyor.</i> ”
	Ev alışverişi	(3)-T1, T2, T8	T8: “ <i>...çalışmak alışveriş yapmak gibi.</i> ”

Tablo 4.6’da ailede iş bölümü teması iki kategori altında toplanarak ele alınmıştır. Elde edilen verilerden katılımcıların kendi ailelerindeki iş bölümünde kadınların ve erkeklerin görevleri arasında büyük bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplardan, ailelerde kadınların ev içi görev ve sorumlulukları üstlendikleri, erkeklerin çoğunluğunun para kazanmak ve evdeki işlere katkıda bulunmak dışında ev içi sorumluluk üstlenmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ailede kadının görevleri kategorisinde katılımcıların verdikleri cevaplar temizlik, yemek, çocuk bakımı, çamaşır, bulaşık, ütü ve misafir hazırlığı olmuştur. 19 katılımcıdan 14’ü ailede annelerinin temizlikten, 13 tanesi ise yemekten sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Ailede kadının sorumlulukları kategorisinde temizlik ve yemek kodlarından sonra en sık tekrarlanan kod ise çocuk bakımı olmuştur. Katılımcılardan T6 ev içi görevlerden kadınların sorumlu tutulmasına yönelik tepkisini kendi ailesindeki örnekle ifade etmiştir:

“*Mesela bir gün babam dedi ki ‘artık senin de yemek yapmayı biraz biraz öğrenmen lazım. Sonuçta sen yapacaksın büyüyünce’ dedi. Ben de sinirlendim. Dedim ki ‘Neden gelecekte evlendiğinde insanın eli kolu ayağı mı tutmayacak da evlenince o hiçbir şey yapamayacak?’ dedim. Abime yemek yapmasıyla ilgili bir şey demiyor. Abim bir tane pilav yapsa yeter babam için. Yani ben mesela hani tamam yemek yapmayı seviyorum ama babam böyle dedikçe inadına yapmayasım geliyor. Anneme de yardım etmek istiyorum yapıyorum o yüzden ama babamın bunları sadece kadın işi olarak görmesi beni çok sinirlendiriyor.*”

Katılımcılardan T1 ise erkeklerin yalnız yaşarlarken yaptıkları işleri evlendiklerinde eşlerinden beklmelerine ilişkin fikrini “*Üniversiteye giden erkekler kendi yemeklerini yapabiliyorken ev hanımlarından beklemek bana saçma geliyor. Öğrencilik hayatlarında yalnız yaşarken erkekler yemek yapabiliyor. Ama evdeyken annelerinden ya da eşlerinden yemek yapmasını bekliyorlar.*” şeklinde dile getirmiştir. Katılımcı ailelerindeki erkeklerin ev içi sorumluluklarına bakıldığında 7 katılımcının ilgili soruya “ev içi görevi yok” yanıtını verdiği, 6 katılımcının ise çalışarak eve maddi gelir sağlama yanıtını verdiği görülmektedir. İlgili soruya ilişkin diğer kodlar ev işlerine yardım, tamirat, ev alışverişi, ödevlere yardım olmuştur. Katılımcılardan G6 “*Erkeklerin sorumlulukları çalışmak. Ev içinde sorumlulukları yok.*” yanıtını verirken G7 ise “*Benim abim mesela evde kendisi pek iş yapmıyor. Şunu al şunu getir diye bizden istiyor. Kızlardan hizmet bekliyorlar. Evdeki işleri kızların görevi gibi görüyorlar.*” görüşünü bildirmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında katılımcıların çoğu ev içi görevlerden yalnızca kadınların sorumlu tutulmasından rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan T5 konuya ilişkin “*Evdeki işler annemin sırtında. Ev içindeki işlerin tamamı annemde.*” görüşünü belirtmiştir.

Katılımcıların “*Kadınların ve erkeklerin aynı meslekleri yapmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?*” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4. 7 Katılımcıların kadınların ve erkelerin aynı mesleklere sahip olmasına ilişkin görüşleri.

Tema 6: Mesleklerin cinsiyetleri			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Meslekler cinsiyetten bağımsızdır	Aynı mesleği yapabilirler	(18)- G1,G2, G3, G4,T1, T2, T3, G6, T4,T5, T6, G7, T7, T8, G8, T9, T10, T11	G2: “ <i>Eskiden mesela kadınlar sadece ev işlerini yapabiliyordu ve kadınların hakkı yoktu. Şimdi hakkı oldu ve her şeyi yapabilirler diye düşünüyorum.</i> ”
	Doktor	(3)- G3, G6, T5	G3: “ <i>Kızlar da doktor olabilir erkekler de doktor olabilir.</i> ”
	Mühendis	(3)- T5, G6, T6	T6: “ <i>Eskiden mühendislik erkek mesleği olarak görülürdü. Kadın mühendisler var yapamıyorlar mı yapıyorlar.</i> ”
	Şoför	(2)- T3, G4	T3:” <i>Yani insanlar genelde şöyle düşünüyor kadından şoför olmaz...</i> ”

Tablo 4.7(Devamı)

Cinsiyete özgü meslekler	Pilotluk	(3)- G7, T7, G9	G7: “Ama pilotluk gibi şeyleri yapamazlar kadınlarda o kadar cesaret yok.”
	Kadın doğum doktorluğu	(1)- G1	G1: “Aslında mesela kadın doğumda daha çok kadınlar çalışmalı diye düşünüyorum...”
	Barmenlik	(1)- T7	T7: “Bir kulüpte çalışacaksın saatlerce içecekler yan gözle bakanlar olur.”
	Elektrikçilik	(1)- G9	G9: “Pilotluk, elektrik işleri, tamirat tarzı şeyleri yapamaz kadınlar.”

Tablo 4.7 incelendiğinde katılımcıların çoğunun iki cinsiyetin de aynı meslekleri yapması konusunda hem fikir olduğu görülmektedir. İlk kategoride iki cinsiyetin de aynı mesleği icra edebileceği görüşüne ilişkin kodlara yer verilmiştir. 18 katılımcı kadınların ve erkeklerin aynı meslekleri yapabileceği görüşünü belirtmiştir. Buna ek olarak iki cinsiyetin de yapabileceği mesleklere örnek veren katılımcıların vermiş oldukları yanıtlardan doktor, mühendis, şoför, avukat, aşçı, polis, asker, boksör, çocuk bakıcısı, çöpçü, demir ustası, siyasetçi kodları elde edilmiştir. Katılımcılardan T6 konuya ilişkin görüşlerini “*Kesinlikle yapabilirler bence. Erkeğin akli çalışıyor da kızın mı çalışmıyor? Ya da tam tersi. Herkes istediği mesleği yapabilmekte özgür olmalı. Eskiden mühendislik erkek mesleği olarak görülürdü. Kadın mühendisler var yapamıyorlar mı yapıyorlar. Ne yani ne eksik? İki de yapabilir.*” cümleleri ile ifade etmiştir. T3 ise “*...günümüzde baktığımızda kadından tramvay şoförü olduğunu görüyorum. İşte bunun gibi birçok mesleği artık günümüzde yapabiliyorlar. Yani kadınlar ve erkekler günümüzde aynı meslekleri yapabilir.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler incelendiğinde katılımcıların çoğunun meslekler özelinde cinsiyet ayrımı yapılmasına karşı oldukları, iki cinsiyetin de aynı meslekleri yapabileceklerine yönelik bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci kategoride ise cinsiyete özgü mesleklerin olduğu görüşüne ilişkin kodlara yer verilmiştir. Katılımcılardan bazıları birtakım meslekleri cinsiyetlerle bağdaştırmış, mesleklerin yapısının cinsiyete özgü olduğu görüşünü savunmuşlardır. Verilen cevaplar incelendiğinde kadınların yapamayacağı düşünülen mesleklerin

erkeklerinkinden fazla olduğu görülmektedir. Kadın doğum doktorluğu G1 tarafından erkeklerin yapamayacağı, kadınların yapması gereken bir meslek olarak nitelendirilmiştir. Katılımcıların kadınların yapamayacağı meslekler olarak gördükleri meslekler ise pilotluk, barmenlik, elektrikçilik, mobilyacılık olmuştur. İkinci kategoride 3 katılımcı tarafından pilotluk cevabı verilmiş, kadınların pilotluk için yeterince cesaretinin olmadığı ifade edilmiştir. G9 *“Tehlikeli işleri sadece erkekler yapabilir. Mesela yüksekte gitmek, pilot olmak.”* yanıtıyla konuya ilişkin görüş bildirmiştir. G7 de G9’a paralel bir cevapla *“...ama pilotluk gibi şeyleri yapamazlar kadınlarda o kadar cesaret yok.”* ifadelerini kullanmıştır. Katılımcılardan T7 barmenlik mesleğinin çalışma şartlarının kadınlar için uygun olmadığını *“...bazı sıkıntılı işler var. Mesela barmenlik. Bir kulüpte çalışacaksın saatlerce içecekler yan gözle bakanlar olur.”* biçiminde ifade etmiştir. Katılımcılardan G9, bazı mesleklerin tehlikeli olduğunu ve kadınlar tarafından icra edilemeyeceğini *“Tehlikeli şeyleri yapamazlar. Pilotluk, elektrik işleri, mobilyacılık tamirat tarzı şeyleri yapamazlar kadınlar.”* şeklinde dile getirmiştir.

Elde edilen veriler incelendiğinde kadınların ve erkeklerin aynı mesleği yapamayacağını düşünen yalnızca 1 katılımcı olduğu görülmüştür. 18 katılımcı kadınların ve erkeklerin aynı meslekleri yapabileceği görüşünderken 4 katılımcı bazı mesleklerin cinsiyetlere özgü olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Meslek seçimlerine toplumsal cinsiyet penceresinden bakıldığında çoğu katılımcının meslekleri cinsiyetsiz olarak gördüğü ve bu ayrıştırmaya karşı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. G8 *“Kadın bu mesleği yapamaz adam bu mesleği yapamaz, adam ev temizlikçisi çocuk bakıcısı falan olamaz bana çok saçma geliyor. Onun dışında kadınlar böyle çalışamaz olamaz işte hocam şunu olamaz bunu olamaz .O da bana çok saçma geliyor. Çünkü herkes tüm işleri yapmalı bence.”* cümleleriyle mesleklerin cinsiyetlendirilmesini doğru bulmadığı görüşünü belirtmiştir. T6 *“...tabii insanın kız erkek deyince gözünde bir şeyler canlanıyor ama başkalarına zarar vermediği sürece bence herkes istediğini yapabilmeli.”* ifadesiyle iki cinsiyetin de seçimlerinde özgür olması gerektiği görüşünü savunmuştur. G2 ise konuya ilişkin görüşlerini *“Hocam bence erkek de yapabilir bir işi kız da yapabilir. Ben ayrımcılığı sevmiyorum. Herkes istediğini yapmakta özgür.”* biçiminde ifade etmiştir.

Katılımcıların “Kendinizi bir kitap ya da film karakteri ile özdeşleştirecek olsanız hangi karakter olurdu?” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4. 8 Katılımcıların beğendikleri film ve kitap karakterlerine ilişkin görüşleri.

Tema 7: Beğenilen kitap ve film karakterleri			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Karakter özellikleri	Güçlü	(6)- T2, G4, G6, T6, T8, G8	T8: “Hulk olmak isterdim. Güçlü olduğu için herkesi yendiği için.”
	Kararlı	(4)- T4, T7, G8, G9	T7: “...her zaman istediği şey olabileceğini söylüyor. “
	Çekici	(3)- T3, T7, T10	T3: “Mesela karakterin çekici olması. İşte ortama farklı bir hava katması. “
	Konuşkan	(2)- T10, T11	T11: “Bugs Bunny olmak isterdim. Çok konuşkan...”
	Başarılı	(2)- T4, G9	T4: “Onun beğendiğim yönleri istediğini yapabilmesi, her şeyi başarabilmesi ve kararlılığı.”
	Yardımsaver	(2)- T1, T6	T1: “Bir kitap karakteri olsam o yardımsaver kişi olurum.”
	Zeki	(2)- G1, T9	G1: “Kral Şakir’deki Canan olmak isterdim. Çok zeki her şeyi başarabiliyor.”

Tablo 4.8 incelendiğinde katılımcıların kitap ve film karakterlerinin beğendiği özelliklerinden en sık ifade edilenin güçlü olmak olduğu görülmektedir. 6 katılımcı olmak istediği karakterin özelliğini ifade ederken “güçlü”, 4 katılımcı ise “kararlı” ifadesini kullanmıştır. Güçlü film ve kitap karakterlerine benzemek istediklerini ifade eden katılımcılar, fiziksel gücün hayattaki pek çok zorluğun aşılmasında önemli olduğunu vurgulamışlardır. Beğenilen karakterlerin diğer özellikleri ise çekici, konuşkan, başarılı, yardımsaver, zeki, merhametli, cesur, sorumluluk sahibi ve özgüvenli olmaktır. Tablo incelendiğinde güçlü kodunun diğerlerine oranla daha sık tekrar edildiği göze çarpmaktadır. Katılımcılar görüşmeler esnasında güçlü olmanın hayatta sağladığı avantajları vurgulamıştır. Konuya ilişkin T6 “İnanılmaz Aile diye bir çizgi film var... orada bir tane anne var anne süper kahraman, o olmak isterdim. Hem güzel bakımına önem veriyor, hem süper kahraman bir sürü kişiyi kurtarıyor hem

çocukları var ve onlara annelik yapıyor. Yani çok güçlü.” görüşünü belirtmiştir. G8 ise beğendiği karakterin fiziksel gücünden dolayı kendini savunabilmesini “Çok güçlü biri böyle...kendini savunabilir yani.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan T2 beğendiği kitap karakterinin zorluklarla başa çıkabilmesini “Karantina kitabındaki Zeynep karakterine benzetirdim. Güçlü bir kız yaşadığı tüm zorluklara rağmen istediği şeyleri başarıyor.” cümleleriyle dile getirmiştir. Güçlü olmak kodundan sonra en sık tekrarlanan kararlı olmak koduna ilişkin katılımcılardan T4 “Wendsday'deki kız olarak görüyorum kendimi. Onun beğendiğim yönleri istediğini yapabilmesi, her şeyi başarabilmesi ve kararlılığı. Aldığı kararı çok yol kat etse bile önüne çok engel çıksa bile yapabiliyor. Ben de yaparım, onun gibi hissediyorum kendimi.” cümleleriyle görüş belirtmiştir. T7 ise beğendiği karakterin kararlılığa ilişkin özelliklerini “Şeker Portakalı Portuga olmak isterdim ben. Öğütleri çok hoşuma gitmişti. Bakış açısı şöyle, her zaman istediği şey olabileceğini söylüyor. Hayal edersen başarırısın şeklinde.” cümleleriyle ifade etmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda, beğenilen karakter özelliklerinin yapıcı davranışlar içerdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların “Ailenizin sizden kız/ erkek olduğun için yapmanızı istediği tutum ve davranışlar var mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4. 9 Katılımcıların ailelerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri.

Tema 8: Ailenin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik beklentileri			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Erkeklerden beklenenler	Aileyi koruma	(2)- G4, G6	G6:” “Genellikle aileyi erkek korur.”
	Sert olmak	(2)- T1, T3	T3:” daha sert ol, daha kaba ol...”
	Babaya yardım	(2)- T5, T9	T9:” Hep bana babana yardım et diyorlar.”
	Arkadaş seçimleri	(2)- T1, T3	T1:” Biraz daha erkek arkadaşlar edin erkeklerle takıl diyorlar.”
	Para kazanmak	(1)- T5	T5: “ Sen erkeksin para kazan yani.”

Tablo 4.9 (Devamı)

Kızlardan beklenenler	Yemek	(7)- G2, G3, T4, T6, G7, G8, T10	G8:” <i>Yemek yap evi toplamayı öğren evlenirsen çok lazım olur diyorlar.</i> ”
	Ev işleri	(6)- G2, T4, T6, G7, G8, G9	G7:” <i>... sen büyüyünce bunları yapacaksın diyor annem.</i> ”
	Dışarda çok vakit geçirmemek	(6)- G2, G3, T4, T6, G8, T11	T6:” <i>... şu saatten sonra eve gelme tarzında var.</i> ”
	Başörtüsü	(3)- G2, T4, G9	G9:” <i>“işte kapanmak...ev işlerinde anneme yardım etmek.”</i>
	Arkadaş seçimleri	(3)- G1, T4, G8	T4:” <i>“... gördüklerinde direk o yanındaki erkek kim diyorlar.”</i>
	Kıyafet seçimleri	(3)- G2, G7, T7	G7:” <i>“Kıyafetlerimi de annem karıştı biraz. Uzun giy diyor.”</i>

Katılımcılara ailelerinin cinsiyetlerinden dolayı kendilerinden beklentilerinin olup olmadığı sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda kız öğrencilerden ve erkek öğrencilerden beklenenler kategorilere ayrılarak sunulmuştur. Kız öğrencilerin verdikleri yanıtlardan oluşan kodlar yemek yapmak, ev işleri, dışarda çok vakit geçirmemek, başörtüsü, arkadaş seçimleri, kıyafet seçimleri, bakımlı olmak ve kendini belli etmemek olurken erkek öğrencilerin verdikleri yanıtlardan aileyi korumak, sert olmak, babaya yardım, arkadaş seçimleri ve para kazanmak kodları oluşmuştur. Katılımcı görüşleri incelendiğinde erkek katılımcılardan beklenenlerin kızlara oranla daha az sayıda olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Erkek katılımcılar ailelerinin kendilerinden beklediklerini ifade ederlerken en sık tekrar eden yanıtlar aileyi koruma, sert olmak ve babaya yardım etmek kodları olmuştur. Erkeklerin aileyi koruması beklentisi katılımcılardan G4 tarafından “ *Mesela evden annem ve babam gittiğinde evdekileri ve evi erkek çocuk olduğum için sahiplenmem gerektiğini söylüyorlar.*” şeklinde ifade edilmiştir. Ailesinin erkek çocuğun sert görünmesi, sert davranması ile ilgili görüşlerini T1 “ *Ailem biraz daha sert ol çok yumuşaksın diyor.*” cümleleriyle dile getirmiştir. Erkek katılımcıların ailelerinin kendilerinden beklentilerine verdikleri diğer yanıtlar ise para kazanmak, görünüşüne özen göstermek ve arkadaş seçimleridir. Katılımcıların cevapları incelendiğinde katılımcı ailelerinin erkek çocuklarından sert olmak, para kazanmak, koruyucu olmak, kendi cinsiyetinden arkadaşlar edinmek gibi beklentileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle T1 ve T3, ailelerinin arkadaş

seçimleri ile ilgili beklentilerinden dem vurarak “*Arkadaş seçimlerinde ailem benden işte erkeklerle oynamamı isterler ama erkekler benim tam tersim çok kaba, çok sert, işte çok küstahlar.*”, “*Biraz daha erkek arkadaşlar edin erkeklerle takıl diyorlar.*” biçiminde görüşlerini ifade etmişlerdir. Ailelerin erkek öğrencilerden beklentilerinin toplumsal cinsiyet rolleri ile paralellik gösterdiği, “erkek dediğin sert olur” kalıp yargısını desteklediği görülmektedir. Buna karşın özellikle bu kalıp yargılara uymak istemeyen öğrencilerde bu durumun üzüntü ve yetersizlik duygularına yol açtığı görüşmeler esnasında görülmüştür. Katılımcılar T9, erkek olduğu için ağır işlerin kendisinden beklendiğini ifade ederken “*Hep bana babana yardım et diyorlar yani ağır işler veriyorlar... İnsan doğmuş, birileri kadınlar ve erkekler şöyle davransın diye karar vermiş biz de sürdürmüşüz hocam.*” görüşünü bildirmiştir.

Ailelerin kız öğrencilerden beklentileri de tıpkı erkek öğrencilerde olduğu gibi toplumsal cinsiyet rollerinin aileler tarafından benimsendiğini gözler önüne sermektedir. Erkek öğrencilerden farklı olarak kız öğrencilerin verdikleri yanıtlarda kısıtlanmanın ve ev içindeki sorumlulukların ön plana çıktığı açıkça görülmektedir. Kız öğrencilerin bu soruda en sık verdiği yanıtlar yemek ve ev işleri olmuştur. Katılımcıların cevaplarından ailelerin toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirerek sürdürmeye çalıştıkları sonucu çıkarılmıştır. Aileler kız çocuklarından yemek yapmalarını veya öğrenmelerini beklemekte, gelecekte evlendiklerinde bu işin kendilerine gerekeceğini telkin etmektedirler. Konuya ilişkin G8 “*Yemek yap evi toplamayı öğren evlenirsen çok lazım olur diyorlar.*” cümlelerini kullanırken T10 “*Mesela yemek yaparken ben de izliyorum ileride yapacağım için.*” şeklinde bir çıkarımda bulunmaktadır. Yemek yapmanın kadınların işi olarak görülmesini ve ayrımcılığı eleştiren G3 “*Mesela ben yemek istediğimde annem git kendin yap diyebiliyor ama abim istediğinde annem hazırlıyor. Çünkü o erkek ve o kendi yemeğini hazırlamaz ama ben kızım ve kendi yapabileceğimi söylüyor.*” cümleleriyle kendini ifade etmektedir. Kız çocuklarından yemeğin yanı sıra ev işlerine yardım etmeleri beklentisi de en sık verilen yanıtlardandır. Katılımcılardan T6 “*Babam yemek yapmamı temizlikte anneme yardım etmemi bulaşıkta anneme yardım etmemi bekliyor.*” görüşünü belirtmiştir. G7 ise “*Yemek yapmayı öğren temizlik yapmayı öğren sen kızsın sana lazım olur tarzında şeyler söylüyorlar. Annem diyor ki sen kızsın... sen büyüyünce bunları yapacaksın. Kızsın evin düzenini öğren diyor.*”.

Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre ailelerin kız çocuklarından diğer beklentileri ise dışarda çok vakit geçirmemek, başörtüsü, arkadaş seçimleri, kıyafet seçimleri, bakım ve kendini belli etmemek olmuştur. Ailesinin kendisini kıyafet ve arkadaş seçimleri konusunda kısıtladığını ifade eden T4:

“Kapanmamı istiyorlar. Eve vaktinde gel diyorlar. Mesela benim bir normal arkadaşım olabilir. Kız da olabilir erkek de olabilir ama gördüklerinde direk o yanındaki erkek kim diyorlar. Arkadaş seçimlerinde kız olacak erkek olsa bile mesafeni koruyacaksın diyorlar. İnsan bazen sadece kızlarla iletişim kurmak istemiyor. Erkeklerle de oynamak istiyor. Sen kızsın bunu yapacaksın sen kadınsın şöyle davranacaksın hep emir veriyorlar.”

görüşünü belirtmiştir. Katılımcılardan G2 de ailesini benzer konularda eleştirerek kendinden beklenenleri *“Aileme göre Yemek yapmalıyım, kıyafetleri düzeltmeliyim, dışarı çıkmamalıyım, örtü takmalıyım uzun giymeliyim, çok konuşmamalıyım, sessiz olmalıyım, ve kendimi çok belli etmemeliyim kız olduğum için.”* şeklinde ifade etmiştir. Görüşmeler sırasında geleneksel toplumsal beklentileri doğru bulmadığını sıklıkla vurgulayan T9, şu şekilde görüş bildirmiştir:

“Erkek temizlik yapmaz yemek yapmaz şey etmez falan öyle bir şey yok hocam ya. erkek temizlik yapınca ne oluyor ya? Balkona çıkıyorum çamaşır toplarken herkes bana bakıyor. Toplayamaz mıyım? Toplarım. Bu sadece kadınların mı yapacağı bir iş? Yani bunlar ayrımcılık yapılmaması gerekiyor bence ya gereksiz bir şey.”

Araştırma verileri incelendiğinde ailelerin kız ve erkek öğrencilerden beklentilerinin farklılığı oldukça net bir biçimde ortaya konulmuştur. Erkek öğrencilerden beklenen sert ve korumacı rollerinin aksine kız öğrencilerin aileler tarafından ev içi işlerden sorumlu tutulduğu, kıyafet ve arkadaş seçimleri, dışarda fazla zaman geçirmemeleri, kendilerini fazla belli etmemeleri üzerine telkinlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen verilerden katılımcıların aileleri tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine yönelik yönlendirmeler aldıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların *“Yapmak istediğiniz fakat kız / erkek olduğunuz için yapamadığınız veya yapmaya çekindiğiniz bir eylem var mı?”* sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4. 10 Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü gerçekleştiremedikleri eylemlere ilişkin görüşleri.

Tema 9: Toplumsal cinsiyet rollerinin engelledikleri			
Kategori	Kodlar	Frekans-Katılımcı Kodu	Alıntı
Erkeklerin yapamadıkları eylemler	Kızlarla arkadaşlık etmek	(3)- T1, T3, T9	T9: " Aslında kızlarla arkadaşlık kurduğumda erkekler tarafından zorbalığa uğruyorum. "
	Voleybol oynamak	(3)- T1, T3, G6	T1: "Voleybol oynamak..."
	Yemek yapmak	(2)- T3, G4	G4: "...annem yemek yapmak erkek işi değil sen yemek yapamazsın diyor. "
	Küpe takmak	(1)- G6	G6: "Erkekler küpe taktığında mesela hocam erkekler güler dalga geçerler. "
	Rimel sürmek	(1)- T3	T3: "... insanlar bunu yanlış anlar diye yapmıyorum. "
Kızların yapamadıkları eylemler	Futbol oynamak	(6)- G1, T2, G3, T7, T10, T11	G3: " Mesela futbol oynamayı çok seviyorum. Ama oynayamıyorum çünkü benle dalga geçerler diye çekiniyorum. "
	Basketbol oynamak	(2)- T4, G9	G9: "Basketbolcu olmak. Ailem kızlar basketbolcu olamaz diyor. "
	Gezmek	(1)- G7	G7: "Ben de abim gibi gezmek istiyorum. "
	Başı açık olmak	(1)- G2	G2: "Örtü takmak istemiyorum ama takmalıyım. "
	Galerici olmak	(1)- T4	T4: " Kızdan galerici mi olur nasıl becereceksin gibi laflardan sonra bunu yapmaktan korkuyor. "
	Özgür olmak	(1)- G2	G2: "Yapmak isteyip yapamadığı m özgür olmak. Kadınların da sesi duyulsun biraz. Cumhurbaşkanı nı bir kere de kadın olsun. "
	Erkeklerle arkadaşlık etmek	(1)- G8	G8: "...arkadaşlık kurmak istiyor karşı cinsle ama yapamıyor yani çünkü yanlış anlaşılma olabilir ailesi yanlış anlayabilir diye. "

Tablo 4.10 incelendiğinde katılımcıların bazı eylemleri gerçekleştirmek isteseler dahi toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle bu davranışlara ket vurulduğu görülmektedir. Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak erkek katılımcıların kızlarla arkadaşlık etmek eylemini gerçekleştirememeye sebeplerinin akran zorbalığı ve aile yönlendirmesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan T1 kendisine uygulanan akran zorbalığı ile ilgili *“Yani daha çok kızlarla vakit geçirmem olabilir. Kız arkadaşlarımla vakit geçirmek istiyorum ama erkekler dalga geçiyor.”* görüşünü bildirmiştir. T9 ise aynı konuya ilişkin fikrini *“Kız arkadaşlarımla gezmek. Kız arkadaşlarımla gezince erkekler hemen bizi sattı, onursuz, sen bizim arkadaşımız olma diyorlar.”* şeklinde belirtmiştir. Erkek katılımcıların en sık verdiği yanıtlardan biri de voleybol oynamaktır. Bu soruya ilişkin yanıtlar, oyunların toplumsal cinsiyete göre ayrıldığına işaret etmektedir. Hem kız hem erkek öğrencilerin oynamaya çekindikleri oyunlar verdikleri yanıtlarda görülmektedir. Elde edilen verilere göre voleybol “kız oyunu” olarak görüldüğü için erkek öğrencilerin voleybol oynamaya çekindikleri, akranları tarafından zorbalığa uğramamak için oynamayı tercih etmedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan T3 bu durumu *“Voleybol oynamayı çok seviyorum ama voleybolda işte çoğunlukla spor salonuna giden öğrencilerin çoğunluğu kız olduğu için aralarındaki tek erkek olunca bu durum zıt oluyor ve anlaşılabilir diye çekiniyorum.”* cümleleri ile ifade ederken G6 ise *“Voleybol oynadığımızda utanırız dalga geçerler. Voleybolun kız oyunu olarak görüldüğü için voleybol oynadığımızda dalga geçiliyor.”* şeklinde konuya ilişkin görüşünü belirtmiştir. Katılımcılardan G4 ise yemek yapma isteğinin annesi tarafından toplumsal cinsiyete dayanarak reddedilmesini *“Yemek yapmak istiyorum ama annem yemek yapmak erkek işi değil sen yemek yapamazsın diyor.”* şeklinde ifade etmiştir. Dış görünüşleri ile ilgili yapmak isteyip yapamadıkları eylemlere T3 rimel sürmek yanıtını vermiştir. T3, toplum baskısı nedeniyle rimel sürmenin “yanlış anlaşılacağı” düşüncesi ile bu eylemi gerçekleştiremediğini, G6 ise küpe takan erkeklerle dalga geçildiğinde küpe takmadığını belirtmiştir. Katılımcı cevapları göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların bazı eylemleri toplum baskısı, akran zorbalığı ve aile yönlendirmeleri nedeni ile yapamadıkları veya yapmaya çekindikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kız öğrencilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise en sık verilen cevabın futbol oynamak olduğu görülmektedir. Futbol ve basketbolun “erkek oyunu” olarak görülmesinden ötürü oynayamadıklarını veya oynamaya çekindiklerini ifade eden katılımcılardan T2 “*Futbol oynamak istiyorum ama bir şey diyeceklerini düşünüp oynamıyorum.*” cümleleri ile durumu anlatmıştır. Yine aynı görüşte olan T7 “*Bir tane arkadaşım var her zaman keşke erkek olarak doğsaydım diyor. Futbola eğilimi var ama ailesi izin vermiyor kız olduğu için. Sen kızsın yapamazsın gibi düşünüyorlar. Bu da yine ben de çok berbat bir kalıp yargı.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Basketbol oynamayı seven ve basketbolcu olmak isteyen G9 ise ailesinin bu durumu hoş karşılamadığını, bu yüzden basketbolcu olamayacağını “*Ailem kızlar basketbolcu olamaz diyor*” şeklinde ifade etmiştir. Akranları tarafından küçük görüldüğünü belirten T4 ise basketbol oynamak için motivasyonunun kalmadığını “*Ben basketbola başlayacaktım ama erkek arkadaşımın beni küçümsemesinden sonra hevesim kursağımda kaldı. Kız olduğumdan dolayı güçsüz görüldüğüm için.*” cümleleriyle ifade etmiştir. Kız öğrencilerin yapmak isteyip de yapamadığı diğer eylemler gezmek, başı açık olmak, özgür olmak, galerici olmak ve erkeklerle arkadaşlık etmektir. Katılımcılardan G2, özgür olmak istediğini fakat bunu başaramadığını ifade ederken “*Örtü takmak istemiyorum ama takmalıyım. Saçım uzun olsun istiyorum ama annem daha çok kısa yaptırıyor çünkü uzun olunca dikkat çekiyor. Dışarda vakit geçirmek isterdim ama yapamıyorum. Çok kısa değil ama normal insanların giydiği şeyleri giymek istiyorum ama kadınlar için her şeyi uzun giydiriyorlar.*” cümlelerini kullanmıştır. Katılımcıların ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda ailelerin ve çevrenin baskı ve yönlendirmesi sonucu kız öğrencilerin bazı eylemleri gerçekleştirmeye çekindikleri veya hiç gerçekleştiremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bazıları için çok basit olan saç uzatma veya “normal” bir kıyafeti giyebilme gibi bir durum dahi bazı katılımcılar için ulaşılması zor bir hayale dönüşmüştür. Bir oyunu oynarken bile ailelerinden ya da akranlarından çekindikleri için oyunu bırakma veya oynamaya dahi yeltenmeme yolunu seçtikleri sonucuna ulaşılmıştır. Henüz oyun çağında olan bu çocukların toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı oynayamadıkları oyunlar, edinemedikleri arkadaşlar, gerçekleştiremedikleri hobiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonunda katılımcılara toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılar ve bu yargıların değiştirilebilirliği ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların konuya ilişkin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir. Katılımcılardan T3 cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili *“Cinsiyetle ilgili bence eğitimsiz insanlar sadece böyle yapar. Kızlara karışır onlarla ilgili kalıp yargı oluşturmaz. Devlet eğitim düzeylerinin yaptırıldığında yani tekrar eğitimlerini yapmalarına izin verdiğinde insanların düzelebileceğini düşünüyorum.”* şeklinde görüş bildirerek eğitimsiz insanların eğitim düzeylerinin artırılarak bunun önüne geçilebileceğini savunmuştur. G6, cinsiyetler arası eşitliğin mevcut durumda olmadığını fakat olması gerektiğini *“Bence hocam erkeklerin kendilerini daha üstün görmemeleri lazım. Kadınlarla anlaşmaları lazım. Kadın erkek bence eşit değiller ama olmaları lazım. Bence kadının işi daha çok daha zor bütün ev işlerini kadın yapıyor. Erkekler sadece çalışıyor, geliyor eve o kadar yani.”* cümleleri ile belirtmiştir. T4 ise kadın-erkek eşitliğine ilişkin umutsuz bir bakış açısı sergilemiş ve alışlageldik kalıp yargıların kırılmasının zor olduğunu *“Kalıplaşmış yargılar olduğu için yüz yıl da geçse bu rollerin değişeceğini çok sanmıyorum. İnsanlar bunlara alışmış, bilinçaltına kodlanmış olduğu için aynı kalacağını düşünüyorum. Erkekler daha üstün görülüyor bunun değişmesi bence çok zor. Bizi eşit görmeleri bence çok zor.”* şeklinde dile getirmiştir. Kadınlar ve erkekler arasında eşitlik olması gerektiğini fakat olamayacağını düşünenlerden biri de T7’dir. Konuya ilişkin görüşlerini belirtirken *“Kalıp yargıların olmamasını isterdim. Eşitlik olması gerektiğini ama asla olamayacağını düşünüyorum. En çok etkileyen şeylerden de düşünce yapısı toplumun. Bu insanların hepsinin işte kadın ve erkek eşit diyebileceğini düşünmüyorum çünkü işte hep şey öğrenmişler küçüklükten beri işte erkek daha üstündür kadın ona göre aşağıdadır.”* cümlelerini kullanan T7, toplumu oluşturan kişilerin çocukluktan itibaren erkeğin üstünlüğüne inandırıldıkları, bundan dolayı da kalıp yargıların değişmeyeceği görüşünü belirtmiştir.

Katılımcılardan T6 ise herkesin yaşam biçiminde özgür olmasını ve başkalarına zarar vermediği sürece saygı duyulmayı hak ettiğini *“Çünkü o onun yaşamı, kendisi ondan sorumlu olacak ve sana ucu dokunmuyor o öyle tercih ediyor öyle mutlu oluyor. Biri seni sınırlandırınca nasıl mutlu olmuyorsan tepki göstermek istiyorsan, sana da saygı duyulması için sen de başkalarına saygı duymalısın.”* cümleleri ile ifade etmiştir. G8 kadın ve erkeklerin eşit sorumluluklara sahip olmasını

dileyerek *“Hocam ben karşı cinsin de kendi cinsimin de aynı sorumluluklara sahip olmasını, aynı haklara sahip olmasını isterdim yani. Mesela erkeklerin de yemek yaptığı temizlik yaptığı çocuklara baktığı bir dünya. Güzel olur da hocam onu nasıl yaparlar hiç bilmiyorum. İnanıyorum denerlerse değişir bence.”* biçiminde görüşlerini sunmuştur. T9, toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel olarak aktarıldığını fakat zaman içinde değişebileceğini *“Yani bu nesilden nesile aktarılan bir şey. İnsan doğmuş, birileri kadınlar ve erkekler şöyle davransın diye karar vermiş biz de sürdürmüşüz hocam. Değişebileceğini düşünüyorum. Mesela ben olsam kadın işi olarak görülmeyen alanlara kadınları getirerek başlardım. Dolmuş sürücüsü kadın yok mesela. Kadınlar her mesleği yapabilirler.”* cümleleri ile erkek işi olarak görülen meslek gruplarında kadın istihdamının artırılarak toplumsal cinsiyet rollerinin değişebileceği görüşünü paylaşmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarihsel süreçte insanlar sınıflandırmak için pek çok kategori oluşturmuşlardır. Cinsiyet farklılığı da bu kategorilerden biridir. Doğumla beraber edinilen cinsiyetimiz biyolojik cinsiyetimizi ifade etmektedir. Buna ek olarak içinde bulunduğumuz toplumsal kültür tarafından inşa edilen ve cinsiyetimize atanan roller, toplumsal cinsiyet rolleri olarak ifade edilmektedir. Hamileliğin başlamasıyla beraber bebeğin cinsiyeti, cinsiyetine uygun isim, dekorasyon, kıyafet ve oyuncak seçimi gerçekleştirilerek birey henüz dünyaya adım atmamışken toplumsal cinsiyet duvarlarının tuğlaları konulmaya başlanmaktadır. Bireyin doğumuyla beraber aile, sosyal çevre, oyuncaklar, kitaplar, eğitim kurumları gibi faktörler toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesini ve sürdürülmesini sağlamaktadır. Erken çocuklukta gözlem ve taklide dayanan öğrenme, bireyin kendi ailesinden başlayarak gördüğü rolleri taklit etmesine ve bu kalıp davranışları öğrenmesine neden olur. Okul hayatı ile beraber öğretmen, ders materyalleri, arkadaş grupları, oyunlar gibi değişkenler bireylerin hayatları boyunca taşıyacakları toplumsal cinsiyet rolleri edinmelerine etki edebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin gelecek hayatlarındaki meslek seçimlerini dahi etkileyebilecek düzeyde etkiye sahiptir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farkındalığın artırılması ve iki cinsiyet arasındaki güç dengesizliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin öğrencileri kadın erkek eşitliği konusunda bilgilendirmesi, farkındalık yaratması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan bireysel görüşmeler sonucunda toplanan veriler analiz edilmiş, bazı bulgulara ulaşılmıştır. Yerli ve göçmen öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde toplumsal cinsiyet algılarına yönelik farklılığın keskin bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında hem yerli hem göçmen öğrencilerden benzer yanıtlar alınmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen öğrencilerden yarısının Türk yarısının yabancı uyruklu olduğu, bu bağlamda ulusal kimlikten ziyade ailenin ve sosyal çevrenin toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Göçmen kız öğrencilerden birkaçının ailelerinin toplumsal cinsiyet rollerini benimsemesine ve kendilerine bu yönde telkinlerde bulunulmasına rağmen bu rol ve sorumlulukları desteklemedikleri görülmüştür. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rolleri algısında kültürün ve ailenin etkisi olsa da katılımcıların çoğunun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yeşil ve Balcı Karaboğa (2021) ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarında eşitlikçi bir değişim gerçekleştirmek amacıyla yürüttükleri çalışmada ön test ve son test uygulamışlardır. Araştırma başlangıcında çalışma grubunun geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsedikleri, uygulama sonrasında ise katılımcıların algılarının toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklediği bulgularına ulaşılmıştır. Bu bağlamda eğitim sürecindeki etkinliklerin, öğretim programlarının ve ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesi gerekmektedir. Ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde incelenmesi konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır (Helvacıoğlu, 1996; Esen Sevrge, 1998; Gümüšoğlu, 2013; Demircioğlu, 2014; Özdemir, 2018; Bilgin, 2019; Modoğlu, 2023). İncelenen araştırma bulgularının benzerlik gösterdiği, ders kitaplarında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yer bulunduğu, metinlerde ve görsellerde kadınların toplumsal yaşamda edilgen konumda, buna karşın erkeklerin etken konumda olduğu içeriklere yer verildiği bulgulanmıştır.

Araştırma bulguları, katılımcıların çoğunun toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı kalıp yargılardan rahatsız olduğunu göstermektedir. İnsanların cinsiyetlerine göre farklı davranış kalıplarına sahip olmalarını yalnızca 4 katılımcı desteklemiştir. Bu katılımcılardan ikisi göçmen, ikisi yerli öğrencilerden oluşmaktadır. Kalıp yargıları destekleyen öğrenciler erkeğin daha güçlü ve üstün olması gerektiğini, kadınlarınsa ev içi sorumlulukları olmasının doğru olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu ise kadınların ve erkeklerin eşit olması gerektiğini ifade ederken toplumsal ayrımcılığa ve erkeğin kadından üstün görülmesine dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar toplumsal cinsiyet rollerinin nedenleri ile ilgili olarak farklı görüşlere sahiplerdir. Erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü olması, kadınların toplumda daha aşağı görülmesi, toplumsal baskılar, geleneksel kalıp yargılar, aile ve geleneksel dini

değerler katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin nedenlerine ilişkin verdikleri cevaplardandır. Katılımcılardan bazılarının İslamiyet'te kadının ve annenin daha kutsal olduğunu savunmalarına karşın bazılarının kalıp yargıların sebebi olarak geleneksel dini değerleri göstermesi dikkat çekici bulgulardandır.

Katılımcılar, ailelerindeki iş bölümü ile ilgili erkeklerin ev içi sorumluluklarının ya hiç olmadığı veya yapılan bir işe yardımcı oldukları cevabını vermişlerdir. Erkeklerin sorumlulukları ile ilgili ev alışverişi, tamirat, eve maddi kazanç sağlama cevapları verilmiştir. Buna karşın temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık, ev düzenini sağlama, çocuk bakımı, misafire hazırlık gibi işlerin kadınların sorumluluğunda olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Ev içi sorumlulukların kadın ve erkek bireyler arasında paylaşımının eşit olmadığını ifade eden katılımcıların sayısı çoğunluktadır. Kadın katılımcılardan bir çoğu anneleri tarafından ev işlerini yapmaları veya yapmayı öğrenmeleri ile ilgili telkinler almaktadır. Fakat erkek katılımcıların cevaplarına bakıldığında bu yönde bir yönlendirmeye maruz kalmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum ailelerin kız çocuklarına toplumsal cinsiyet temelli sorumluluklar yüklediğinin göstergesidir.

Katılımcıların meslek seçimine ilişkin tutumlarına bakıldığında çoğunun kadınların ve erkeklerin aynı meslekleri icra etmesini destekledikleri görülmekle beraber bazı katılımcılar bazı meslek gruplarını kadınlara uygun bulmadıkları görüşünü belirtmişlerdir. Çetin Gündüz ve Tarhan (2017) tarafından nicel yöntemle yürütülmüş araştırmada ilkökul öğrencilerinin meslek seçimlerine yönelik bakış açılarında toplumsal cinsiyet etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularında kız ve erkek öğrencilerin kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin benzer görüşe sahip oldukları bulgulanmış, bu bulguda "İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi" dersinde kadın haklarına yer verilmesinin etkili olabileceği belirtilmiştir. Katılımcılara ailelerindeki ev içi görevlerin paylaşımı sorulduğunda açık ara farkla kadınların erkeklerden daha fazla görevden sorumlu olduğu, erkeklerin ev içi sorumluluklarda görev almadığı veya yapılan bir işe sadece yardım ettiği bulgulanmıştır. Evdeki erkek figürünün çalışıp para kazanmaktan ve bozulan eşyaları tamir etmekten sorumlu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu evde çoğu işten annelerinin sorumlu olduğunu, evdeki işlerin aile bireyleri arasında eşit olarak paylaşılmadığını ifade etmişlerdir. Çoğu katılımcının kadınların ve erkeklerin

sosyal hayatta eşit olmadıkları, ev işlerinden kadınların sorumlu tutulduklarına ilişkin farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kendilerini kısıtlanmış hisseden katılımcıların çoğunlukta oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan erkek olanların aileleri tarafından sert olmak, koruyucu olmak gibi telkinler aldıkları, etraftan görecekleleri tepkilerden çekinerek kızlarla arkadaşlık kurma ve oyun oynama eylemlerinden kaçındıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kız öğrencilerin ise ailelerinden ev işleri ve yemek yapmayı öğrenmekle ilgili telkinler aldıkları, ailelerin ev içi görev ve sorumluluklardan kızları sorumlu tuttıkları ulaşılan sonuçlardandır. Ortaokul öğrencilerinin gelişim düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda henüz oyun çağında oldukları bilinmektedir. Fakat bu çağdaki katılımcıların bir kısmı toplumsal cinsiyet rolleri sebebi ile istedikleri kişilerle istedikleri oyunları oynayamadıklarını belirtmişlerdir. Voleybolun kız oyunu, futbolun erkek oyunu olarak görülmesi katılımcıların rahatsızlıklarını sıklıkla ifade ettikleri bir husustur. Erkek katılımcılar arkadaşlarından tepki görme endişesi ile voleybol oynamak istedikleri halde oynayamamış, kızlar ise gördükleri tepkilerden dolayı futbol oynama isteklerini baskılamışlardır. Katılımcı cevaplarından, kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik bakış açılarının erkek öğrencilere oranla daha gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Kız öğrenciler aileleri ve toplum tarafından toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranış sergilemeye ve toplumsal cinsiyet temelli sorumluluk edinmeye yönlendirildiklerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Bu görüşlerden yola çıkılarak ailelerin kız çocuklarına yüklediği toplumsal cinsiyet rollerinin erkek çocuklara oranla daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aileyle başlayan toplumsal cinsiyet rolleri aktarımı, okul hayatında da devam ederek varlığını sürdürmektedir. Kendini ifade etme, oyun seçimi hatta meslek seçimi gibi pek çok değişkeni etkileyebilecek güçteki toplumsal cinsiyet rolü hakkında öncelikli olarak ailelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin gelecekte açıcılık yapmak isteyen ve yemek yapmayı sevdiğini ifade eden bir katılımcı, ailesinin “erkekler yemek yapmaz” ifadesi üzerine bu eylemi söndürmüştür. Çocukların hayallerine ket vurabilecek güçteki bu rol ve sorumluluklar hakkında aileleri bilgilendirici seminerlerin düzenlenmesi okullar aracılığı ile sağlanabilir.

Aileden sonra çocuğun en çok zaman geçirdiği yer olan okullarda öğretim programları, ders materyalleri, öğretmenlerin konuya ilişkin tutumları gözden geçirilerek toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız bir eğitim politikası izlenmelidir. Öğrencilere tavsiye edilecek okuma kitaplarında kadının edilgen konumda olduğu, ev işlerinden sorumlu olduğu kitaplara yer vermek yerine kadın kahramanların güçlü resmedildiği, hayallerini gerçekleştirip kendi ayakları üzerinde durabildiği kitaplar teşvik edilmelidir. Öğrenciler okudukları kitaplar kadar -belki daha fazla- öğretmenlerinin tutum ve davranışlarından da etkilenmektedirler. Bu nedenle öğretmenlere yönelik toplumsal cinsiyet rolleri farkındalığı eğitimleri düzenlenip mesleki çalışma dönemlerinde tüm öğretmenlerin katılımı sağlanmalıdır. Gelecek nesilleri şekillendiren öğretmenlerin bu konuda farkındalık sahibi olmasının, öğrenciler üzerinde büyük bir etki yaratacağı düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde kitle iletişim araçlarının ve sosyal medyanın etkisinin incelenmesini içeren araştırmaların sayısı artırılarak literatüre katkı sağlanmalıdır.

Erken çocukluktan itibaren bireylerin çevrelerindeki durum ve olayları gözlemledikleri ve çıkarımlarda buldukları bilinmektedir. Bu bağlamda medya organlarında kadına şiddeti meşrulaştıran veya teşhir eden dizi ve filmlerin yer almaması gerekmektedir. Bir durumla ne kadar çok karşılaşılırsa o kadar kanıksanacağından kadınların dezavantajlı olarak görüldükleri meslek gruplarına ilişkin kadınların istihdamı güçlendirilmelidir. “Erkek işi” olarak görülen meslek gruplarında kadınların da var olduğunu görmenin, toplumsal cinsiyet rollerinin zayıflamasına neden olacağı düşünülmektedir. Kadınların sayıca az görüldüğü veya hiç görülmediği meslek gruplarında kadınların yer alması teşvik edilmeli, belediyeler ve özel kurumlar tarafından kadın istihdamı desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N.(2002). *Bitmeyen göç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acar Erdol, T. (2017). *Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ak Akyol, F. (2008). *Parçalanmış kimlikler: Fransa'daki göçmen Türk kadınlarının özel-kamusal stratejileri*. D. Danış, V. İrtiş (Ed.). *Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri* içinde (s.223-234). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Alyakut, Ö. (2016). Postmodern toplumda kadın kimliğinin bedeni üzerinden inşası, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 9 (47), 696-708. <https://doi:10.17719/jisr.2016.1415> fatcat:5glt34dtwnemlk442eva7g3bue.
- Aslan, A. (2007). *Lise son sınıf kız öğrencilerin cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ata, S. (2016). *Okul öncesi eğitim kurumları okul öncesi öğretmenleri ve toplumsal cinsiyet*. S. Yağan Güder (Ed.), *Erken çocuklukta cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet* içinde (s.99- 118). Eğiten Kitap Yayınları.
- Atabek, E. (1989). *Kışkırtılmış erkeklik bastırılmış kadınlık*. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Aydın, B. (2021). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde meslek analizi . *OPUS International Journal of Society Researches* , 17 (34) , 1047-1062 . <https://doi:10.26466/opus.688008>.
- Bakewell, S. (2017). *Varoluşçular kahvesi* (E. Gözgülü Çev.), Bkz Yayıncılık.
- Bartram, D., Poros, M.V., Monforte, P. (2019). *Göç meselesinde temel kavramlar* (I. Ağabeyoğlu Tuncay Çev.), Hece Yayınları.
- Batchelor, H. (2021). A quantitative inquiry of early childhood teachers' gender-related classroom practices. [Master's thesis]. <https://www.proquest.com>
- Bauman, Z. (2021). *Kapımızdaki yabancılar* (E.Barca Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2022). *Kimlik* (M. Hazır Çev.), Heretik Yayınları.

Beauvoir, S.(2021). *İkinci cinsiyet* (G. Acar Savran Çev.), Koç Üniversitesi Yayınları.

Belek Erşen, U. (2015). Farklı sosyal kategorilerden kadınların toplumsal cinsiyet algıları [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Berktaş, F. (1996). *Cogito*. Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, S. (2019). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Bmmyk, (1998). *Sığınma ve mülteci konularındaki uluslararası belgeler ve hukuki metinler*. Damla Matbaası.

Brinkman, B. G. (2009). *Evaluation of the FAIR program: Teaching gender equality to children*. [Unpublished Doctoral Dissertation]. Colorado State University.

Buss, D.M. (1995). Psychological Sex Differences. Origins Through Sexual Selection. *American Psychologist*, 50(30), 164-171. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.50.3.164>.

Butler, J. (2020). *Cinsiyet belası* (B. Ertür Çev.), Metis Yayıncılık.

Bütün, M., Demir, S. B. (Ed.). (2010). Değişen hayatların görünmez sahipleri: Göçmen kadınlar. *Fe Dergi*, 2(2), 50-64. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000032.

Carling, J., (2005), Gender dimensions of international migration, *Global Migration Perspectives*, 35(1), 1-26.

Castles, S. ve Miller, M. J., (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (B. U. Bal ve İ. Akbulut Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal yayın tarihi: 1993).

Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği, *Fe Dergi*, 4(1), 90-104. http://doi:10.1501/Fe0001_0000000153

Curtis, S. (2020). *Feministler pembe giymez ve diğer yalanlar* (Çıgay İ. G. Çev.). Hep Kitap. (Orijinal yayın tarihi: 2018).

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal Kitabevi.

Çetin Gündüz, H. ve Tarhan, S. (2017). İlkokul öğrencilerinin meslek seçimlerine yönelik tutumlarında toplumsal cinsiyetin etkisi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1287-1300. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330258>

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170.

Demircioğlu, E. (2014). 10 ve 11. Sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri.[Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Demirdizen, D. (2013).Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar: Yeni düzenlemelerle yarı köle emeğine doğru mu? . *Çalışma ve Toplum*, 38(3), 325-346.

Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.

Durmaz, N. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinin ergenlik dönemi öğrencilerine dair toplumsal cinsiyet algısı: İstanbul örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Dyer, H. (2023). *Bir solukta feminizm* (E. Özensoy Çev.). Say Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 2020).

Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*. CEİD Yayınları.

Ekiz Gökmen, Ç. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar . *Çalışma ve Toplum* , 1 (28) , 201-232 .

Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2). 209-230.

Esen Sevrge, Y. (1998). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik: İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Etgü, Y. T. (2022). Tarih öncesi çağlardan demir çağına eski Mezopotamya’da kadının üretimdeki rolünün sosyal yaşama etkisi. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 21-47.

Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. (A.Z. Gündoğan, C. Nacar Çev.). Bağlam Yayınları.

Fényes, H. (2014). Gender role attitudes among higher education students in a borderland central-eastern european region called 'partium'. *CEPS Journal*, 4 (2), 49-70.

Fine, C. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*.(K. Tanrıyar Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi:2010).

Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar* (I. Ergüden, O.Akınhay Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal yayın tarihi: 2000).

Gilman, C.P.(2019). *Kadınlar Ülkesi*(S. D. Karali Çev.), İthaki Yayınları.

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar . *Çalışma ve Toplum* , 2 (21) , 55-82 .

Göker, G.(2013). *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler* [Doktora Tezi], Fırat Üniversitesi.

Güldü, Ö. ve Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 97-116. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002114.

Gümüšoğlu, F. (2013). *Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet 1928-2013*, Kaynak Yayınları.

Helvacıoğlu, F. (1996). *1928'den 1994'e ders kitaplarında cinsiyetçilik*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Heywood A. 2014, *Siyasi İdeolojiler* (A. K. Bayram Çev.). Adres Yayınları.

Ersöz, A. G. (2010). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Gazi Türkiyat* , 1 (6) , 167-182 .

İlkkaracan, İ., İlkkaracan, P., (1999), "1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç", *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayınları.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Kaya, A. (2009), *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, A., Rottman, S. B., Gökalp Aras, N. E., Şahin Mencütek, Z.(2021). *Koruma, Kabul ve Entegrasyon Türkiye’de Mültecilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keskin, F. ve Ulusan, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme . *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , (26) , 47-68 . <http://doi.org/10.31123/akil.438558>

Koçak, Y. Terzi, E. (2012), Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Kofman, E., (2003), Women Migrants and Refugees in the European Union, *The Economic and Social Aspects of Migration*, OECD and OCDE. Brussels.

Liben, L. S., ve Bigler, R. S. (2002). The developmental course of gender differentiation: Conceptualizing, measuring, and evaluating constructs and pathways. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 67(2), 148-183. <https://doi.org/10.1111/1540-5834.t01-1-00187>.

Lorber, J. (1994). *Paradoxes of gender*. Yale University Press.

Mai, T. T. D. (2015). *Promoting gender equality in education in Vietnamese high schools*. [Unpublished doctoral dissertation]. Liverpool John Moores University.

Marshall, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları.

Modoğlu, A. (2023). *2021-22 Eğitim Öğretim Yılı 6. ve 7. Sınıfların Türkçe Dersi Öğretim Programında Kullanılan Metin ve Görsellerin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İrdelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.

Moroğlu, N. (2016). Uluslararası ve ulusal hukukta kadının insan hakları. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 285 - 317.

Özcan, Y. Z., (1998), *İçgöçün tanımı ve verileri ile ilgili bazı sorunlar, Türkiye’de içgöç*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özdemir, E. (2018). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik: Ortaokul matematik ders kitapları üzerine bir içerik analizi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.

Özgür Baklacioğlu, N. (2017), *Uluslararası sınırların gölgesinde mülteci kadınlar*, Der Yayınları.

Öztañ, E. (2004). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve olumlu ayrımcılık . *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 59 (01). http://doi.org/10.1501/SBFder_0000001485.

Saban, A. (2014). *Öğrenme öğretime süreci yeni teori ve yaklaşımlar*. Nobel Yayınları.

Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung, ve A. Şimşek (Ed.), *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları içinde* (ss. 27-32). Atılım Üniversitesi.

Sayılan, F. (2012). *Toplumsal cinsiyet ve eğitim*. Dipnot Yayınları.

Sezer, M. Ö. (2015). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*. Evrensel Basım Yayın.

Stockton, K. B., (2022). *Meraklısına toplumsal cinsiyetler* (Ö. Anlatan Çev.). Nova Kitap.

Stone, A. (2019). *Feminist felsefeye giriş* (Y. Cingöz ve B. Tanrısever Çev.). (Orijinal yayın tarihi: 2007). Otonom Yayınları.

Şanlı, P. (2019). *Toplumsal cinsiyetin inşasında oyuncakların rolü: Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet rolleri eğitim etkinliklerinin anasınıfına devam eden 60-72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Tantekin Erden, F. (2016). Okul öncesi eğitim kurumları okul öncesi öğretmenleri ve toplumsal cinsiyet. S. Yağın Güder (Ed.), *Erken çocuklukta cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet içinde* (s.177-198). Eğiten Kitap Yayınları.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tezcan, E. (2022). *Toplumsal cinsiyet temalı filmlerin üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları ve spora özgü başarı motivasyonları üzerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Trabzon Üniversitesi.

Tezer Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2, 65-74.

Toksöz, G., ve Ünlütürk, Ç. (2011). Göç kadınlaşıyor mu? Türkiye'ye yönelen düzensiz göçe ilişkin yazına toplumsal cinsiyet ve etnisite temelinde bakış. *Birkaç arpa boyu*, 21, 167-189.

Toksöz, G. (2015), Göçün kadınlaşması ve göçmen ev işçileri, *Diskar*, 4, 86-91.

Tuskan, A. A. (2012). Toplumsal cinsiyet toplumda kadına biçilen roller ve çözümleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 25(99), 445-449.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies* , (35) , 29-56 .

Yağan Güder, S. (2014). *Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarının incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Yeşil, A. ve Balcı Karaboğa, F. A. (2021). Ortaokul öğrencilerinde toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı. *Journal of Qualitative Research in Education*, (28), 51-78. doi: 10.14689/enad.28.3

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Witting, M. (2013). *Straight Düşünce* (L. S. Darıcıoğlu, P. Büyüктаş Çev.), Sel Yayıncılık.

Woolf, V. (2019). *Orlando* (S.Hacıoğlu Çev.), Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.

Wollstonecraft, M. (2021). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*(D. Hakyemez Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı No : 03
Toplantı Tarihi : 06.03.2023
Toplantı Saati : 11:00

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu 06.03.2023 tarihinde toplanarak yapılan başvuruları değerlendirdi ve aşağıdaki kararları aldı:

- 20) Göç Enstitüsü'nün 23.02.2023 tarih, 298309 sayılı ve "Eğitim - Öğretim İşleri (Genel)" konulu yazısı incelenmiş olup Üniversitemiz Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN'ın Göç Enstitüsü'nde danışmanlığını yürüttüğü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma Derya ACAR ÖZTÜRK'ün "Yerli ve Göçmen Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Algıları" başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasının Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nca değerlendirilmesi istenmektedir. Kurula yapılan başvuru; çalışmanın amacı, yöntemi, veri kaynakları ve veri toplama araçları açısından değerlendirilmiştir. Kurulumuza beyan edilen belgelere dayalı olarak yapılan incelemeler sonucunda başvuruya ilişkin etik aykırılık tespit edilmemiş olup adı geçen öğrencinin söz konusu yüksek lisans tezi çalışmasını yapabilmemesinin uygun görülmesine;

Toplantıya katılanların oy birliğiyle karar verildi.

Ek 2. Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Merhaba; bu araştırma Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Kadın Çalışmaları anabilim dalı yüksek lisans programı bünyesinde yapılmaktadır. Araştırmada ortaokul öğrencilerinin kadın ve erkeklere dair toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algı farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmamın veri toplama basamağında görüşleriniz önem teşkil etmektedir. Siz değerli katılımcıların görüşleri çok kıymetlidir ve araştırmadan azami derecede katkı sağlanabilmesi olabildiğince doğru cevaplar vermenize bağlıdır. Yapacağımız değerlendirmeler isminiz belirtilmeden bu araştırmada kullanılacaktır. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz ve katkıda bulunduğunuz için şimdiden teşekkür ederiz.

Fatma Derya Acar Öztürk

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz nedir?

Erkek Kadın

2. Yaşınız kaç?

12 13 14 15 ve üstü

3. Doğum yeriniz neresi?

3. Ebeveynlerinizin medeni durumu nedir?

Beraber Ayrı

4. Ebeveynlerinizin eğitim durumu nedir?

İlkokul Lise Lisans Lisansüstü

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sizce kadın veya erkek olmanın en iyi tarafı nedir?
 - Kadın/erkek olduğunuz için kendinizi avantajlı hissediyor musunuz? Neden?
2. Kadın-Erkek kelimeleri sizin için ne anlam ifade ediyor? Niçin?
3. Sizce kadınlar ve erkekler arasındaki benzerlikler nelerdir?
4. Sizce kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar nelerdir?

5. İnsanların cinsiyetlerine göre farklı davranış kalıplarına sahip olmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
 - Sizce bir insanın cinsiyeti, yaşadığı toplum içindeki davranışlarını nasıl etkiler?
 - Sadece kadınlara / erkeklere özel olduğunu düşündüğünüz davranışlar var mı?
6. Ailenizde kadınların ve erkeklerin sorumlulukları nasıl ayrılmıştır?
 - Ailenizde ebeveynler arasında iş bölümünün eşit şekilde paylaşıldığını düşünüyor musunuz?
7. Kadınlar ve erkeklerin aynı meslekleri yapmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
8. Kendinizi bir kitap ya da film karakteri ile özdeşleştirecek olsanız hangi karakter olurdu? Bu karakterin beğendiğiniz özellikleri nelerdir?
9. Ailenizin sizden kız/ erkek olduğun için yapmanızı istediği tutum ve davranışlar var mıdır?
 - Erkek/ kız çocuğu ...ları öğrenmeli, ...şeklinde davranmalı, ...lara dikkat etmeli gibi yönlendirmelerle karşılaşılıyor musunuz?
10. Yapmak istediğiniz fakat kız/ erkek olduğunuz için yapamadığınız veya yapmaya çekindiğiniz bir eylem var mı? (Oyun, meslek, davranış, dış görünüm vb.)